

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

POHLED ODSOUZENÝCH NA ROLI VYCHOVATELE

**THE ROLE OF PRISON TUTOR FROM THE
PERSPECTIVE OF THE INMATES**

Bakalářská práce

Autor práce: Mgr. Hana Bulavová

Vedoucí práce: PhDr. Jan Drahoňovský

Olomouc

2019

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: “Pohled odsouzených na roli vychovatele” vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne.....

Podpis.

Poděkování

Děkuji PhDr. Janu Drahoňovskému za povzbuzení, vstřícnost, užitečné rady a čas, který mi věnoval při vedení této práce.

Poděkování patří i účastníkům výzkumu a expertům za ochotu sdílet své zkušenosti a názory.

V neposlední řadě děkuji též kamarádce Bc. Romaně Zajícové a své rodině za podporu při psaní.

Obsah

Úvod	11
Teoretická část	12
1 Vězeňský systém v ČR	12
1.1 Organizační struktura VSČR	14
1.2 Výkon vazby a trestu odnětí svobody	15
1.3 Typy věznic.....	17
1.4 Program zacházení	19
1.5 Diferenciace odsouzených	22
1.6 Psychologické aspekty výkonu trestu.....	23
2 Vězeňský personál	26
2.1 Dozorci	29
2.2 Odborní zaměstnanci	31
3 Vychovatel.....	35
3.1 Postavení vychovatele ve věznici.....	36
3.2 Role vychovatele	39
4 Charakteristika Věznice Rýnovice.....	43
4.1 Historie	43
4.2 Prostorové podmínky.....	44
4.3 Organizační uspořádání	45
4.4 Vychovatelé	46
Výzkumná část.....	48

5 Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky	48
5.1 Výzkumný problém	48
5.2 Cíle práce	48
5.3 Výzkumné otázky	49
6 Metodologický rámec a metody	51
6.1 Typ výzkumu	51
6.2 Metody a příprava sběru dat	51
6.3 Výzkumný soubor	52
6.4 Postup při realizaci výzkumu	53
6.5 Metody zpracování a analýzy dat	55
7 Výsledky	71
7.1 Shrnutí výsledků analýzy	71
7.2 Interpretace dat	72
7.3 Zhodnocení cílů práce a výzkumných otázek	82
8 Diskuse	86
9 Závěry	89
Souhrn	11
Seznam použitých zdrojů a literatury	12
Seznam zkratk	15
Přílohy	16

Úvod

Život za vysokými zdmi s ostatními dráty má pro laickou veřejnost stále nádech tajemna. Pro ty, kterým se stal každodenní realitou, však není rozhodující veřejné mínění, ale procesy, vztahy a děje, které se odehrávají uvnitř věznice. Ve velmi omezeném prostoru prožívají část svého života s lidmi, které nemuseli nikdy potkat, kdyby nebyli odsouzeni za trestnou činnost, nebo kdyby si nezvolili pracovní kariéru u Vězeňské služby České republiky.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na interakci vězňů a vychovatelů, civilních pracovníků, s nimiž jsou odsouzení v nejtěsnějším kontaktu. Cílem práce je zjistit, jaké je povědomí odsouzených o roli vychovatele. Jak vnímají jejich náplň práce, pozici, osobní charakteristiky a také vzájemný vztah.

Díky kariéře v pomáhajících profesích vím, jak důležitý a přínosný může být pohled druhé strany, očima cílové skupiny. Chtěla jsem tento poznatek aplikovat i na odbornou práci ve vězeňství, která je řadu let předmětem mého zájmu a znám ji také coby zaměstnanec. Díky své zkušenosti považuji vychovatele za nejvytíženější pracovníky ve věznici, jejichž nelehká úloha by si zasloužila více pozornosti.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Při psaní teoretické části byl prvním východiskem náš vězeňský systém. Druhá kapitola, o vězeňském personálu, blíže rozebírá jednotlivé profese a služební zařazení, uplatňující se v této sféře. Ve třetí kapitole, popisující vychovatele, se více dozvídáme o jeho postavení ve věznici, jeho roli a také stresových faktorech, které tato profese obnáší.

V empirické části byl použit kvalitativní přístup zacílený na roli vychovatele optikou vězňů. Data byla získána formou strukturovaných rozhovorů a následně byla analyzována metodou trsů. Výsledkům výzkumné části se věnuje šestá kapitola.

Teoretická část

1 Vězeňský systém v ČR

Československé vězeňství procházelo vzhledem k totalitnímu režimu odlišným vývojem než západoevropské a severoamerické systémy. Prosazoval se spíše sovětský model založený na kolektivizaci a primárním využití vězňů coby levné pracovní síly ve všech odvětvích průmyslu (Mařádek, 2005).

Navzdory tehdejšímu represivnímu zaměření vězeňství se však už tehdy objevovaly snahy o vývoj diagnostických nástrojů pro posuzování odsouzených a terapeutických programů, a to především díky činnosti Výzkumného ústavu penologického v letech 1965–1980 (Biedermanová, Petras, 2011).

Tyto snahy se však mohly plně uplatnit až po politickém převratu v roce 1989. V rámci nastolování rozsáhlých politických a celospolečenských změn bylo nutno přistoupit i k reformě vězeňství. To mělo být v souladu se západoevropským pojetím odpolitizováno, zbaveno své primárně represivní funkce a přetransformováno do moderní demokratické podoby. Nástup tohoto trendu byl deklarován zcela novými právními normami¹, zvláště Zákonem č. 555/1992 Sb. o Vězeňské a justiční stráži České republiky, jímž byla zřízena Vězeňská služba ČR (dále jen VSČR). Tato instituce měla být postavena především na odborném zacházení s vězňenskými osobami, tzv. humanizaci vězeňství², která představuje nynější pojetí penitenciární praxe (Mařádek, 2005).

Koncepce českého vězeňství z let 1991–1992 v duchu Evropských vězeňských pravidel a humanistických tradic potvrzovala snahu o demilitarizaci penitenciárního systému, která se objevuje od tzv. sametové revoluce. Demilitarizace představuje jeden ze čtyř pilířů započaté transformace vězeňství, tzv. zcivilňování. V devadesátých letech se objevuje nová složka vězeňského personálu, a to civilní pracovníci, jako jsou vychovatelé, psychologové nebo

¹ Zákonem č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby a Zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

² Humanizace vězeňství zahrnuje řadu postupů pro důstojné lidské podmínky vězňenskými osobami s cílem dosáhnout trvalejší nápravy vězňů. Praktikuje se snižováním agresivity mezi vězni, diferencovaným zacházením, realizací návaznosti systematické péče o propuštěné z výkonu trestu a profesionalizací práce personálu (Mařádek, 2005).

pomocné provozní profese. Setrvalá snaha o zcivilňování vedla k nepoměru mezi civilními zaměstnanci a ozbrojenou složkou. Voldán (2012) uvádí, že se po roce 2002 dařilo tento nepoměr snižovat a počet příslušníků vězeňské stráže a civilních zaměstnanců se ustálil, nicméně v posledních letech lze vyzorovat snahu některých vysokých služebních funkcionářů VSČR o opětovné zařazení vybraných civilních funkcí do služebního poměru (Kýr, 2018).

Vězeňství v České republice je poznamenáno vysokou mírou recidivy³ a přeplněností věznic⁴. Určitým řešením těchto nepříznivých jevů je ukládání tzv. alternativních trestů, které v případech méně závažné trestné činnosti nahrazují trest výkonu odnětí svobody. Ten je až poslední instancí potrestání pachatele, k níž justice přistupuje, pokud jsou alternativní tresty neúčinné.

Přestože přechod v nové demokracii československé vězeňství v zásadě zvládlo, některé důsledky komunistického dědictví přetrvávají dodnes. Ve srovnání s trvalým a občas přehnaným důrazem na celková bezpečnostní rizika ve věznicích se s obtížemi prosazují moderní odborné penitenciární postupy běžné ve vyspělých zemích, jako jsou právě na empirickém ověření založené efektivní intervenční programy a postupy vedoucí ke skutečné reintegraci odsouzených. Až v posledním desetiletí ve VSČR pomalu vznikají cílené, strukturované, standardizované programy pro práci s odsouzenými (Biedermanová, Petras, 2011).

Kdybychom vycházeli ze dvou hlavních vězeňských přístupů, tedy z represivního amerického typu a z liberálně humanizovaného skandinávského přístupu, asi bychom museli konstatovat, že v ČR jde o kombinaci obou systémů a pomalu začíná převládat skandinávský model, např. zavedením restorativní justice nebo zřízením tzv. pilotního projektu „Otevřené věznice“ v Jiřicích v listopadu 2017 (Česká kriminologie, 2017).

³ Např. v roce 2018 vykonávalo VTOS 37 % prvovězňených ods. a tedy 63 % tvořili recidivisté (VSČR, 2018).

⁴ Za r. 2018 byla přeplněnost věznic průměrně 5 %. Např. Věznice Oráčov dosáhla až 31 % nad stav (VSČR, 2018).

1.1 Organizační struktura VSČR

Vězeňská služba ČR spravuje problematiku vězeňství a její úkoly jsou stanoveny Zákonem č. 555/1992 Sb. o Vězeňské a justiční stráž České republiky (dále jen zákon o VSČR). Zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence⁵, výkon trestu odnětí svobody, ochranu pořádku a bezpečnosti v soudnictví. Zákon o VSČR ji zařazuje mezi ozbrojené bezpečnostní sbory a stanovuje její organizační strukturu.

Vězeňská služba se člení na tzv. organizační jednotky, jimiž jsou: generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště, Zdravotnická služba a Akademie Vězeňské služby. V čele VSČR je generální ředitel, přímo podřízený ministru spravedlnosti. Generální ředitelství vykonává kromě funkce řídicí i funkci metodickou a kontrolní (Zákon č. 555/1992 Sb.).

V čele podřízených organizačních jednotek stojí vždy ředitelé, jmenování a odvolávání generálním ředitelem. Organizační jednotky Vězeňské služby se pak člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu.

Právě vězeňská a justiční stráž působí jako ozbrojený a bezpečnostní sbor. Jejich úkolem je předvádění a eskortování osob (ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody), střežení vazebních věznic, věznic, ústavů pro výkon zabezpečovací detence, budov soudů, státních zastupitelství a ministerstva. Při této činnosti zajišťuje stanovený pořádek a kázeň (www.vscr.cz, 2019).

Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, speciálně výchovnou, zdravotní a další odbornou činnost, kterou zpravidla vykonávají občanští zaměstnanci. Pověřené orgány⁶ Vězeňské služby mají postavení policejního orgánu v řízení o trestných činech vězněných osob spáchaných ve vazební věznici, věznici nebo v ústavu pro výkon zabezpečovací detence (Mařádek, 2005).

⁵ Zákonem č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence byly v roce 2008 při Vazební věznici Brno a Věznici Opava zřízeny Detenční ústavy, které jsou v České republice tedy poměrně novou institucí. Usvědčení pachatelé trestných činů jsou zde umístováni na základě soudně nařízeného ochranného opatření, protože pro svou duševní poruchu nebo nepříčetnost v době spáchání skutku nebyli trestně odpovědní⁵, a tak nemohli být odsouzeni k žádnému trestu (Zákon č. 129/2008 Sb.).

⁶ Oddělení prevence a stížností (viz NGŘ č. 32/2013).

1.2 Výkon vazby a trestu odnětí svobody

Vazebních věznic je v naší republice deset a slouží k izolaci osob, které ještě nebyly soudem pravomocně odsouzeny za svou protiprávní činnost a splňují alespoň jedno kritérium pro uvalení vazby.

O nařízení vazby rozhoduje vždy soud. Ve výkonu vazby může být pouze osoba, která již byla obviněna a trvájí u ní vazební důvody (písm. a), b), c) § 67), dokud není soudem rozhodnuto o propuštění z vazby, o pravomocném odsouzení nebo osvobození (Zákon č. 141/1960 Sb.).

Z hlediska viny a trestu je na lidi ve výkonu vazby nutné hledět jako na nevinné, proto je i režim ve výkonu vazby podstatně mírnější, než tomu bývá ve výkonu trestu odnětí svobody. Obvinění mohou používat vlastní oděv nebo se např. mohou v určeném čase volně pohybovat a stýkat se s ostatními obviněnými na daném oddělení, pokud není ohrožena bezpečnost nebo zachování vnitřního pořádku. Výjimku tvoří koluzní vazba, kdy je zapotřebí obviněnému omezením zabránit v ovlivňování svědků či spoluobviněných (Zákon č. 293/1993 Sb.).

Všechny vazební věznice na území České republiky jsou zároveň i věznicemi, mají jedno či více oddělení pro výkon trestu odnětí svobody. Např. Vazební věznice a Ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno má celkovou ubytovací kapacitu 678 míst. Z toho je 35 určeno pro chovance zabezpečovací detence, 252 pro výkon vazby a pro výkon trestu 278 míst (VSČR, 2018).

Na našem území je 25 věznic pro výkon trestu. Věznice zabezpečují, aby výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) plnil svůj účel, kterým je ochrana společnosti zadržováním odsouzených po dobu výkonu trestu a resocializace. Resocializace spočívá v působení na odsouzené tak, aby se snížilo nebezpečí recidivy jejich kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem (Zákon č. 169/1999 Sb., § 1). Zatímco izolace od společnosti bezpochyby zabrání odsouzenému v páčání další trestné činnosti, výchova k řádnému způsobu života není tak snadno uskutečnitelná.

Do věznic jsou umístovány výhradně osoby soudem pravomocně odsouzené⁷. Jsou omezeny na

⁷ U mladistvých pachatelů se jedná o tzv. výkon trestního opatření odnětí svobody.

právu svobody pohybu a pobytu, na zachování listovního tajemství a na právu svobodné volby povolání. Dále je VSČR oprávněna odposlouchávat a nahrávat telefonní hovory odsouzených s jejich blízkými. Kontrole podléhají také balíčky, které odsouzený smí přijmout jednou za šest měsíců.

Každý odsouzený má právo na minimálně hodinovou vycházku denně a přiměřené osobní volno. Má právo přijímat návštěvy blízkých osob na dobu tří hodin v kalendářním měsíci. Ředitel věznice také může odsouzenému povolit opuštění věznice v souvislosti s návštěvou. Lze zmínit též právo vězňů nakoupit si v prodejně věznice potraviny či věci osobní potřeby, a to nejméně jedenkrát týdně. Nákup se uskutečňuje formou bezhotovostní platby z části peněžních prostředků, s níž může odsouzený volně disponovat, neboť ve výkonu trestu u sebe nemůže mít finanční hotovost (Vyhláška č. 345/1999 Sb).

Ke dni 31. 12. 2018 bylo v republice 19 677 odsouzených. Kapacita věznic je různorodá, což je dáno odlišným vývojem v různých částech České republiky. Mnoho velkých věznic bylo postaveno co nejbližší potenciálních pracovišť pro odsouzené, např. Heřmanice na Ostravsku a Vinařice u Kladna v blízkosti černouhelných dolů, Ostrov nad Ohří v blízkosti Jáchymovských uranových dolů, podobně jako Stráž pod Ralskem. Další byly zřízeny u velkých průmyslových podniků, jako např. Rýnovice u Jablonce nad Nisou vedle podniku LIAZ. Největší věznice v ČR, Valdice, s kapacitou 1 200 osob, pochází z druhé poloviny 19. století a využívá původních prostorů. Malé věznice (např. Karviná nebo Znojmo) vznikly v bývalých vazebních věznicích při okresních soudech (České vězeňství, 2018).

Po roce 1989 bylo zřízeno už jen málo nových věznic, a to převážně do roku 2000, konkrétně Břeclav, Jiřice, Kynšperk nad Ohří, Odolov, Rapotice, Světlá nad Sázavou, Znojmo a Vazební věznice Teplice. Některé z nich vznikly adaptací zrušených vojenských kasáren, např. Kynšperk nad Ohří nebo Rapotice. V současnosti nejsou nové věznice budovány, avšak v roce 2015 bylo zřízeno elokované pracoviště Velké Přílepy v působnosti Vazební věznice Praha – Ruzyně (Kýr, 2018).

Existují věznice s kapacitou mezi dvěma a třemi sty místy⁸ (např. Karviná, Znojmo a Odolov), a oproti tomu také s kapacitou přes 1000 míst (např. Plzeň, Valdice a Vinařice). Výrazný rozdíl

⁸ Menší kapacita odsouzených už je pouze na odděleních pro VTOS ve vazebních věznicích.

je také mezi počtem odsouzených z hlediska pohlaví, mužů ve VTOS je téměř dvanáctkrát více než žen, a proto jsou u nás zřízeny pouze dvě ženské věznice (Světlá nad Sázavou, Opava) a dva objekty: Velké Přílepy (pobočka Vazební věznice Praha-Ruzyně) a Drahonice (pobočka Věznice Nové Sedlo). Poměrně malou skupinu odsouzených tvoří mladiství pachatelé, pro které je určena věznice jediná (Všehrady). Zaměříme-li se na vnější diferenciaci věznic⁹, jsou pouze tři profilovány jako věznice se zvýšenou ostrahou: Karviná, Mírov, Valdice (www.vscr.cz, 2018).

V některých věznicích mohou být též zřízena oddělení pro jiné skupiny odsouzených, než pro kterou jsou určeny. Znamená to, že např. věznice pro VTOS mužů může mít oddělení pro VTOS žen nebo pro mladistvé apod. Např. ve Věznici Heřmanice určené pro muže je zřízeno jedno oddělení o kapacitě 20 míst pro odsouzené mladistvé.

Pokud srovnáme jednotlivé věznice napříč Českou republikou, můžeme konstatovat, že typická věznice v České republice je pro dospělé odsouzené muže, má kapacitu okolo 500 až 600 míst a je profilována jako věznice s ostrahou.

1.3 Typy věznic

Ještě do nedávné doby se u nás podle vnější diferenciaci rozlišovaly čtyři typy věznic¹⁰, které se od sebe lišily způsobem střežení, zajištěním bezpečnosti a režimem výkonu trestu. Od 1. října 2017 došlo k výrazné změně v rozdělení věznic pro VTOS, protože nabyla účinnosti nová právní úprava¹¹, zavádějící pouze dva typy věznic: s ostrahou a zvýšenou ostrahou. Ve věznicích s ostrahou pak byly zavedeny tři stupně zabezpečení: s nízkým, středním a s vysokým stupněm zabezpečení.

Smyslem změny bylo zjednodušení procesu přeražení odsouzeného do mírnějšího vězeňského režimu. O přechodu mezi věznicí se zvýšenou ostrahou a ostrahou rozhoduje stále soud, ale postup mezi nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení v rámci věznice s ostrahou je již v kompetenci VSČR. Přínosem nové úpravy je také možnost zřídit v rámci jedné věznice oddělení různých základních typů, tudíž odsouzený, který je na základě dobrého chování

⁹ Blíže specifikována v kapitole 1.2.

¹⁰ Věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou.

¹¹ Zákon č. 58/2017 Sb., kterým se mění trestní zákoník a Vyhláška č. 279/2017 Sb.

přeřazen do mírnějšího stupně zabezpečení, již nemusí být přemístěn do jiné věznice (Mäsiarová, 2018).

Ve **věznících se zvýšenou ostrahou** jsou zařazeni pachatelé, kteří byli odsouzeni k výjimečnému trestu, za trestný čin v organizované zločinecké skupině, k minimálně osmiletému trestu za zvlášť závažný zločin a ti odsouzení, kteří se dopustili úmyslného trestného činu a uprchli nebo se pokusili uprchnout z vazby nebo VTOS (Zákon č. 58/2017 Sb.).

Soudní rozhodnutí o přeřazení odsouzeného z věznice se zvýšenou ostrahou do věznice s ostrahou je možné pouze na základě návrhu odsouzeného, který v tomto typu věznice již vykonal alespoň čtvrtinu svého trestu, nebo doživotně odsouzeného, který z trestu vykonal minimálně deset let (Zákon č. 40/2009 Sb.).

Do **věznice s ostrahou** jsou umisťováni odsouzení, kteří nesplňují kritéria pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou. Jedná se o pachatele nedbalostních přečinů, nedbalostních nebo úmyslných trestných činů.

Tento typ věznic se podle nebezpečnosti odsouzených člení na oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. Do těchto oddělení jsou odsouzení umisťováni podle míry vnějšího a vnitřního rizika. Vnější riziko vyjadřuje míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost, zejména s ohledem na jeho trestnou činnost, délku trestu a formu zavinění včetně přihlédnutí ke skutečnosti, zda již byl ve výkonu trestu. Vnitřní riziko zase vyjadřuje míru rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu, kde se zohledňuje individuální charakteristika odsouzeného, povaha jeho trestné činnosti, nevykonaná ochranná opatření, průběh předchozích výkonů trestu a hrozba útěku (Zákon č. 58/2017 Sb.).

Oddělení s nízkým stupněm zabezpečení je určeno pro odsouzené s nízkým vnějším a vnitřním rizikem¹². Na oddělení se středním stupněm zabezpečení se umístí odsouzení se středním

¹² Odsouzení za nedbalostní trestný čin k VTOS nepřevyšujícímu 3 roky, za úmyslný trestný čin k trestu nepřevyšujícímu 1 rok u prvovězňených, nejde-li o závažný trestný čin.

vnějším a vnitřním rizikem¹³ a konečně oddělení s vysokým stupněm zabezpečení je určeno odsouzeným s vysokým vnějším a vnitřním rizikem¹⁴.

Vyhodnocením míry rizik je pověřená odborná komise, kterou tvoří vedoucího oddělení výkonu trestu, psycholog, speciálního pedagog, sociální pracovník, vychovatel či další zaměstnanci pověřeni ředitelem věznice. Klasifikace míry vnějších a vnitřních rizik se posuzuje vždy při nástupu odsouzeného do VTOS, při hodnocení dodržování vězeňského režimu a při hodnocení plnění programu zacházení (Zákon č. 58/2017 Sb.).

1.4 Program zacházení

Předpokladem pro odbornou práci s odsouzeným během výkonu trestu je znalost jeho osobnosti, sociálních návyků, potřeb, postojů, příčin páchaní trestné činnosti apod. K tomu slouží komplexní diagnostika¹⁵ odsouzeného, na níž se podílí odborní zaměstnanci VSČR. Výstupem je pak komplexní zpráva, kterou zaměstnanci zpracovávají pomocí metodiky Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených (dále jen SARPO). Primárním účelem komplexní zprávy je vyhodnocení pravděpodobnosti rizika recidivy a na základě zjištěné míry rizika odborníci navrhnou způsob zacházení s konkrétním odsouzeným (Zdražilová, 2012).

Program zacházení je prostředkem k naplňování účelu výkonu trestu. Vychází z principu resocializace, na kterém je založeno české moderní vězeňství. Cílem programu zacházení je snižování rizik uvedených v komplexní zprávě formou záměrného působení na odsouzeného.

Jednou z hlavních zásad je individuálnost každého programu zacházení, který musí být přizpůsoben osobnosti odsouzeného, druhu a příčinám jeho trestné činnosti, a také jeho možnostem, schopnostem, postojům a rodinným i sociálním poměrům. Tímto způsobem lze odsouzeného správně motivovat a využívat jeho zájmů, dovedností a schopností k dosažení cíle programu zacházení. K tomu se volí i adekvátní metody zacházení s ním a způsob a frekvence

¹³ Odsouzení za nedbalostní trestný čin k trestu převyšujícímu 3 roky, nebo ods. za úmyslný trestný čin k trestu nepřevyšujícímu 3 roky s výjimkou závažného trestného činu.

¹⁴ Odsouzení za trestný čin, u kterého nejsou splněny podmínky pro umístění do oddělení s nízkým nebo středním stupněm zabezpečení.

¹⁵ K získávání informací o odsouzeném slouží spisová dokumentace, pozorování, rozhovor, opis z evidence Rejstříku trestů, psychologické testy a další zdroje (NGŘ, 2018).

vyhodnocování programu, neboť ne každý odsouzený je schopen či ochoten program zacházení plnit (Jůzl, 2017).

Nastavené programy zacházení jsou v souladu s aktuální skladbou odsouzených dle typu věznice a oddělení se stupněm zabezpečení. Rozlišuje se pět druhů programů zacházení: minimální¹⁶, standardní, speciální, výstupní a základní motivační (NGŘ č. 44, 2018).

Program zacházení se člení na aktivity pracovní, vzdělávací, speciální výchovné, zájmové a na oblast utváření vnějších vztahů (Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 36).

Pracovní aktivity představují zaměstnávání odsouzených vně nebo uvnitř věznice. Zákon o VTOS přímo ukládá odsouzenému povinnost pracovat, pokud je do práce zařazen. Pracovní aktivity také přispívají ke snížení psychického napětí a nelze přehlédnout ani ekonomické důvody, neboť zaměstnaný vězeň má možnost splácet své pohledávky. Po dobu pracovní směny je odsouzený mimo ubytovnu, což je jedna z možností vyhnout se stresu nebo případným konfliktům vznikajícím v důsledku přeplněnosti ubytovaných na celách. Naopak nezaměstnanost odsouzených patří k největším rizikům možného sociálně reintegračního neúspěchu (Jůzl, 2017).

Vzdělávacími aktivitami se rozumí vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, odborným učilištěm, vzdělávání v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky a vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Vyučení v oborech probíhá na školských vzdělávacích střediscích na vybraných věznicích (Zdražilová, 2012).

Speciální výchovné aktivity programu zacházení jsou individuální a skupinové činnosti vedené kompetentními zaměstnanci. Mají podobu sociálně právního poradenství, tréninku zvládnutí vlastní agresivity, terapie¹⁷ a psychologického či speciálně-pedagogického působení na odsouzeného (Zdražilová, 2012).

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinové zájmové

¹⁶ Je uplatňován u těch odsouzených, kteří si nevybrali žádnou z předkládaných alternativ programů věznice.

¹⁷ Např. sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie apod.

činnosti, které rovněž snižují prizoizační tenzi odsouzených. Díky volnočasovým programům odsouzení tráví volný čas aktivně a smysluplně se zaměřením na udržení fyzické a psychické kondice, rozvoj osobnosti, nebo na vytvoření kulturních návyků a potřeb.

Oblast utváření vnějších vztahů, tzv. extramurální oblast, slouží odsouzeným k utváření a udržování vztahů a kontaktů se světem mimo věznic. Cílem je posilování a udržování vztahů s rodinou a blízkými osobami, což přispívá k uspokojování základních psychických potřeb vězňů (Jůzl, 2017).

Vybrané skupiny odsouzených jsou zařazeny do tzv. standardizovaných programů. Jedná se o cílené terapeutické programy schválené ředitelem odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VSČR. Mezi tyto programy patří např. program 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se), jehož hlavním cílem je vést odsouzené k náhledu na svou trestnou činnost včetně jejích konkrétních důsledků. Dalším programem je GREPP, který je určen pro pachatele trestných činů spáchaných na dětech¹⁸. Program TP 21 Junior je pro mladistvé odsouzené muže s cílem minimalizace násilných projevů snižováním jejich situačně podmíněné agresivity (Zdražilová, 2012).

Tyto programy by neměly být zaměřeny pouze na změny chování odsouzeného, mohou být též počátkem pozitivnější komunikace mezi odsouzenými a vězeňským personálem (Jůzl, 2017, s. 370).

Program zacházení je zásadní institucí, na níž stojí naše moderní vězeňství. Právě cílené působení na konkrétní odsouzené dle jejich potřeb je cestou, jak dosáhnout změny v jejich chování, a účinně tak předcházet možné recidivě. Tvůrci programu zacházení jsou odborní zaměstnanci věznic, zejména pak vychovatelé, kteří jej u každého odsouzeného zahajují, a to již na nástupním oddělení (NGŘ č. 44, 2018).

Plnění programu zacházení je v pravidelných intervalech vyhodnocováno a to zpravidla: jednou za tři měsíce ve věznicích s ostrahou, jednou za šest měsíců ve věznicích se zvýšenou ostrahou a jednou za dva měsíce ve výstupních oddílech obou typů věznic. Program zacházení vyhodnocuje speciální pedagog nebo vychovatel. Úspěšnost je důležitým faktorem pro

¹⁸ Týrání dětí, sexuální zneužívání včetně komerčního zneužívání dětí.

rozhodování o dalším směřování odsouzeného. Přihlíží k ní např. soud při rozhodování o žádostech o přemístění do mírnějšího typu věznice nebo o žádostech o podmíněné propuštění. Od plnění či neplnění programu zacházení se rovněž odvíjí zařazení odsouzeného do tzv. prostupných skupin vnitřní diference (Zdražilová, 2012).

1.5 Diference odsouzených

V rámci jednotlivých typů věznic a stupňů zabezpečení jsou odsouzení rozděleni do tří prostupných skupin vnitřní diference (dále jen PSVD). Tyto skupiny reflektují, jakým způsobem odsouzení plní stanovený program zacházení, jak se chovají atd. Jejich účelem je oddělení kriminálně a sociálně méně narušených jedinců od ostatních odsouzených v rámci věznice. Prostupné skupiny vnitřní diference dospělých jsou u VTOS navázány na plnění programů zacházení.

Cílem vnitřní diference je rozdílný přístup k odsouzeným podle způsobu, s jakým přistupují k VTOS a k plnění programu zacházení. Také při rozhodování o přeřazení do věznice mírnějšího typu nebo o podmíněném propuštění je zařazení do PSVD zcela zřetelným ukazatelem toho, zda výkon trestu přispívá k nápravě pachatele a plní tak svůj účel.

Při zařazování do PSVD se kromě plnění programu zacházení zohledňují rovněž uložené kázeňské odměny nebo naopak tresty. Skutečnost, ve které PSVD je odsouzený zařazen, má zásadní význam na stanovisko soudu k žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění. Ten, kdo v době podání žádosti není zařazen do I. PSVD, má nepatrné šance na to, že soud jeho žádosti vyhová (Zdražilová, 2012).

V první PSVD jsou odsouzení, kteří převážně aktivně plní program i své další povinnosti, chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem, a aktivně se ve spolupráci se zaměstnanci podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici nebo mimo ni. Zařazení do I. PSVD, tedy nejlepší skupiny, s sebou přináší různé výhody oproti zařazení do skupiny třetí. Odsouzení mají např. možnost sledovat televizi do nočních hodin, mají delší nebo častější sportovní vycházky nebo jsou zařazení na extramurální aktivity apod. Tyto výhody se mezi různými věznicemi mohou lišit a jsou vždy upraveny vnitřním řádem dané věznice.

Při nástupu do výkonu trestu je každý odsouzený zařazen **do druhé PSVD**. Přeřazení do

vyššího nebo nižšího stupně je možné v souvislosti s pravidelným hodnocením plnění programu zacházení. Do druhé PSVD se zařazují odsouzení, kteří částečně plní program zacházení. V této skupině mají odsouzení výhody pouze ve výjimečných případech, zpravidla ve formě možnosti nákupu ve vyšší cenové kategorii či o hodinu delší sledování televize, než je tomu u vězňů z poslední PSVD.

Do třetí PSVD se zařazují odsouzení, kteří převážně odmítají přijmout nebo neplní program zacházení, neplní své povinnosti a chovají se v rozporu s vnitřním řádem věznice. Samozřejmostí je, že v této PSVD není možné mít jakékoliv výhody, kterými disponují odsouzení z první a druhé PSVD.

Kromě postojů k programu zacházení existují i jiná specifika dle kterých jsou odsouzení kategorizováni. U dospělých odsouzených se mají např. oddělovat méně narušení jedinci od více narušených (Vyhláška 345/1999 Sb., § 8 odst. 3), a také se zpravidla rozlišuje mezi nově příchozími a mezi vězni těsně před výstupem z VTOS apod. Ve všech věznicích a na všech odděleních jsou zřízeny tzv. oddíly, které se však napříč jednotlivými věznicemi různí, protože specifikace oddílů je uvedena ve vnitřním řádu věznice. Obvykle se rozlišuje oddíl nástupní, standardní, výstupní, bezdrogová zóna¹⁹ a pro určité typy odsouzených specializované oddíly (např. pro odsouzené s mentální retardací, pro odsouzené s poruchou osobnosti a chování vyvolané užíváním návykových látek, pro odsouzené s poruchami duševními a poruchami chování, pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné²⁰, oddíl ochranné léčby protitoxikomanické a protialkoholní, nebo oddíl se zesíleným stavebně technickým zabezpečením pro výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených apod.) (NGŘ č. 49/2001).

1.6 Psychologické aspekty výkonu trestu

Velmi silnou stresovou situaci představuje uvěznění samotné, nicméně k dalšímu narůstání napětí mohou značnou měrou přispívat odsouzení, kteří se vymykají psychické normě, zvláště ti s poruchami osobnosti a s agresivními rysy. Jejich vydělení z oddílu vždy vede k výraznému

¹⁹ Oddíl pro odsouzené, kteří o umístění v tomto oddílu požádali a buď drogy nikdy nebrali nebo prošli úspěšnou léčbou, anebo jsou dostatečně motivováni k dobrovolné abstinenci a nechtějí být vystaveni tlaku k jejich užívání. Dobrovolně se podrobují orientačním testům, zjišťujícím přítomnost návykových látek (VSČR,2018).

²⁰ Např. z důvodu vysokého věku, tělesného, smyslového, psychického či rozumového postižení (NGŘ, č. 14/2007).

opadnutí rozporů a konfrontací mezi vězni (Sochůrek, 2002a).

Obrovskou zátěží je již prvotní šok po nástupu do věznice, kdy je zapotřebí se rychle adaptovat na vězeňské prostředí. Objevuje se frustrace a strádání z nemožnosti dostatečným způsobem uspokojovat psychické, sociální²¹ a některé fyziologické potřeby. V důsledku těchto faktorů dochází k různým reakcím na uvěznění střídáním agresivních a únikových forem obranných mechanismů, zejm. pokud se ukáže dosavadní systém zvládacích strategií jako neúčinný ve vězeňském prostředí. Mohou vznikat pocity ohrožení a nedůvěry vůči ostatním, odcizení, problémy s vytvářením pevných vztahů, nebo se mohou objevovat rysy chronické posttraumatické stresové poruchy (Liem, Kunst, 2013). Dále se u odsouzených projevují neurotické symptomy jako je nespavost, bušení srdce, bolesti hlavy, úzkost, bolest na prsou, neodůvodněný strach, obsese apod. V případě závislých na návykových látkách se po nástupu do věznice připojují křeče, halucinace, deliria, bludy apod. (Veteška, 2017).

Postupná adaptace na způsob života ve věznici je provázena rozvojem obranných mechanismů, nežádoucích pro resocializaci, které se označují jako prizonizace a mají podobu institucionalizace, u části odsouzených též ideologizace (Mařádek, 2005).

Institucionalizace je přizpůsobení se vězeňskému řádu a pravidlům, které vede k postupné apatii a rezignaci. Tyto změny souvisí s neměnnými principy vězeňského systému (ostré rozdíly mezi příslušníky a vězni, přísná kázeň potlačující individualitu a vyvolávající deformaci osobnosti apod.), který je značně odlišný od pravidel většinové společnosti (Vacek, 2006). Sochůrek (2002a) dodává, že odsouzení dělají to, co jim je umožněno, dovoleno či přikázáno, mají zúžený okruh zájmů a dominují u nich negativní emocionální zážitky spojené s šikanou a agresí ze strany spoluvězněných, se ztrátou na cti, sociální prestiže, majetku, s pocity nejistoty z budoucnosti aj.

Přijetí přísně organizovaného života ve vězení může mít za následek také změny v motivačním systému odsouzených ve smyslu identifikace s chováním typickým pro kriminální subkulturu. Tato nežádoucí adaptace je označována jako **ideologizace** (Schnittker 2014). V jejím důsledku se snižuje až vytrácí ochota odsouzených k nápravě. Vyhasínají sociálně žádoucí vzorce chování. Odsouzení si vytváří neformální normy, vlastní specifický jazyk, vzájemně se

²¹ Vězni jsou izolováni od sociálního prostředí, které znali dříve.

demoralizují a tím dávají vzniknout tzv. vězeňské subkultuře (Veteška, 2015). Podle Sochůrka (2002b) podléhá prizonizaci každý vězeň, převážně pak ti, kteří jsou odsouzeni na delší dobu. Kriminogenně působily a dosud působí všechny věznice. Odsouzení jsou spolu poměrně dlouhou dobu a ve velkých skupinách, takže není možné kontakt a komunikaci mezi nimi omezit natolik, aby se jejich vzájemné asociální zaměření neposilovalo (Matoušek, Matoušková, 2011).

2 Vězeňský personál

Veškerý personál VSČR je povinen při výkonu své profese ctít lidskou důstojnost, zákonnost všech postupů včetně principu rovného zacházení, respektovat a chránit lidská práva a jednat ve shodě s kodexem profesní etiky zaměstnance a příslušníka VSČR, který navazuje a rozvíjí povinnosti zaměstnanců vyplývající ze základního pracovněprávního vztahu nebo služebního poměru. Personál musí být při plnění svých úkolů profesionální, svědomitý, nestranný a respektovat priority a cíle VSČR (Příloha č. 6 k NGRŽ 12/2016).

V čele každé věznice je ředitel, který má zpravidla jednoho nebo dva zástupce. **Ředitel** věznici vede, odpovídá za dodržování legislativy spojené s jejím chodem a společně se svými **zástupci** přímo řídí vedoucí jednotlivých oddělení, referátů a velitele směn (www.vscr.cz, 2018).

Z organizační struktury vyplývá, že přímo pod ředitele spadá oddělení prevence a stížností, oddělení správní, personální a právník. První zástupce ředitele (ve služebním poměru) řídí oddělení výkonu trestu, oddělení vězeňské stráže a kaplana. Další zástupce ředitele (v pracovním poměru) má ve své působnosti oddělení logistiky, ekonomické, informatiky a zdravotnické středisko (www.vscr.cz, 2018).

Právník zajišťuje legislativně-právní fungování věznice. Věznici zastupuje před státními orgány, soudy a dalšími právními subjekty. Poskytuje také právní stanoviska a doporučení vedoucím oddělení v souvislosti s vnitřními normami věznice.

Kaplan realizuje duchovní aktivity, jako jsou bohoslužby, individuální pastorační rozhovory, nebo skupinové činnosti zaměřené na náboženství. Podílí se také na organizaci kulturních a společenských akcí s odsouzenými.

Zaměstnanci správního oddělení mají na starosti evidenci a statistiky odsouzených včetně administrativy spojené s přemísťováním vězňených osob. Vedoucí tohoto oddělení je současně pověřenou kontaktní osobou pro styk s veřejností při vyřizování žádostí dle zákona č. 222/2015 Sb. o svobodném přístupu k informacím.

Příslušníci z oddělení prevence a stížností provádí prevenci na úseku nežádoucích jevů a úkony policejního orgánu v řízení o trestných činech spáchaných odsouzenými v prostorách

věznice. Úzce spolupracují se státními orgány²² a prošetřují stížnosti, oznámení a mimořádné události vzniklé ve věznici.

Personální oddělení tvoří zaměstnanci VSČR, kteří zajišťují přijímání nových pracovníků věznice a vyhodnocují jejich právní náležitosti vyplývající ze služebního nebo pracovního poměru. Zodpovídají za personální evidenci zaměstnanců a příslušníků věznice.

Občanští pracovníci na úseku oddělení logistiky mají za úkol správu a údržbu objektů i zabezpečovacích a komunikačních technologií. Na oddělení logistiky působí také technik požární ochrany a bezpečnosti práce, který metodicky vede a školí zaměstnance v oblasti požární ochrany a bezpečnosti práce.

Personál ekonomického oddělení hospodaří s prostředky, majetkem, závazky i pohledávkami věznice. Zpracovává a vyplácí mzdy pracovníků věznice i vězněných osob a zajišťuje evidenci pohybu finančních prostředků vězňů na kontech úložek. Jeho úkolem je také vymáhání pohledávek státu.

Oddělení informatiky je tvořeno zaměstnanci, kteří zajišťují nepřetržitý provoz a správu výpočetní techniky a počítačové sítě. Kromě toho zabezpečují i rozvoj informačních technologií ve věznici.

Zaměstnanci zdravotnického střediska poskytují preventivní, diagnostickou a léčebnou péči příslušníkům, občanským pracovníkům věznice i odsouzeným. Specializované výkony jsou prováděny ve smluvních zdravotnických zařízeních.

Oddělení vězeňské stráže je ozbrojený bezpečnostní sbor a dělí se na strážní službu, eskortní službu, družstvo psovodů a referát automobilní dopravy. Příslušníci střeží, předvádí a eskortují odsouzené. Strážní služba zajišťuje nepřetržitou ostrahu objektu věznice a společně s příslušníky dozorcí služby zajišťuje předvádění odsouzených²³. Příslušníci eskortní služby zajišťují ozbrojený doprovod odsouzeným mimo areál věznice (www.vscr.cz). Při výkonu služby jsou strážní řádně vyzbrojeni a vyzbrojeni (Malá, 2003).

²² Např. GIBS, Policie ČR, ombudsman, dozorový státní zástupce apod.

²³ Např. na vycházky, zdravotnické středisko, k orgánům činným v trestním řízení apod.

Oddělení výkonu trestu je výkonnou organizační složkou věznice, která zajišťuje i koordinuje dozorní službu a realizuje plnění práv a povinností odsouzených²⁴. Toto oddělení zodpovídá za resocializační činnost a je tvořeno jak uniformovanými příslušníky (dozorci), tak občanskými zaměstnanci. Spolu s oddělením vězeňské stráže se jedná o personál v přímém výkonu služby, který má podstatný penologický význam (Mařádek, 2005).

Všichni zaměstnanci zařazení v oddělení výkonu trestu dbají na to, aby byl zabezpečen účel výkonu trestu a ochrana společnosti včetně důsledného respektování lidské a občanské důstojnosti vězněných. Zaměstnanci oddělení vystupují korektně, aby pozitivně ovlivňovali odsouzené a vzbuzovali v nich potřebnou autoritu a důvěru. Upevňují kázeň, pořádek a předkládají svému nadřízenému požadavky na vybavení odbornými pomůckami, potřebnými k plnění stanovených úkolů.

Vedoucí oddělení výkonu trestu je podřízen řediteli věznice a jeho zástupci nebo služebnímu zástupci. Současně je nadřízeným všech zaměstnanců a příslušníků v oddělení. Provádí jednou za pololetí rozbor realizace účelu výkonu trestu se zaměřením zejména na kvalitu komplexních zpráv a programů zacházení včetně úrovně jejich plnění odsouzenými. Prostřednictvím svého zástupce řídí, kontroluje a hodnotí výkon práce speciálních pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků, vychovatelů-terapeutů, vychovatelů a pedagogů volného času.

Zástupce vedoucího oddělení výkonu trestu zpracovává, vede a aktualizuje dokumentaci související s konkrétními úkoly zaměstnanců oddělení v souladu s jejich pracovním zařazením. Navrhuje materiální, organizační a personální zabezpečení zacházení s odsouzenými. Organizuje kontrolní činnost související s přerazováním v rámci prostupných skupin vnitřní diferenciací a umístěním do konkrétního oddílu (NGŘ č. 5/2016).

Kompetentní a motivovaný personál je základním předpokladem účinného a moderního vězeňství. I v současné době je problémem nedostatek vězeňských pracovníků (a to jak uniformovaných příslušníků, tak i odborných zaměstnanců), což negativně ovlivňuje úspěšnost naplňování účelu trestu a rychlost modernizace vězeňství. Především civilní zaměstnanci jsou ohroženi syndromem vyhoření vzhledem k nezanedbatelnému množství recidivistů, kteří se i přes veškerou snahu vězeňského personálu do VTOS opakovaně vrací (Tlapák, Navrátilová,

²⁴ Např. návštěvy, nákupy potravin, příjem balíčků, sociální služby apod.

2010). Zajištění dostatku pracovníků patří mezi strategické cíle koncepce vězeňství ČR do roku 2025 (www.vscr.cz, 2018).

2.1 Dozorci

Od roku 1993 nově vybudovaná VSČR zůstává sice i nadále ozbrojeným sborem²⁵, ovšem prvky militarizace již výrazně ustoupily do pozadí a důraz je kladen na resocializaci a reintegraci vězňených osob. Nicméně, krom těchto cílů je důležité ve věznicích zajistit i bezpečnost, k čemuž slouží ozbrojení příslušníci zajišťující vnější (stráž) a vnitřní (dozorci) střežení. S ohledem na zaměření práce se dále budeme zabývat pouze dozorcí, kteří jsou v přímém styku s odsouzenými a úzce spolupracují s odbornými zaměstnanci, zejména vychovateli.

Dozorci zajišťuje vnitřní bezpečnost věznice a za běžných podmínek není ozbrojen (s výjimkou pepřového spreje a obušku). Je jedním ze základních článků přímé práce s vězni a působí zpravidla na stanovišti v ubytovně odsouzených a v dalších odděleních věznice nebo také na vnitřních a vnějších pracovištích odsouzených. Vězně navádí na stravování, vycházky, k lékaři apod.

Hlavním úkolem dozorce je zajišťovat výkon trestu dohlížením na to, aby jeho průběh byl prováděn v souladu s právními předpisy. Znamená to, že fyzicky přebírá početní stavy odsouzených a má o nich přehled. Provádí soustavnou kontrolu jejich pracovní morálky, dodržování kázně, pořádku a provádí také prohlídky cel a ložnic na ubytovnách. Vůči vězňeným osobám je povinen upevňovat disciplínu a řád a nezneužívat svého služebního postavení k osobnímu prospěchu (NGŘ č. 5/2016).

Při výkonu služby dozorce spolupracuje s ostatními příslušníky oddělení výkonu trestu, s vychovateli, sociálními pracovníky, speciálními pedagogy, psychology a dalšími odbornými zaměstnanci věznice (NGŘ č. 5/2016). Zejména spolupráce dozorců s vychovateli je symbiotická, neboť mají řadu povinností společných: kontrolují u odsouzených slušné vystupování, dodržování ústrojové kázně, udržování pořádku na ubytovnách a též zda neporušují vnitřní řád věznice (např. zda nespí mimo povolenou dobu, nekřičí z oken,

²⁵ Dle Zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži ČR.

nepředávají si předměty mezi ubytovny, nepoužívají nepovolené předměty, netetují se aj.) (Zákon č. 361/2003 Sb.). Dozorci také v nepřítomnosti vychovatele oddělení výkonu trestu rozhoduje o dočasném ubytování odsouzených do jednotlivých ložnic nebo cel (NGŘ č. 5/2016).

Nedílnou součástí profesního kodexu příslušníků je taktní jednání s odsouzenými. Je nepřípustné, aby příslušníci vězňům tykali, jednali s nimi nadřazeně a jevíli známky náládovosti, bezzásadovosti a nespolehlivosti. Musí respektovat práva odsouzených, nesnižovat jejich důstojnost a zamezit tomu, aby jim vznikla bezdůvodná újma. Případný zásah do práv a svobod vězňů nesmí překročit nezbytnou míru. Během zákroku by se příslušníci měli vyvarovat hrubosti, zbytečného okřikování vězňů, či verbálních urážek. Dále jsou příslušníci povinni zabraňovat krutému, nebo ponižujícímu zacházení s odsouzenými (i mezi vězni navzájem) a vyvarovat se osobního zapojení do života vězeňské subkultury (Nedorost, 1995).

Postavení dozorců je v moderním vězeňství poměrně problematické. Podrobně se pozicí dozorců perspektivou jejich samotných věnuje Dirga a Hasmanová Marhánková ve studii „*Nejasné vztahy moci – vězení očima českých dozorců*“ (2014) nebo také Sejkorová v diplomové práci „*Stresové zatížení u dozorců VSČR*“ (2013).

Z výzkumu prvně jmenovaných autorů vyplývá, že z perspektivy dozorců je VTOS efektivní jen jako dočasná izolace nebezpečných osob od společnosti. Necítí možnost jakkoli přispět k nápravě vězňů, plní pouze své povinnosti a stejně jako odsouzení se musí podřizovat pravidlům, na která nemají žádný vliv. Dle platné legislativy je odnětí svobody považováno za dostatečný trest, který nemá být ještě umocňován, a jeho negativní vliv by se měl naopak minimalizovat. Současná ideologie vězeňství způsobuje zmatečné nastavení pravidel. Původní jasná hierarchie a autorita dozorcí služby mizí. Ačkoliv jsou dozorcí praktickými vykonavateli dohledu, sami se cítí v prostředí věznice bezmocně. Je psychicky náročné pracovat v prostředí, kde je zapotřebí striktně dodržovat řadu předepsaných pravidel a současně vnímat neustálé nebezpečí, že se plnění předpisů otočí proti dozorcům samotným a budou z prohřešku či nedůslednosti paradoxně obviněni oni sami. Odsouzení si jsou vědomi svých práv, na která se v posledních letech ve vězeňství klade důraz, a tak mají ve svých rukou mocný nástroj pro využívání systému ve svůj prospěch. Stírá se rozdíl v tom, kdo je hlídán a kdo hlídá, neboť nyní dozorcí o moc soupeří s odsouzenými a mají pocit, že vězni si mohou dovolit vše, zatímco oni

sami téměř nic (Dirga, Hasmanová–Marhánková, 2014).

K obdobným závěrům dospěla při výzkumu stresového zatížení dozorců Sejkorová (2013). Z výsledků je evidentní, že stresové zatížení vyplývající ze samotné práce s odsouzenými je až druhotné. Navzory očekávání jsou pro dozorce nejvýraznějším stresorem systémová opatření, která vnímají jako nespravedlivá. Dozorci mají pocit, že jsou vlastním vedením přehlíženi, neboť při problémech s odsouzenými se většinou vychází vstříc právě vězňům, než aby se nadřízení postavili za dozorce. Dle Sejkorové je to dáno tím, že věznice nestojí o nežádoucí publicitu, a proto se mnohdy stížnostem vězňů předchází tím, že je jim v jejich požadavcích vyhověno. Dozorci pak mají dojem, že vedení ani nemá potřebu svůj dosavadní postoj měnit. Přitom by ke zlepšení situace mohlo přispět, kdyby se vedoucí oddělení výkonu trestu více zajímal o jejich práci a komunikoval s nimi přímo, nikoliv zprostředkovaně přes inspektora dozorcí služby nebo svého zástupce. Z výsledků vyplývá, že interakce s odsouzenými pro dozorce nejspíš nepředstavuje tak silný zdroj zátěže, jako je nedůvěra v podporu od nadřízených. Případný stres z problémových situací při kontaktu s vězni zvládají dozorcí poměrně dobře např. s pomocí svých kolegů, s nimiž je pojí stejné potíže (Sejkorová, 2013).

2.2 Odborní zaměstnanci

Po roce 1993, kdy byla zřízena VSČR, došlo v českém vězeňství ke zcivilňování řady funkcí za účelem snižování nedůvěry mezi vězeňským personálem a odsouzenými, a dále bylo přistoupeno k zavádění nových přístupů při zacházení s vězni (Mařádek, 2005). Civilními zaměstnanci z oddělení výkonu trestu²⁶, kteří se podílí na vytváření komplexní zprávy každého odsouzeného, jsou: speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci a vychovatelé z nástupního oddělení. Na základě informací obsažených v komplexní zprávě následně speciální pedagog stanoví program zacházení. Na jeho realizaci participují, kromě všech výše uvedených odborníků, také vychovatelé-terapeuti, pedagogové volného času, a především vychovatelé ze všech oddílů věznice. Ti také program u každého vězně v pravidelných intervalech²⁷ vyhodnocují.

²⁶ Jsou podřízeni zástupci vedoucího oddělení výkonu trestu.

²⁷ Jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou, jednou za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou a jednou za dva měsíce ve výstupních oddílech obou typů věznic.

Pokud mezi odsouzenými dojde k mimořádným událostem, tak se na zkoumání jejich příčin podílí všichni odborníci, kteří na základě své kvalifikace navrhnou příslušná opatření vedoucí k jejich optimálnímu řešení, odstranění i k prevenci. Specialisté svá odborná stanoviska předkládají také na jednání poradních orgánů ředitele věznice týkajících se přerazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciací, výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání, návrhu k přerazování odsouzených do jiného typu věznice nebo rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu a jiných odměn (NGŘ č. 5/2016).

Speciální pedagog provádí speciálně-pedagogickou diagnostiku odsouzených na základě které vypracuje pedagogické posouzení, jež je součástí komplexní zprávy. Speciální pedagog je garantem odborné úrovně programu zacházení, neboť koordinuje celý tým odborných zaměstnanců, kteří se na jeho zpracování podílí, včetně stanovení cíle a prostředků programu zacházení (Hála, 2005). Pedagog sám participuje na jeho realizaci i aktualizaci u svěřených odsouzených. Podle svého odborného zaměření a místních podmínek vede nejméně jednu aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných nebo vzdělávacích aktivit zaměřených na oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti (NGŘ č. 5/2016).

Speciální pedagog hodnotí další perspektivy odsouzeného, zejm. jeho kázeň a ochotu akceptovat vězeňský režim. Posuzuje životní hodnoty a cíle odsouzeného s využitím kázeňských odměn a trestů jako motivačních prvků (Sochůrek, 2007). Jednou z úloh speciálního pedagoga je také provádění motivačních pohovorů s odsouzenými. Svým kolegům poskytuje v případě potřeby pedagogickou podporu. Metodicky usměrňuje vychovatele a pedagogy volného času v oblasti přípravy a vedení jednotlivých aktivit, průběžného hodnocení programu zacházení i hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům (NGŘ č. 5/2016).

Psycholog zpracovává psychologické posouzení odsouzených a příslušná doporučení pro stanovení programu zacházení. Zaměřuje se zejména na osobnost odsouzeného, jeho chování a dovednosti, emoční stabilitu, intelektové dovednosti a sociálně psychologické dovednosti včetně adaptability na výkon trestu. Psycholog diagnostikuje změny chování odsouzeného v průběhu VTOS a na jejich základě dává podněty k volbě vhodnějších metod zacházení s daným jedincem (Sochůrek, 2007).

Psycholog odsouzeným na vyžádání poskytuje odborné psychologické služby a provádí

psychologickou diagnostiku u vytypovaných odsouzených nebo na základě požadavků lékaře či nadřízených. V případě mimořádných událostí psycholog odsouzeným poskytuje krizovou intervenci a doporučuje další opatření pro zacházení s nimi (NGŘ č. 5/2016).

Podle Hály (2005) připadá ve věznici na jednoho psychologa i 200²⁸ odsouzených a jeho úlohou je vyhodnocování psychosociální situace celé věznice. Úkolem některých²⁹ vězeňských psychologů je taktéž posuzování psychologické způsobilosti uchazečů k přijetí do služebního poměru³⁰ nebo do pracovního poměru u pozic v přímém styku s odsouzenými.

Sociální pracovník má ve věznici za úkol poskytování odborného sociálního poradenství, sociálně terapeutickou činnost včetně navazování potřebných kontaktů s rodinou a blízkými osobami odsouzeného. Stejně jako ostatní specialisté se podílí na vytváření komplexní zprávy i programu zacházení (NGŘ č. 5/2016). V sociálně právním poradenství dominuje zejména problematika zadluženosti a z hlediska praktických úkonů je stěžejní zajištění platného občanského průkazu a plynulá příprava odsouzených na přechod do řádného občanského života. Na výstupním oddělení se sociální pracovník podílí na extramurálních aktivitách a také se zajímá o to, zda má odsouzený po propuštění zajištěnou práci a bydlení.

Sociální pracovník rovněž udržuje přímé pracovní kontakty se sociálními kurátory, charitami, pobočkami úřadu práce, obecními úřady a s pracovníky Probační a mediační služby ČR. Zprostředkovává i kontakty s nestátními neziskovými organizacemi zajišťujícími zejména sociální služby, podporu nebo ochranu osob se zdravotním postižením a podílí se na řešení sociálních problémů (NGŘ č. 5/2016).

Pedagog volného času organizuje ve skupinové nebo individuální formě zájmové a vzdělávací aktivity programu zacházení, sebeobslužné, rukodělné, sportovní či kulturní činnosti a vede nejméně čtyři průběžné aktivity v týdnu včetně dnů pracovního volna a klidu. Dle své

²⁸ V listopadu 2018, během mé stáže ve Věznici Rýnovice, byla ve věznici obsazena obě tabulková místa psychologů. Na každého z nich tedy připadalo bezmála 300 odsouzených, v případě absence jednoho z nich (nemoc, dovolená, školení) má pochopitelně prezentní psycholog na starost všech zhruba 550 odsouzených (Drahoňovský, osobní sdělení, 2018).

²⁹ Při splnění podmínek pro získání akreditace pro posuzování psychické způsobilosti v souladu s NGŘ č. 11/2017 o psychologickém posuzování osobnostní způsobilosti uchazečů, příslušníků a zaměstnanců VSČR.

³⁰ V souladu s NGŘ č. 11/2017 a s Vyhláškou č. 487/2004 Sb. o osobní způsobilosti, která je předpokladem pro výkon služby v bezpečnostním sboru.

odbornosti a kvalifikace provádí terapeutické činnosti pro odsouzené. Podílí se na přípravě a realizaci programu zacházení s odsouzenými včetně jejich průběžného hodnocení. Ve spolupráci s ostatními zaměstnanci pedagog volného času pořádá hromadné akce volnočasového charakteru³¹. Spolu s vychovateli je metodicky usměřován speciálním pedagogem (VSČR, 2016).

Vychovatel-terapeut vede speciálně výchovné a terapeutické aktivity³², přičemž působí zejména ve specializovaných odděleních a standardizovaných terapeutických programech určených k snižování rizika recidivy u specifických cílových skupin odsouzených³³ (Mařádek, 2005). Základním intervenčním nástrojem vychovatele terapeuta je sociálně psychologický výcvik, zaměřený na dovednosti v procesech skupinového řešení problémů a na prevenci sociálně patologických jevů. Cílem činnosti vychovatele-terapeuta je změna chování odsouzených, která povede k úspěšnějšímu řešení konfliktů v sociálních situacích, než je např. násilí, drogy nebo páchaní trestné činnosti (Svoboda, 2016). Terapeut zabezpečuje průběh speciálních výchovných aktivit, podporujících takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti, a jsou zaměřeny na práci s trestnou činností dle povahy daného případu a podmínek. V rámci své odbornosti se terapeut podílí na zpracovávání průběžného hodnocení programu zacházení odsouzených a hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům (NGŘ č. 5/2016).

³¹ Např. sportovní a vzdělávací soutěže aj.

³² Např. arteterapie, muzikoterapie, biblioterapie apod. (Hála, 2005).

³³ Např. pachatelů trestných činů souvisejících s chováním v dopravě, pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů, závislých na návykových látkách apod.

3 Vychovatel

V předpisech VSČR není jednoznačně uvedeno, zda se vychovatelé řadí mezi odborné zaměstnance nebo ne. Ačkoli ve starších předpisech se mezi ně počítali, v NGR č. 5/2016 je o vychovatelích hovořeno již jen jako o členech týmu. Protože však je na post vychovatele požadováno alespoň vyšší odborné vzdělání pedagogického směru, budeme v souvislosti s ním používat termín odborný zaměstnanec. Samostatnou kapitolu si tato profese zaslouhuje i díky své výjimečnosti v tuzemském penitentiárním systému.

Západní vězeňské systémy pojem „vychovatel“ neznají. Mají zcela odlišný přístup k vězněným osobám a odlišnou strukturu zaměstnanců. Většina vězeňského personálu v přímém styku s vězni je ve služebním poměru. Odsouzeným není stanoven program zacházení, nýbrž jim základní povinnosti³⁴ určuje soud. Vedení aktivit je pak v kompetenci dozorců nebo externích zaměstnanců, kteří procházejí odbornými školeními (České vězeňství, 2004).

Vězeňský systém podobný tomu našemu bychom našli na Slovensku, protože tehdejší Československá republika převzala základní trestně-právní normy z rakousko-uherského zákonodárství, takže i po jejím rozpadu zůstaly v legislativě obou zemí patrné společné rysy³⁵. Nicméně i ve věznicích Slovenské republiky, stejně jako jinde na světě, jsou všichni odborní zaměstnanci v uniformě (Král, 2010).

Vězeňský vychovatel jako zaměstnanec v civilním poměru je tedy ryze české specifikum, které si v odborné literatuře zaslouží větší pozornost, než která mu byla dosud věnována. S ohledem na unikátnost instituce vychovatele tak, jak ji známe v České republice, neexistují zahraniční studie, které by se tématu věnovaly. U nás jsou k dispozici pouze dvě diplomové práce: *Profesní sebepojetí a pracovní spokojenost vychovatelů ve věznici* (Woitek, 2009) a *Vychovatel Vězeňské služby ČR – jeho role ve výchovném procesu s odsouzenými* (Král, 2010).

³⁴ Např. kurz sebeovládání, zvládání stresových situací a další programy zaměřené na resocializaci odsouzených.

³⁵ Např. podobné dělení odsouzených dle závažnosti spáchaného trestného činu, postupy u přijímání odsouzených do věznice, právní úkony spojené s přezazováním odsouzených nebo s podmíněným propuštěním a také povinnost odsouzených hradit náklady spojené s VTOS.

3.1 Postavení vychovatele ve věznici

Pojem výchovná funkce trestu se v českém zákonodárství objevuje až s Trestním zákonem č. 86/1950 Sb. Fakticky je výchovné působení do praxe uvedeno až v souvislosti s přijetím Zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Tento zákon přijal standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, která v roce 1957 vydala Organizace spojených národů. Tento předpis jednoznačně určuje pozici vychovatele s tím, že na jednoho z nich má připadat nejvýše 20–25 odsouzených. Vychovatelé však byli příslušníci, zpravidla zkušeni dozorcí s hodností až do výše majora, kteří měli v rámci věznice lepší postavení, než tomu bylo u běžných dozorců. Od současného pojetí se lišila i role vychovatelů, která v té době byla více formální a represivní (Havlík, 1999).

Radikální změnou pro pojetí českého vězeňství bylo vydání Zákona č. 555/1992 o Vězeňské službě a justiční strážci ČR a Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, které byly inspirovány Evropskými vězeňskými pravidly, a které zcela změnily trestní politiku státu. Došlo k demilitarizaci vězeňství a výchovná funkce trestu byla nahrazena termínem „zacházení s odsouzenými“, jehož cílem je připravit vězně na samostatný život po propuštění z VTOS. Zatím poslední významnou legislativní změnou je novelizovaný Trestní zákon č. 40/2009 Sb., který klade důraz na zajištění bezpečí společnosti i zaměstnanců VSČR. Postupné upouštění od represivních prvků a zavádění zcela odlišných kritérií pro zacházení s odsouzenými způsobily výrazné změny v náplni práce vychovatele. Podle Netíka (1997) je název této pracovní pozice spíše jen nostalgickým pozůstatkem minulosti než vystižením toho, co by profesionál v této funkci měl vykonávat.

Ve srovnání s minulostí již vychovatel není jedním z mnoha ozbrojených příslušníků, který vedle zajišťování bezpečnostních a represivních činností vykonává též specifické odborné úkoly v práci s odsouzenými. Důraz na zajištění vnitřní a vnější bezpečnosti věznice však jeho status poněkud devaluje např. ve vztahu k finančnímu ohodnocení činnosti vychovatele ve srovnání s ohodnocením příslušníků v uniformě (Král, 2010). Vychovatelé oproti dozorcům mají určité výsady³⁶, které dozorčí služba nemá, nicméně finanční ohodnocení³⁷ je vyšší u

³⁶ Mají k dispozici kancelář, počítač, možnost si samostatně organizovat svou pracovní agendu a disponují kázeňskou pravomocí.

příslušníků, přestože požadavky na jejich vzdělání jsou nižší než u vychovatelů (Drahoňovský, 2015). Koncepce vězeňství do roku 2025 považuje za nutné také vyřešit skutečnost, že civilní zaměstnanci v přímém styku s odsouzenými nemají výhody, které ze služebního poměru vyplývají strážným, ačkoliv tito s vězni téměř nepřijdou do styku (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2017).

Předpokladem k výkonu funkce vychovatele je kromě bezúhonnosti a způsobilosti k právním úkonům také nejméně vyšší odborné vzdělání pedagogického směru nebo s doplněným pedagogickým minimem³⁸ v rámci celoživotního vzdělávání (NGŘ č. 18/2007). Dříve existovala vyčleněná střední škola, připravující konkrétně vychovatele pro Sbor nápravné výchovy, ale dnes žádná specializovaná škola pro tyto profese není. „*Pracovní pozice vychovatele jako by nabyla na důležitosti, protože je pro ni vyžadováno vysokoškolské, nikoliv jen středoškolské vzdělání*“ (Král, 2010, s. 46). Kromě ukončeného vzdělání je rovněž zapotřebí vyhovět posouzení osobnostní způsobilosti, prakticky se stejnými nároky jako uchazeči do služebního poměru (NGŘ č. 11/2017).

Vychovatel je organizačně zařazen v oddělení výkonu trestu a je přímo podřízen zástupci vedoucího tohoto oddělení. Metodicky je usměrňován speciálním pedagogem (NGŘ č. 5/2016). Dle Woitka (2009) s tímto organizačním uspořádáním někteří vychovatelé nejsou spokojeni, neboť pedagoga považují za zbytečný mezičlánek mezi nimi a vedoucím. Rovněž tento systém znesnadňuje kvalitní komunikaci mezi vychovatelem a vedením věznice. Vychovatelé mají dojem, že informace od nadřízených dostávají se značným zpožděním a někdy je nedostanou vůbec. Přitom jsou to právě vychovatelé, kdo podle představ vedení odpovídá za všechno, co se ve věznici děje (vychovatel A³⁹, osobní sdělení, 2018).

Management věznic někdy prosazuje tzv. rotaci vychovatelů, která bývá mnohdy odsouzenými

³⁷ Nařízení vlády č. 336/2019 Sb., o kterém se stanoví stupnice základních tarifů pro příslušníky bezpečnostních sborů.

³⁸ Platí pro vychovatele v 10. platové třídě. Vychovatelé v 9. platové třídě musí splňovat minimálně středoškolské vzdělání s maturitou doplněné o pedagogické minimum.

³⁹ Informace jsem získala v průběhu stáže ve Věznici Rýnovice při osobním rozhovoru s vychovatelem. Poznatky, které v této práci uvádím, mi v průběhu stáže poskytli celkem tři vychovatelé s praxí delší než tři roky. Z důvodu zachování jejich anonymity je budu označovat pouze kódem vychovatel A, B, C. O své zkušenosti se se mnou vychovatelé podělili během hovorů o jejich náplni práce a v reakci na popis výzkumného záměru této bakalářské práce.

i samotnými vychovateli přijímána rozporuplně. Mezi opodstatněné důvody pro rotaci patří: zabránit možné profesní slepotě a vzniku nedovoleného navazování bližších vztahů s odsouzenými. Jak např. uvádí Tlapák a Navrátilová (2015) jednotný předpis stanovující konkrétní časové periody není (existující doporučení se týkají pouze doživotních odsouzených). Stává se tedy, že v některých věznicích pracovníci mění kolektiv vězňů již po několika týdnech, zatímco v jiných k rotaci nedochází téměř vůbec. Otázkou je, zda je pro práci vychovatele horší nést riziko, že bude mít ke svým svěřencům blíže, než by mít měl, anebo že nedostane šanci si vzájemnou důvěru vybudovat.

Efektivní práci vychovatelům neusnadňuje ani fakt, že musí řešit řadu problémů, které s výkonem jejich profese bezprostředně nesouvisí. Jen výjimečně disponuje vychovatel samostatnou kanceláří, většinou ji sdílí s jedním nebo dvěma kolegy. Vychovatelé nemají přístup k internetu, telefonní spojení mimo věznici ani moderní nebo alespoň fungující techniku. Je-li prioritou v práci vychovatele jeho výchovné působení na odsouzené, měla by ostatní oddělení věznice fungovat jako „*servis*“ pro ně ve vztahu k vězněným osobám. V praxi však vychovatelé organizačně zajišťují úkony, kterými supluje např. dozorce nebo oddělení logistiky (Král, 2010).

Nedostatek odborných zaměstnanců a přeplněnost věznic způsobuje značný nepoměr mezi počtem pracovníků a odsouzených. Podle předpisů je jednomu vychovateli svěřeno do péče zpravidla maximálně 20 odsouzených, nicméně realita současného vězeňství je úplně jiná (Král, 2010). V každém oddílu vězněných osob, který čítá zpravidla 20 až 60 odsouzených, působí dva vychovatelé, kteří se střídají v ranních a odpoledních směnách. Někdy má vychovatel v péči oddíl o cca 75 odsouzených, ovšem stává se, že zajišťuje i chod dalšího oddílu⁴⁰, a tak má na starost i 150 odsouzených (vychovatel A, osobní sdělení, 2018). Znamená to, že při zastupování kolegů vychovatel zajišťuje činnost odsouzených a provádí aktivity nejen v přiděleném kolektivu, nýbrž i v oddílech svých kolegů (Woitek, 2009). Z toho jednoznačně vyplývá, že vychovatelé bývají mnohdy přetížení, a že intenzivní práce s vězni, jak je deklarovaná v koncepci českého vězeňství, je neuskutečnitelná.

Postavení vychovatelů ve věznici není zcela jednoznačné. Vychovatel je pro každého

⁴⁰ Například z důvodu čerpání dovolených, nemoci, stáží, školení apod.

odsouzeného klíčovou osobu, neboť má výrazný podíl na jeho hodnocení u soudu a na zařazení v rámci vnitřní diferenciaci. Drahoňovský (2015) uvádí, že prestiž vychovatelů není ve věznici příliš vysoká. Vedení má za to, že je třeba vychovatele kontrolovat, usměrňovat a motivovat ve větší míře než jiné zaměstnance. Nicméně jejich nedostatek je vnímán jako vážný problém ohrožující plynulý chod věznice. Na bedrech vychovatelů leží zajištění pořádku a klidu v oddílu, vedení aktivit, dobrá znalost svěřených odsouzených, schopnost spolupracovat s dozorcí i odbornými zaměstnanci (Drahoňovský, 2015).

3.2 Role vychovatele

Ze všech zaměstnanců věznice má vychovatel k odsouzeným nejbližší. Má možnost je poznat nejlépe, protože jsou spolu v každodenním neustálém kontaktu. Každý vychovatel má přidělený oddíl odsouzených, který zpravidla čítá 20–60 jedinců a je to právě vychovatel, kdo by o svých svěřencích měl mít početní i jmenný přehled, znát sociálních vztahy v celé skupině a každého odsouzeného osobně. Vychovatel vede osobní dokumentaci vězňů a podílí se na zajištění organizačního chodu oddílu tím, že zajišťuje kontrolu a uskutečňování telefonických hovorů, plánů návštěv, korespondence, přijímání balíčků, realizaci nákupů, vycházek apod. Pokud na svěřeném úseku zjistí nějaké nedostatky, předloží nadřízeným své požadavky na materiálně technické vybavení ubytovacích prostor a na odstraňování zjištěných závad. Kromě toho vychovatel zprostředkovává vyřizování žádostí, podnětů, stížností a styk vězňů s ostatními zaměstnanci věznice. Na svém oddíle pravidelně organizuje shromáždění odsouzených s cílem projednat otázky související s jejich životem ve věznici. Pokud je mezi vězni na oddílu někdo se sklony k útěkům, sebepoškozování, k násilí apod., z preventivních důvodů na to upozorní odpovědné zaměstnance a spolupodílí se na patřičných opatřeních zabraňujícím vzniku mimořádných událostí. Kromě diagnostické a preventivní činnosti vychovatel odsouzeným poskytuje také poradenství a pomoc při překonávání náročných životních situací (NGŘ č. 5/2016).

Již z názvu profese vychovatele je zřejmé, že jeho ústřední úlohou ve věznici je výchovná činnost. U odsouzených podporuje žádoucí postoje, odpovědnost, změnu hodnotového systému a životního stylu. Vychovatel by pro vězně měl být příkladem (Hála, 2005). V rámci svého oddílu vychovatel rozhoduje o rozmístění odsouzených na ložnice (cely), kontroluje upravenost

ubytovacích prostor⁴¹ a motivuje odsouzené k přiměřené estetické úpravě. Své svěřence pedagogicky usměrňuje a dohlíží na jejich plnění programů zacházení. Program zacházení u každého odsouzeného ze svého oddílu průběžně vyhodnocuje, aktualizuje a v případě potřeby navrhne jeho úpravu (NGŘ č. 5/2016).

S výchovnou činností se pojí také kázeňská pravomoc, již vychovatelé disponují. Dbají na kázeň odsouzených, provádí kázeňské pohovory⁴², případně udělují kázeňské tresty⁴³ nebo odměny⁴⁴ (Mařádek, 2005). Na základě plnění programu zacházení a případných odměn či trestů navrhuje vychovatel změnu PSVD, což je pro odsouzené významným motivačním prvkem. V I. PSVD čerpají značné výhody⁴⁵ oproti jiným PSVD a současně mají větší šanci dosáhnout podmíněného propuštění po uplynutí poloviny trestu. Kromě samotného hodnocení odsouzeného se vychovatel rovněž osobně účastní veřejného zasedání soudu k podmíněnému propuštění z VTOS. Dále připravuje podklady pro jednání odborné komise, jíž se účastní za účelem projednávání návrhů na přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici nebo výběru odsouzených k zařazení do práce. Pokud jsou odsouzení zaměstnání, vychovatel pravidelně navštěvuje jejich pracoviště a zajišťuje spolupráci s mistry (NGŘ č. 5/2016).

Důležitou součástí působení vychovatele na odsouzené je i vzdělávací funkce. Podílí se na zabezpečování pedagogické péče o odsouzené a zpravidla vede dvě zájmové nebo vzdělávací aktivity programu zacházení (Mařádek, 2005). Smyslem aktivit je nejen naplňování programu, nýbrž i hodnotné a užitečné trávení volného času, kterého především nezaměstnaní odsouzení mají víc než dost.

Vychovatel na nástupním oddílu plní specifické úkoly, které vyplývají z povahy tohoto oddílu. Jedná se především o: zahájení komplexní zprávy posouzením adaptace odsouzeného na

⁴¹ Např. zda odsouzení mají uklizené věci osobní potřeby, upravené lůžko dle pravidel vnitřního řádu aj.

⁴² V případech, kdy vychovatel nepřistoupí k udělení kázeňského trestu.

⁴³ Pokuta do 1000 Kč, snížení kapesného, důtka, propadnutí věci, zákaz přijetí jednoho balíčku v roce, umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny aj.

⁴⁴ Pochvala, zvýšení kapesného, věcná či peněžitá odměna do 1000 Kč, zvýšení doby trvání návštěv až na pět hodin v měsíci, povolení k opuštění věznice na max 24 hodin spojené s návštěvou nebo programem zacházení a nejvyšší možnou odměnou je přerušování výkonu trestu v délce až dvaceti dnů.

⁴⁵ Viz kapitolu 1.5 Diferenciace odsouzených.

vězeňské prostředí, seznámení odsouzených s vnitřním řádem věznice, poučení o jejich právech a povinnostech aj. (Jůzl, 2017).

Obdobně specifickou pracovní činnost vykonává vychovatel na výstupním oddílu. Před koncem VTOS je zapotřebí zajistit odsouzeným intenzivnější kontakt s vnějším prostředím a pomoci řešit problémy spojených s přechodem do občanského života. Za tímto účelem vychovatel úzce spolupracuje se sociálním pracovníkem, podílí se na organizaci extramurálních aktivit, setkání vězňů se zástupci státních a nestátních institucí aj. (Jůzl, 2017).

Jak uvádí Král (2010) na základě výzkumu v příbramské věznici, výchovná role vychovatele dnes ustupuje do pozadí. Zákony již nezmiňují výchovu či převýchovu jako cíl nebo účel VTOS, a proto je pojem „vychovatel“ v prostředí věznice jen odezvou předchozího vymezení podmínek stanovených státem pro odsouzené. *„Současný vývoj státem (státními orgány) udílených sankcí a způsoby jejich realizování ve věznicích se odklání od požadavku výchovného působení pracovníků věznic vůbec, vychovatelů zvláště“* (Král, 2010, s. 56).

Profesní sebepojetí a pracovní spokojenost vychovatelů zkoumal Woitek (2009) v opavské věznici. Výsledky výzkumu ukázaly, že nejdůležitějším faktorem pracovní spokojenosti je pro vychovatele přímá práce s odsouzenými. Dotazovaní uvedli, *„...že při výkonu práce je pro ně důležité s odsouzenými komunikovat a získat si jejich důvěru. K získání důvěry je potřeba být k odsouzeným také spravedlivý. Vychovatelé pozitivně vnímají zpětnou vazbu, jež jim potvrzuje, že práci dělají dobře, že je odsouzení ‚berou‘“* (Woitek, 2009, s. 90). Za negativa své práce vychovatelé označili značné administrativní zatížení, jehož objem nadále narůstá (Woitek, 2009).

Podle Krále (2010) se ve stávajících vězeňských podmínkách dá hovořit spíše o formálním naplňování programu zacházení, protože na přímou výchovnou práci nemá vychovatel čas ani podmínky. Sepsat smysluplné a nerozporné hodnocení odsouzeného a soustředit se na administrativní práci za soustavného hluku na chodbách, neustálého dožadování se pozornosti vychovatele ze strany vězňů (ťukání na dveře, výkřiky) je téměř nemožné a psychicky náročné. Problémy odsouzených nelze kategorizovat, neboť u každého jedince je malým či velkým problémem něco jiného. Výchovná práce je z pracovní náplně vychovatele téměř vytlačena, neboť jsou posuzováni a hodnoceni za plnění jiných úkolů. Podle názoru vychovatelů je právě

jejich pracovní náplň v rámci věznice nejnáročnější. Obsahuje přemíru povinností, které vyžadují mnoho dovedností, zkušeností a potřebných osobnostních předpokladů⁴⁶, především vysokou odolnost vůči stresu.

Jednou z klíčových oblastí reformních snah českého vězeňství je kvalita personálu, jelikož se od ní odvíjí také kvalita pracovního výkonu. Podle Černíkové (2008) je pro výkon penitenciární služby důležitý zájem pracovat ve vězeňství. Spokojenost člověka v zaměstnání však kromě subjektivního nastavení zahrnuje i vztah k pracovnímu prostředí, ke kolektivu i k organizaci samotné, a právě v těchto sférách VSČR poněkud zaostává. Přestože si VSČR některých problémů je vědoma⁴⁷, je současný stav pracovních i organizačních podmínek vězeňských pracovníků jakýkoliv, jen ne uspokojujivý. Jak jsem měla možnost posoudit situaci ze svého pohledu v průběhu odborné stáže, musím dát Černíkové za pravdu a konstatovat, že záležitosti, které popisuje, se neliší od toho, co jsem viděla já o deset let později.

⁴⁶ Zejména pracovitost, flexibilitu, osobní vyzrálost, empatii, morálku aj.

⁴⁷ Koncepce vězeňství do roku 2025 si klade za cíl zmírnění administrativní zátěže odborného personálu natolik, aby většinu svého pracovního času naplňovali prací s vězňami (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2018).

4 Charakteristika Věznice Rýnovice

Věznice Rýnovice je profilována jako věznice s ostrahou s vysokým a středním stupněm zabezpečení. Při ubytovací kapacitě 592 míst v ní vykonává trest odnětí svobody cca 545 odsouzených (www.vscr.cz, 2019). Díky těmto parametrům bychom věznici Rýnovice mohli označit jako typickou mužskou věznici pro VTOS.

4.1 Historie

Věznice byla zřízena v roce 1968 a její minulost je úzce spjata s rozvojem automobilového průmyslu na Jablonecku. Firma LIAZ, n.p. Jablonec nad Nisou měla nedostatek pracovních sil a zároveň již předchozí dobré zkušenosti se zaměstnáváním odsouzených z Věznice Liberec a Minkovice. Od poloviny 60. let vězni pracovali nejen v hlavním závodu, ale i v dalších devíti pobočkách a zájem podniku o pracovní síly stoupal. To v roce 1965 podnítilo výstavbu ubytoven pro zaměstnance z řad odsouzených.

První ubytovna měla kapacitu cca 50 odsouzených, kteří tvořili celou jednu pracovní směnu a byli v tehdejší II. nápravně-výchovné skupině. Během 70. let byly postupně vystavěny budovy A, B, C a ošetřovna s oddělením pro výkon kázeňských trestů. Administrativní část věznice byla zpočátku v budově A, kde se nacházela i ubytovna pro zaměstnance, sklady a strážnice. Přesun do nově vystavěné administrativní budovy proběhl začátkem 80. let 20. století. V roce 1989 bylo do věznice přemístěno asi 150 odsouzených III. nápravně-výchovné skupiny z Valdic, pro něž byl připraven experimentální výkon trestu bez celového způsobu ubytování. Roku 1991 bylo ve věznici zřízeno také oddělení tzv. volné vazby, které bylo obsazováno vybranými obviněnými z věznice v Liberci, ale svou činnost Oddělení výkonu vazby ukončilo v červenci 1996. V minulosti se zde zřídilo také specializované oddělení protialkoholní, protidrogové i školské vzdělávací středisko, která jsou součástí věznice dodnes. Počty vězňů se v historii rýnovické věznice pohybovaly mezi 900 až 1000 odsouzených mužů.

Zaměstnanost vězňů v rýnovické věznici se dnes díky místním podnikatelským subjektům pohybuje kolem 70 %, což je v podmínkách českého vězeňství nadprůměrné číslo (www.vscr.cz, 2018).

4.2 Prostorové podmínky

Ubytování odsouzených je realizováno ve třech budovách (A, B, C) s oddíly (označeny čísly 1 až 6) ložnicového typu. Na každé ubytovně značené lichým číslem je velký oddíl (čítající až 60 lidí) a sudá čísla označují malý oddíl (cca 30 odsouzených). Ve standardních oddílech je umístěno 488 odsouzených, zatímco ve specializovaných oddílech je to 57 odsouzených (Vychovatel B, osobní sdělení, 2018). Ložnice jsou ve vězeňském slangu označovány jako „cimry“ a zpravidla je v každé z nich umístěno 10 odsouzených. Samořejmostí je postel a uzamykatelná skříňka pro každého vězně.

V **ubytovně A** je umístěno cca 120 odsouzených a je zde zřízeno Školské vzdělávací středisko Rýnovice, jehož nosným programem jsou zejména tříleté učební obory se specializací na obrábění kovů. Studium probíhá formou denního studia a je určeno odsouzeným vykonávajícím trest v oddělení s vysokým stupněm zabezpečení, zejména prvotrestaným a ve věku blízkém mladistvých. Úspěšní absolventi, kterých je ročně okolo 40, získají výuční list (www.vscr.cz, 2018).

Všechny oddíly v ubytovně A jsou ve vysokém stupni zabezpečení, přičemž se jedná o nástupní oddíl A4, jehož fungování je v kompetenci jednoho vychovatele. Dva standardní oddíly pro mladé a prvovězněné se liší tím, že na oddílu A5 působí na stejné směně dva vychovatelé, zatímco v oddílu A6 jeden.

Ubytovna B je určena pro cca 270 odsouzených. Má tři podlaží, která jsou rozdělena vždy na dvě nestejně velké části. Celkem se jedná tedy o šest sekcí: B1, B2, B3, B4 (výstupní oddíl), které jsou určeny pro odsouzené ve středním stupni zabezpečení; zatímco ubytovny B5 a B6 jsou jen pro vězně ve vysokém stupni zabezpečení. V každém oddílu je též kancelář vychovatelů (vychovatel B, osobní sdělení, 2018). Výstupní oddíl B4 je určený pro odsouzené v oddělení s vysokým stupněm zabezpečení. Umísťují se do něj odsouzení, kterým byl uložen trest na dobu delší než tři roky a těm, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života, a to zpravidla šest měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu (Vnitřní řád Věznice Rýnovice, 2017).

V ubytovně C je v propojených částech C1 a C2 zřízen specializovaný oddíl ochranné léčby protitoxikomanické a protialkoholní, kde probíhá soudně nařízená ochranná léčba v ambulantní formě určená odsouzeným ve vysokém stupni zabezpečení. Specializovaný oddíl čítá 38 odsouzených, tedy plnou kapacitu, a pracuje zde adiktolog a dva vychovatelé-terapeuti. V oddílu C3 je zřízena bezdrogová zóna a C4 a C6 jsou standardní oddíly. Všechny oddíly v budově C jsou ve vysokém stupni zabezpečení. Oddíl C5 je uspořádán v celovém systému (Vnitřní řád Věznice Rýnovice, 2017). Jedná se o specializované oddělení pro osoby s duševními poruchami a s poruchami chování. Kapacita je 16 a v současnosti je zcela naplněna. Oddíl C5 slouží též jako oddíl se zvýšeným stavebně technickým zabezpečením pro výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených, kteří mají odlišný režim a s vězni ze specializovaného oddílu nepřijdou do přímého kontaktu. V současnosti jsou tam zařazeni tři odsouzení při kapacitě 10 míst.

Stranou těchto tří hlavních budov je Oddělení výkonu kázeňských trestů, v níž je kromě cel zřízena i ošetrovna s lůžkovou částí a též zřízen jeden oddíl pro odsouzené ve vysokém stupni zabezpečení (C8) s kapacitou 35 míst.

4.3 Organizační uspořádání

Věznice Rýnovice je členěna na oddělení (viz kapitulu 2 Vězeňský personál) a samostatné referáty, které jsou jejich součástí. Celkový počet zaměstnanců tvoří asi polovinu počtu vězňů, což v případě Rýnovic představuje asi 300 pracovníků.

Vedení věznice⁴⁸ a většina podpůrného personálu⁴⁹ má kanceláře v administrativní budově mimo střežený areál. Jedná se o oddělení: personální, ekonomické, logistiky, o samostatný referát zaměstnávání apod.

Ve střeženém areálu se nachází zdravotnické středisko, kde pracují tři všeobecní lékaři, pět zdravotních sester a jedna zubní lékařka. Na Školském vzdělávacím středisku je zaměstnáno šest učitelů nebo mistrů odborného výcviku a v Oddělení vězeňské stráže slouží 81 strážných.

⁴⁸ Organizační struktura Věznice Rýnovice je stejná, jak je uvedeno v kapitole 2 Vězeňský personál.

⁴⁹ Čítá 59 osob (Věznice Rýnovice, 2019).

Strážní jsou rozdělení do čtyř směn po 11 osobách a krom samotných strážných disponují též psovody, eskortním oddílem, řidiči a „branaři“, kteří slouží pouze v ranních směnách⁵⁰.

Garantem odborného zacházení s odsouzenými je Oddělení výkonu trestu. Vedoucí oddělení a jeho zástupce včetně inspektorů dozorcí služby a dozorců druhé třídy jsou ve služebním poměru. Řadových dozorců je 54 a jsou rozdělení do čtyř směn, z nichž každou tvoří asi osm příslušníků. Pod vedením oddělení dále pracuje 39 občanských zaměstnanců: 15 specialistů a 24 vychovatelů. Z toho jsou: tři sociální pracovníci, dva psychologové, šest speciálních pedagogů, jeden pedagog volného času, jeden adiktolog a dva terapeuti (Věznice Rýnovice, 2019)⁵¹. Kanceláře těchto odborných zaměstnanců jsou umístěny přímo ve střeženém prostoru věznice v jednotlivých ubytovnách.

4.4 Vychovatelé

Všech 24 vychovatelů věznice se střídá v ranních (od 6.00 do 14.30) a odpoledních (od 11.00 do 19.30) směnách. Na pracoviště však docházejí také o víkendech, a to na aktivity jako jsou turnaje, extramurální aktivity⁵² nebo kvůli dohledu na návštěvách. Jeden vychovatel by měl mít na starosti cca 20 odsouzených. V praxi však, z důvodu zastupitelnosti a střídání směn vychovatelů, se někdy jedná až o 150 vězňů (vychovatel A, osobní sdělení, 2018).

Každý vychovatel má za povinnost vést minimálně dvě aktivity (NGŘ č. 5/2016). Není přitom stanoveno, o jakou kategorii aktivit se jedná. Vychovatelé zpravidla vedou vzdělávací i volnočasové aktivity podle svého zaměření. Nejvíce speciálně výchovných aktivit probíhá ve specializovaných oddílech (tam se na nich však podílí značnou měrou i vychovatelé-terapeuti a další specialisté). V roce 2018 došlo ke změnám rozdělení aktivit vedením věznice, a to nařízením stanovujícím, že se na každé ubytovně povedou pevně stanovené speciálně výchovné nebo vzdělávací aktivity a k jejich realizaci byli stanoveni konkrétní vychovatelé (vychovatel A, osobní sdělení, 2018).

⁵⁰ Provádí administrativní činnost nebo předvádí odsouzené do práce.

⁵¹ Sdělení Věznice Rýnovice v reakci na mou oficiální žádost o sdělení počtu zaměstnanců a příslušníků, platné ke dni 24.03.2020.

⁵² Např. návštěvy úřadu práce, výlety na kolech, úklid sněhu, pomoc školám atd. Probíhají nejen o víkendech, ale kdykoliv je potřeba.

V současnosti probíhají ve Věznici Rýnovice tyto **speciálně výchovné** aktivity: Společenská výchova, Změna je možná, Rizika závislostního chování, Zvládání agresivity a zdravá komunikace, Jóga – protahovací a posilovací cvičení, Pracovní terapie, Společenské dění, Individuální psychologické poradenství a terapie, Komunitní setkání odsouzených s personálem, Práce s trestnou činností, Adaptační skupina, Povinná tělovýchova, Skupinová terapie, Přednášky odsouzených, Fyzický zátěžový program. Dalším typem jsou aktivity **zájmové**: Sportovní kroužek, Stolní tenis, Šipky, Kroužek všeobecného vzdělávání, Kroužek vaření a stolování, Individuální hra na hudební nástroj, Společenské hry, Kroužek šachu, Stolní tenis, Míčové hry, Křížovkářský kroužek. Probíhá zde také **pracovní výchova** a aktivity **vzdělávací**: Informační technologie, Včelaření, Základy práva, Kroužek angličtiny a Kroužek pravidel silničního provozu (vychovatel A, osobní sdělení, 2018).

Ve věznici Rýnovice management uplatňuje tzv. rotaci vychovatelů, kdy jsou v blíže neurčených intervalech vychovatelé přemísťováni na jiný oddíl, než který původně vedli. V průběhu roku k ní dochází minimálně jednou, nicméně už se stalo, že byla rotace opakovaně nařízena v řádů několika týdnů. Tak krátká frekvence je podle sdělení některých vychovatelů nepříjemná a způsobuje komplikace. Krom pochopitelných problémů adaptace na nový kolektiv svěřených vězňů dochází vystřídáním vychovatelů též ke zmatečnosti ve vedení stanovených aktivit (vychovatel C, osobní sdělení, 2018).

Během své týdenní stáže ve Věznici Rýnovice v listopadu 2018 jsem měla možnost pozorovat při práci hned několik vychovatelů a dalo by se říci, že pracovní podmínky jsou zde srovnatelné se zkušenostmi výzkumníků z příbramské i opavské věznice. Vychovatelé ani v Rýnovicích nemají samostatné kanceláře. Jedna kancelář je pracovním místem zpravidla pro dva, někdy však až pro čtyři, zaměstnance. Ti musí umět zvládat velké množství pracovních povinností a současně mít pod kontrolou desítky odsouzených.

Výzkumná část

5 Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky

5.1 Výzkumný problém

Povolání vězeňského vychovatele klade vysoké nároky na osobnostní, morální i profesionální kvality člověka, a přesto se této profesi nedostává patřičného uznání ani uspokojivých pracovních podmínek. V množství různorodých pracovních povinností, které vychovatel má, se vytrácí skutečný význam jeho profese – výchovně působit na odsouzené. Tuto skutečnost potvrzují oba dosavadní výzkumy Woitka (2009) a Krále (2010), zaměřené na práci vězeňských vychovatelů v českých podmínkách, jejichž autoři jsou vychovatelé z praxe. Další vědecké práce v České republice, které by se vychovateli ve vězeňství zabývaly, neexistují. O zahraniční literaturu ani výzkum se v tomto případě také nelze opřít, protože relativně nový český vězeňský systém stojící do značné míry na instituci vychovatele v civilním poměru představuje unikátní koncepci. Již z tohoto důvodu se jeví jako velmi potřebné se touto problematikou zabývat z vědeckého hlediska.

Oficiální vymezení náplně práce vězeňského vychovatele je poměrně obšírné a jak uvádějí sami praktici, mnoho jejich povinností, uvedených v předpisech, ani nekoresponduje s výchovnou činností. Rozhodli jsme se formální pohled na instituci vychovatele zakotvenou v předpisech a koncepci vězeňství konfrontovat s pohledem samotných odsouzených, kteří jsou přímou cílovou skupinou (klienty) vychovatele. Domníváme se, že optika odsouzených, coby cílové skupiny, na niž mají vychovatelé působit, by mohla přinést užitečnou zpětnou vazbu na funkci vychovatelů.

5.2 Cíle práce

Hlavním cílem našeho výzkumu je:

Popsat a analyzovat roli vychovatele z pohledu odsouzených.

Abychom hlavního záměru dosáhli, je zapotřebí stanovit si i cíle dílčí. Ty jsou následující:

- 1) *Popsat a analyzovat, jak odsouzení vnímají reálný vliv vychovatele na svůj výkon trestu.*
- 2) *Popsat a analyzovat, jak odsouzení vnímají roli vychovatele v rámci vězeňského systému.*
- 3) *Popsat, jak odsouzení hodnotí svůj vztah s vychovatelem.*
- 4) *Popsat vlastnosti a projevy vychovatele, kterých si odsouzení všímají.*

Při formulaci výzkumných cílů jsme vycházeli z toho, že se pracovní povinnosti a pravomoci vychovatelů promítají do průběhu výkonu trestu a vzájemných vztahů s odsouzenými. Účelem cíle č. 4 je dokreslení představ odsouzených o osobních charakteristikách vychovatele.

Výzkumné cíle jsme zformulovali do otázek, na jejichž základě byla následně zkonstruována struktura výzkumného interview.

5.3 Výzkumné otázky

V souladu s hlavním cílem výzkumu hledáme odpověď na výzkumnou otázku: *Jaká je role vychovatele z pohledu odsouzených?*

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) *Jakou představu mají odsouzení o pracovní náplni vychovatele?*
- 2) *Které činnosti vychovatele považují odsouzení za stěžejní, a které naopak za marginální?*
- 3) *Jak odsouzení vnímají reálný vliv vychovatele na svůj výkon trestu?*
- 4) *Jak odsouzení vnímají roli vychovatele v rámci vězeňského systému?*
- 5) *Jak odsouzení hodnotí svůj vztah s vychovatelem?*
- 6) *Kterých vlastností a projevů vychovatele si odsouzení všímají?*

Při formulování otázek do interview jsem vycházela především ze své předchozí penitenciární praxe, kde jsem získala určitou představu o každodenní interakci vychovatele s odsouzenými. Tyto otázky byly posléze předloženy k posouzení třem odborným zaměstnancům s dlouholetou praxí ve věznici (psychologovi, sociální pracovníci a vychovateli) a na základě jejich připomínek byly mírně upraveny a doplněny o otázku č. 13.

- 1) Jak byste popsal svůj první kontakt s vychovatelem?*
- 2) Co jste od něj tehdy očekával?*
- 3) Co očekáváte nyní?*
- 4) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?*
- 5) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel vede?*
- 6) S čím vám vychovatel pomáhá?*
- 7) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovateli?*
- 8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak?*
- 9) Jak dobře vás vychovatel zná?*
- 10) Jak zná ostatní vězně na ubikaci?*
- 11) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?*
- 12) Čím vás vychovatel rozčiluje?*
- 13) Jaké vlastnosti má váš vychovatel?*

V průběhu výzkumu již nebyly doplněny další otázky, nicméně na základě upozornění jednoho z respondentů na nepřesný pojem *ubikace* jsme v průběhu výzkumu otázku č. 10 upravili do následující formy:

Jak zná vychovatel ostatní vězně na oddílu?

6 Metodologický rámec a metody

Interakce odsouzených s vychovateli je prozatím vědecky neprobádanou oblastí. Pro náš výzkumný záměr jsme zvolili kvalitativní přístup, pro který je podle Hendla (2016) charakteristické zaměření na komplexní vnímání zkoumaného jevu s cílem porozumět mu v přirozených podmínkách a v celkovém kontextu. Jeho základem je zkoumání způsobu, jakým lidé interpretují své prožívání, sociální okolí a zkušenosti, který by kvantitativní pojetí výzkumu nezachytilo. Rovněž pak kvalitativní výzkum může být chápán jako prvotní explorace problematiky (tedy de facto předvýzkum), na jehož základu lze v budoucnu zkonstruovat plošné kvantitativní šetření za účelem potvrzení nebo vyvrácení zjištěného (Závora, Hříbková, 2015).

6.1 Typ výzkumu

Protože jsou předmětem zájmu našeho bádání interakce probíhající ve vězeňském prostředí, byl pro nás jednoznačnou volbou terénní výzkum, který je obecně uplatňován při zkoumání fenoménu perspektivou osob, které v daném prostředí žijí, a umožňuje souběžné vytváření vzorku, sběr dat i jejich analýzu a interpretaci (Disman, 2002). Výzkum probíhal ve Věznici Rýnovice v průběhu jednoho pracovního týdne, a to od 26. 11. do 30. 11. 2018.

6.2 Metody a příprava sběru dat

Pro získávání dat jsme zvolili metodu strukturovaného interview s otevřenými otázkami. Tato taktika má pevně dané schéma a neumožňuje tazateli velké změny či úpravy (Miovský, 2006). Je zapotřebí počítat s omezením různorodosti získaných dat, nicméně pro nás není žádoucí dopustit případný odklon od témat, která s účastníky výzkumu potřebujeme projednat. Pořadí otázek nemusí být striktně dodrženo, avšak některé otázky na sebe bezprostředně navazují, proto bychom jejich strukturu měli vést v patrnosti.

Tuto taktiku jsme zvolili především z důvodu dobré srovnatelnosti jednotlivých výstupů. Hendl (2016) doporučuje metodu strukturovaného rozhovoru mj. v případech, kdy není možnost interview opakovat a máme jen vymezený čas se respondentovi věnovat. Tato podmínka, vzhledem k mým časově omezeným možnostem, platí i v našem výzkumu.

Provádění kvalitativního výzkumu v prostředí věznice obnáší zřejmě nejvýraznější komplikaci v podobě nemožnosti záznamu rozhovorů s komunikačními partnery na nahrávací zařízení. Tento problém byl kompenzován ručním zápisem jejich výkladu do terénního deníku. V deníku byl volně vložen také jeden výtisk se zadáním otázek pro případ, že bychom při rozhovoru zapomněli jejich znění nebo návaznost. Jelikož účastníci výzkumu mají ve VTOS pevně daný režim, bylo nezbytné, abychom je i personál věznice předem upozornili na předpokládanou dobu trvání rozhovoru, kterou bychom neměli přesáhnout.

Věznice již ze své podstaty není místem, kam by byl pro výzkumníky z řad veřejnosti snadný přístup. Je nutné, aby výzkumník podal k rukám ředitele věznice žádost o povolení ke vstupu, která musí být řádně odůvodněna, ani to však nemusí zaručit, že povolení obdržíme. Podle zkušeností Dirgy (2014) může být žádost zamítnuta s tím, že by přítomnost cizí osoby mohla potenciálně narušit vnitřní a vnější bezpečnost věznice. Z vlastní zkušenosti vím, že zejména v Moravskoslezském kraji není vedení věznic zpravidla nakloněno stáží studentů. Proto jsem využila nabídky vedoucího bakalářské práce, zaměstnance Věznice Rýnovice, který mi vlastní angažovaností usnadnil dosáhnout kladného stanoviska vedení věznice ke vstupu.

6.3 Výzkumný soubor

Naši výchozí cílovou skupinou pro získání dat jsou odsouzení Věznice Rýnovice zařazení do standardních oddílů, tedy cca 488 odsouzených. Již z podstaty užitého metodologického rámce bylo zapotřebí počet potenciálních respondentů výrazně zredukovat a určit další kritéria pro výběr výzkumné populace. K výběru výzkumného souboru jsme použili nepravděpodobnostní postupy: metodu záměrného výběru přes instituci v kombinaci s metodou kvótního výběru. Potencionální účastníky cíleně vyhledáváme ve Věznici Rýnovice a ve zkoumané populaci usilujeme o stejnoměrné zastoupení standardních oddílů ze středního i z vysokého stupně zabezpečení. Pestré zastoupení odsouzených z odlišných standardních oddílů nám umožní získat cenné informace o tom, na které aspekty při hodnocení vychovatelů kladou důraz. Jde nám o výpovědi typických členů vězeňského společenství, proto jsme do výzkumu nezahrnuli odsouzené ze specializovaných oddělení, kteří mají jiný režim než vězni ve standardních oddílech. S výběrem konečného výzkumného vzorku nám byli nápomocni vychovatelé jednotlivých oddílů, které jsme oslovili s žádostí o doporučení konkrétních odsouzených, kteří

budou ochotni zúčastnit se výzkumu a jejichž intelektová a komunikační úroveň realizaci výzkumného rozhovoru umožní.

Z důvodu časově omezené stáže ve věznici jsme si předem stanovili minimální počet respondentů. Chtěli jsme vyzpovídat alespoň šest odsouzených. Tři z oddílů se středním stupněm zabezpečení a tři z oddílů s vysokým stupněm zabezpečení. Pokud by se nám podařilo takové množství rozhovorů realizovat, měli jsme dále v úmyslu postupovat podle Miovského (2006) nebo Dismana (2002) a přibírat další participanty, dokud bychom nedosáhli saturace dat.

Výzkumné interview bylo nakonec uskutečněno celkem s třinácti odsouzenými. Pět respondentů bylo ze čtyř různých oddílů se středním stupněm zabezpečení a zbývajících osm účastníků bylo z pěti oddílů s vysokým stupněm zabezpečení. Do analýzy jsme po zralé úvaze nezařadili rozhovory s třemi respondenty, v jejichž výpovědích se neobjevily žádné nové informace a byly obsahově chudé.

Náš výběrový soubor tvoří celkem 10 odsouzených. Čtyři respondenti jsou zařazeni ve středním stupni zabezpečení a šest účastníků ve vysokém stupni zabezpečení. Nejmladšímu účastníkovi je 23 let, nejstaršímu 49 let. Dva účastníci jsou ve VTOS poprvé. Nejkratší délka uloženého trestu byla dva roky a dva měsíce, zatímco nejdelší trest byl uložen ve výši devět a půl roku. Před realizací výzkumných rozhovorů byla provedena standardní opatření pro ochranu účastníků výzkumu: informovaný souhlas, zajištění anonymity účastníků a mlčenlivost výzkumníka o sděleních, které nám při rozhovoru respondenti poskytl. Bezpečnost výzkumníka byla zajištěna obvyklými bezpečnostními opatřeními: doprovod odborného zaměstnance a možnost stisknutí nouzového hlásiče.

6.4 Postup při realizaci výzkumu

V průběhu výzkumu jsme byli nuceni podřídit se bezpečnostním pravidlům věznice, jejím reálným možnostem i ochotě vězeňského personálu. Interview probíhala v různých oddílech v pracovních zaměstnanců. Nebylo tak možné zajistit stejné podmínky pro všechny účastníky v podobě téhož místa a týchž podmínek k provedení rozhovoru, jak doporučuje Miovský (2006). Jednalo se však ve všech případech o obdobné nastavení, neboť byla využita kancelář odborného zaměstnance v příslušném oddílu. Podmínky pro získávání dat lze tedy označit za

srovnatelné. Výzkumné rozhovory probíhaly za přítomnosti tazatelky a účastníka, nicméně u některých interview byl přítomen také vězeňský psycholog, a to v případech realizace výzkumu v jeho kanceláři. Podstatné pro nás bylo, že u rozhovoru nebyl přítomen žádný z vychovatelů, neboť to by znemožňovalo důvěru dotazovaných.

Před započítím výzkumného rozhovoru byli respondenti seznámeni s účelem našeho výzkumu. Byla jim zaručena anonymita nahrazením jména kódem a případnou úpravou dalších sdělených informací, které by mohly bezprostředně vést k jejich identifikaci. Komunikační partneři byli ujištěni, že přístup k jimi uvedeným údajům má pouze tazatelka, a žádné třetí osoby. Dále bylo participantům sděleno, že svou účast na výzkumu mohou kdykoliv v průběhu rozhovoru odvolat, a to i bez udání důvodu. Upozornili jsme je na možná situační rizika např. v podobě vyrušení někým z personálu. V tomto případě jsme respondentům doporučili přerušit svůj výklad a navázat na něj až po odchodu třetí osoby z místnosti. Ani jednou však k této potenciální komplikaci nedošlo. Respondenty jsme informovali o tom, že jejich doslovné sdělení si bude tazatelka zapisovat, aby bylo možné pracovat s daty, které nám poskytnou. Následně byl respondentům předán Informovaný souhlas a bylo jim vysvětleno, že jde o dokument stvrzující ochranu jimi poskytnutých dat před zneužitím. Nakonec byli účastníci vyzváni, aby si informovaný souhlas pozorně přečetli a v případě souhlasu s jeho obsahem, jej podepsali. Od všech účastníků jsme souhlas získali. Před započítím samotného interview jsme účastníky požádali, aby se v odpovědích na naše otázky zaměřili pouze na jednoho vychovatele, o němž budou hovořit a jehož jméno nemusí sdělovat.

Aktuální čas před začátkem a na konci každého rozhovoru jsme pečlivě zaznamenávali. Rozhovory trvaly přibližně hodinu, nejkratší z nich trval 30 minut, zatímco nejdelší interview trvalo hodinu a 17 minut. Bylo zapotřebí přizpůsobit se dennímu režimu jednotlivých respondentů a ve spolupráci s vychovateli si s respondenty interview domluvit na konkrétní čas. V jednom případě došlo také k tomu, že jsme z důvodu svolávání oddílu na stravu museli rozhovor s účastníkem přerušit a pokračovat v něm následující den.

Při záznamu dat jsme do terénního deníku doslovně zapisovali výpovědi respondentů a také doplňující postřehy o jejich projevech tak, jak byly tazatelkou vnímány. Miovský (2006) tento typ poznámek charakterizuje jako materiál vzniklý nezprostředkovaným, přímým kontaktem s lidmi a prostředím, který autenticky zachycuje jakoukoliv část terénu. Disman (2002) u

terénních záznamů klade důraz na to, aby byly úplné, přesné a detailní. Někdy nebylo snadné přizpůsobit se rychlosti výkladu některých respondentů, a tedy jsem je požádala, aby sdělení na chvíli přerušili a počkali, než vše dopíšeme, aniž by svou myšlenku zapomněli. Pokaždé nám ochotně vyhověli. Pokud se stalo, že jsme některé dokreslující informace neměli možnost zaznamenat v průběhu rozhovoru, snažili jsme je zapsat co nejdříve to bylo možné. V některých případech se stalo, že respondent v rámci jednoho dotazu současně zodpověděl i otázku, která s ním ještě nebyla probrána. Jeden účastník výzkumu nás také upozornil na nepřesný termín, jelikož v otázce zmiňujeme „ubytovnu“, ale máme zřejmě na mysli „oddíl“. Otázka byla na základě jeho připomínky modifikována do správné podoby, což je v souladu s názorem Hendla (2016), který uvádí že se výzkumné otázky mohou měnit nebo doplňovat i během procesu sběru a analýzy dat.

Účastníci pro nás byli rovnocennými komunikačními partnery, jejichž sdělení nás zajímá, neboť nám umožní porozumět jejich zkušenostem a znalostem. Při kladení otázek jsme se drželi jejich schématu i přesného znění, abychom respondenty neúmyslně nenaváděli k námi ovlivněným odpovědím. Pokud na některé otázky účastník odpověděl stručně, pokusili jsme se jej k doplnění informací pobídnout parafrázováním nebo zopakováním otázky a jeho odpovědi. Abychom eliminovali pravděpodobnost toho, že bychom o některá důležitá data mohli nepozorností tazatelky přijít, s každým účastníkem bylo před koncem rozhovoru zrekapitulováno znění každé výzkumné otázky včetně jejich odpovědi a byl vyzván, zda by k tomuto tématu ještě něco rád doplnil. Tato taktika se v několika případech osvědčila, neboť teprve na základě této pobídky nám respondent poskytl významné poznatky o svém názoru na problematiku. Přepisy všech rozhovorů jsou uvedeny v přílohách této práce.

6.5 Metody zpracování a analýzy dat

Abychom mohli se získanými daty pracovat, bylo zapotřebí provést tzv. transkripci: ruční zápisy všech rozhovorů jsme přepsali do definitivní formy v textovém procesoru, protože počítačové zpracování nám umožní snadnější analytickou práci s daty. Doslovné přepisy byly archivovány a následně jsme pracovali jen s jejich kopiemi. V plné transkripci jsme provedli tzv. redukci prvního řádu, kterou Miovský (2006) charakterizuje jako odstranění nepodstatných

částí obsahu, narušujících plynulost dat⁵³. U takto upravených prepisů jsme použili široké řádkování a vytiskli jsme je na barevný papír tak, aby měl každý prepis jinou barvu. Rozhodli jsme se dále postupovat podle Dismana (2002), který navrhuje prepisy rozstříhat na segmenty textu se stejným tématem, což nám následně umožní přeskupit informace do nové struktury. Prvním třinácti tématickým celkům odpovídaly základní výzkumné otázky. Následně jsme pročítali text a barvami jsme označili všechny výroky⁵⁴, které se jednotlivých tematických oblastí týkaly (Miovský, 2006). Všimli jsme si v nich charakteristických znaků a podobností, vzájemně jsme je kombinovali nebo jsme některé odmítli a každému z nich jsme přiřadili co nejvýstižnější název. Šlo o proces kódování, který Miovský (2006) vysvětluje jako převádění prvotních dat do významových jednotek, kterým přiřazujeme názvy a s nimiž je možné dále pracovat.

Kódy jsme vzájemně porovnávali, klasifikovali, ptali jsme se na jejich vzájemnou souvislost a na základě jejich podobnosti jsme je řadili do subkategorií. Celkem jsme vytvořili 58 subkategorií: *společné zájmy, příležitosti ke komunikaci, význam názoru vychovatele, všichni chceme klid aj.* Proces seskupování kódů do vyššího řádu je označován jako kategorizace dat (Ferjenčík, 2010). Některé kategorie byly pojmenovány s pomocí tzv. *in vivo kódů: pojmů* a jejich slovesných tvarů ve formě, v jaké je respondenti doslovně uvedli, např. *oko za oko* apod. Kategorie jsou dány obsahem získané informace a naším porozuměním této informaci, takže se mohou neustále měnit nebo být nahrazeny novými. V některých ojedinělých případech jsme narazili na problém, kdy odstavec či věta spadala do více než jedné kategorie a byla určena více než jedním kódem. Tento jev Disman (2002) označuje jako dvojité kódování, které je odůvodněné smyslem kódování nalézt koncepty, analytické kategorie, předměty, a nikoliv je počítat. Navíc v různých kontextech mohou jednotlivé segmenty nabývat různých významů a může se tak stát, že zatímco v jednom případě bude vyhovovat určitá rozlišovací úroveň, nemusí být už dostatečná v jiném případě. V průběhu zpracovávání dat jsme zjistili, že další informace už nevedou k žádným změnám v analýze, a tak jsme přesvědčeni o tom, že jsme dosáhli saturace dat (Disman, 2002).

⁵³ Např. slovní vata, gesta, smích, pomlky, způsoby řeči aj.

⁵⁴ Slova, slovní spojení nebo celé odstavce.

Data jsme zpracovávali metodou vytváření trsů, jejímž prostřednictvím jsme skládali a vymezovali témata a vztahy mezi jednotlivými výroky do skupin, tzv. trsů. Ty vznikají na základě jejich podobnosti, např. tematický překryv, časový nebo prostorový překryv (Miovský, 2006). Zvolená metoda nám umožnila kategorizaci dat na trsy hlavní s cílem nalézt odpovědi na výzkumné otázky. Tímto postupem bylo v konečné fázi pět hlavních a 20 podřazených trsů.

Tabulka č. 1: Hlavní a podřazené trsy vztahující se k roli vychovatele podle odsouzených

HLAVNÍ TRSY		PODŘAZENÉ TRSY	
A)	Pracovní náplň vychovatele	a)	Základní činnosti
		b)	Doplňkové činnosti
B)	Vliv vychovatele na VT	a)	Vychovatel má moc
		b)	Sebekontrola a snaživost kvůli kázeňské pravomoci
		c)	Variety trestů
		d)	Žádoucí změny, které může vychovatel iniciovat
C)	Role vychovatele v rámci vězeňského systému	a)	Má přehled o svém oddělení
		b)	Přetíženost vychovatelů
		c)	Rotace vychovatelů mezi oddíly
		d)	Vysloužilí dozorcí nemají pedagogické znalosti
		e)	Je podřízen pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi
D)	Hodnocení vztahu	a)	Zpětná vazba „oko za oko“
		b)	Vlivy působící na vzájemný vztah
		c)	Absence snahy o lepší vztah s vychovatelem
E)	Vlastnosti a projevy vychovatele	a)	Přístup vychovatele k pracovnímu nasazení
		b)	Pozitivní vlastnosti vychovatelů
		c)	Negativní vlastnosti vychovatelů
		d)	Manipulace a nekompromisnost
		e)	Vliv nálady vychovatele
		f)	Reciprocita

A) Pracovní náplň vychovatele

Představa odsouzených o pracovní náplni vychovatele je prvním z témat, jež respondenti zmiňovali. Kvalitativní analýza výpovědí odhalila dva podřazené trsy, a to základní a doplňkové činnosti vychovatele.

a) Základní činnosti

Dotazovaní uvedli, že po vychovateli požadují jen základní věci. Pouze to, aby dělal svou práci, což pro ně znamená, aby jim předal poštu a pomohl jim s udržováním kontaktu

s rodinou. Tento kontakt probíhá především prostřednictvím telefonních hovorů a návštěv ve věznici.

Někteří respondenti zmínili jako důležitou činnost vychovatele také vedení volnočasových aktivit, zpracování hodnocení odsouzených pro soud nebo pro odborné komise ředitele věznice a také snahu o nápravu odsouzených, kterou např. Respondent č. 3 komentoval takto: „*Snaží se člověka někam nasměrovat, to si myslím, že tady je nejdůležitější. To by tady měli dělat nejvíc.*“

Shodně se dotazovaní vyjadřovali též k rozdílům mezi prací vychovatele na nástupním a na standardním oddělení, ačkoliv tyto nebyly předmětem žádné z položených otázek. Rozdíl spatřují v navýšení množství požadavků na vychovatele po přechodu z nástupního na standardní oddělení. Navýšení požadavků vysvětlují tím, že již vědí, kam budou zařazeni a začínou se teprve nyní zajímat o zprostředkování návštěv a telefonních hovorů.

Pro představu uvádíme výroky dvou dotazovaných:

Respondent č. 4: „To na tom přibylu člověk nic neočekává, protože ví, že přijde na oddíl. A více až z oddílu, že tam pak bude vychovatel.“

Respondent č. 5: „Ony ty RESO programy se na nástupním oddělení jakoby utvářej, takže vychovatel nemá šanci, tak nějak s tím člověkem komunikovat. To až potom jste jako zařazen, jako na nějaký konkrétní oddíl.“

b) Doplnkové činnosti

Pouze jeden z účastníků v rozhovoru zmínil pomoc vychovatele se zprostředkováním nákupů a také byla pouze jednou zmíněna povinnost vychovatele vést dokumentaci každého odsouzeného.

Jeden účastník výzkumu (Respondent č. 2) také popsal pomoc vychovatele s oficiální korespondencí:

„Třeba zrovna nedávno jsem si napsal odvolačku a vychovatel se mě zeptal, jestli si ji může přečíst. Jsem řekl: „Samozřejmě“ ..., že jo, a on mi tam našel spoustu chyb, takže jsem ji musel samozřejmě napsat celou znova. No a všelijaký formuláře, že jo, co potřebujete vytisknout.“

Pro dokreslení názoru odsouzených na pracovní náplň vychovatelů bychom zde také uvedli tvrzení, že ji respondenti znají už z jiných věznic, a navíc vychovatelé znají své pracovní postupy.

B) Vliv vychovatele na výkon trestu

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že vychovatelův vliv na výkon trestu odsouzení spatřují především v jeho kázeňské pravomoci. Všichni dotázaní se shodují, že je pro hladký průběh výkonu trestu nezbytně nutné dobře vycházet s vychovatelem. Zřejmě také proto naprostá většina z nich při interview uváděla, že s vychovatelem žádné problémy nemá.

Pod kategorií vlivu vychovatele na výkon trestu spadají čtyři subkategorie: moc vychovatele, účelové chování odsouzených, výčet trestů a návrh změn, které jsou v kompetenci vychovatele.

a) Vychovatel má moc

V kategorii vztahující se k moci vychovatele, respondenti uváděli, že na názoru vychovatele ve výkonu trestu velmi záleží. Jeden z dotazovaných účastníků výzkumu (Respondent č. 7) dokonce uvedl:

„...vychovatel je takovej první styčnej důstojník, pokud se bavíme o věcech uvnitř věznice. O cokoliv budete žádat, je v první řadě vychovatel...To je jedinej člověk, co dokáže hodně pomoci a dokáže hodně ublížit.“

Respondent č. 1: *„To si musí každě uvědomit, že vychovatel je tady pánem, jak kdyby. A nevyplácí se mu odporovat.“*

Odsouzení si uvědomují, že vychovatel může ovlivnit mnohé, ať v jejich prospěch či neprospěch, a tomu zpravidla přizpůsobují také své chování, které popisujeme v následujícím bodu.

b) Sebekontrola a snaživost kvůli kázeňské pravomoci

Bez podpory vychovatele by byl výkon trestu odnětí svobody značně těžší. Drtivá většina dotazovaných zmínila, že je lepší vychovateli neodporovat i za cenu sebezapření.

Respondent č. 2 uvedl: *„Takže i kdybych chtěl říct něco, co by se mu nelíbilo, tak to říct nemůžu. Protože se to potom někde odrazí.“*

Pro doplnění uvádíme slova Respondenta č. 5:

„Třeba když jdete proti nim, tak je to krůček k tomu, že to snažení tady za ty roky by bylo smazáno nebo vymazáno. Takže je lepší s těma vychovatelama dobře vycházet. To je čistej fakt. Boj se nějaký odplaty od vychovatele, to je jasný.“

Někteří sdělili, že v nich mnohdy doslova „vře krev“, když jsou přesvědčeni, že mají na rozdíl od vychovatele pravdu, nicméně je lepší „sklopit hlavu“ a vychovateli jeho názor odsouhlasit a své skutečné stanovisko svěřit až ostatním odsouzeným.

Respondent č. 10: „*Je dobrý svésit hlavu a jít si po svém. I když to ve vás vře, tak jo, máte pravdu, a jdu. Vevnitř ale nadávám na cimře a ostatním si ulevíte, ...*“

Motivací k neodporování vychovateli a k dodržování vnitřního řádu je předpoklad odměn ve formě postupu do lepší diferenciační skupiny, z něhož plynou další výhody jako je prodloužení doby sledování televize, nadstandardní návštěvy, možnost většího nákupu a dalším ceněným benefitem byla vidina přerušení výkonu trestu spojená s navštívením domova. Respondent č. 4 popsal své záměry takto:

„Očekávám to, že pokud budu plnit dané programy a nebudu mít žádné problémy, tak půjdu vejš. To znamená na oddělení s dozorem se středním zabezpečením.....Tady se mění ty diferenčky, máte různé výhody a záleží, do který skupiny se chcete dostat, že jo. A já chci do ty lepší. Chci si ten trest zpříjemnit, zlepšit.“

Většina dotazovaných uvedla, že za plnění svých povinností očekávají také vstřícnější přístup vychovatele. Respondent č. 1 svůj názor komentoval těmito slovy:

“...Takže, když člověk dodržuje vnitřní řád, tak má potom dveře otevřené. Dívají se na toho člověka jinak než na nějakýho grázla, co neví, jak se má chovat. Spí, pořád otravuje s něčím. Tak takovýho zadřou vychovatelé.“

Někteří účastníci výzkumu se také odkazovali na to, že ostatní odsouzení se před vychovateli přetvařují:

Respondent č. 5: „... *Že hodně lidí jako, oni ví, že přehání před vychovatelem. Ukazuje, že se napraví, nenapraví. A ono vždycky vyjde najevo, že je člověk takovej a takovej. A že se vrátí zase ...*“

Respondent č. 9: „*Ono to prostě je, je to taková přetvářka. Člověk si myslí svý, ale tady ten vychovatel tady má nad váma strašnou moc.*“

Výše zmíněné fenomény vlivu vychovatele na výkon trestu ve své výpovědi shrnul Respondent č. 10:

„Já když něco budu chtít a on mi nebude chtít vyhovět a já na to mám právo, můžu jít i vejš, za vedoucím výkonu trestu a tam mi vyhoví. Ale to potom už nemusím tak dobře vycházet s tím vychovatelem. Třeba spím přes den, nemám uklizenou skříňku tak, jak bych měl mít, ...a vlastně tak třeba to vychovatel přehlíží, ty věci já, za tohle já můžu dostat kázeňák. A jak zase něco budu chtít, tak se to může promítnout, že jo. Takže prostě lepší je ledva ustoupit a nestavět si hlavu no.“

c) Varianty trestů

Když odsouzení komentovali podobu následků při problematické interakci s vychovatelem, nejčastěji zmiňovali kázeňské tresty a s nimi spojené horší podmínky VTOS. Ve své výpovědi shrnul Respondent č. 7 hned několik variant trestu:

„Ale i žádost může skončit v koši, to je celkem často. Anebo můžou jít proti sobě. No. Vychovatel ho může vyloučit z oddílu nebo kázeňsky trestat. Vlastně spíš přeřadit, přeřadit na jiný oddělení. Nedostanete se nikam, nic si neprosadíte. Zůstane člověk stát na místě, no. Nic.“

Většina dotázaných popsala rozdíly mezi diferenčními skupinami. Dále byla často zmiňována nemožnost nadstandardních návštěv bez zrakové a sluchové kontroly nebo přemístění odsouzeného na jiné oddělení. Za další neblahé důsledky považují odsouzení opakované stěhování dotyčného z pokoje na pokoj a změnu v komunikaci vychovatele omezené pouze na nezbytně nutné záležitosti, jako je např. předání pošty apod. Respondent č. 10 k tomuto uvedl:

„Když má člověk nějaký průšvih. Já, když jsem to spáchal, tak taky se mnou měsíc nikdo nemluvil. Jako jo, bavili. Jó, i když se mi to stalo. Takový jo, chceš tohle a tohle, ale jinak ...“

Respondent č. 5 se také zmínil o vlivu vychovatele na hodnocení k podmíněnému propuštění:

„Kdybych to tak řekl, tak vychovatel má největší moc tady jakoby největší. Když si ve věznici na někoho zasednou, tak se nebojím říct, že si to tu odsedí celý. Tak si to odsedí. Podle mě to takhle je.“

d) Žádoucí změny, které může vychovatel iniciovat

Do sféry vlivu vychovatele na výkon trestu lze zařadit také několik přání, jež respondenti ve svých výpovědích uvedli a mají za to, že jejich splnění je v režii vychovatele. Prvním z nich je, že by se vychovatelé měli odsouzených více zastávat a snažit se pro své oddělení zajistit lepší materiální podmínky a více volnočasových aktivit. Jeden respondent (č. 6) konkrétně uvedl, že:

„...feťáci mají lepší prostor pro výkon trestu než my.“

Měl zřejmě na mysli skutečnost, že na speciálním oddělení pro léčbu toxikomanie byla v nedávné době zřízená kuchyňská místnost, pořízena pračka, na kulturní místnosti mají velkou televizi a že zde nad rámec volnočasových aktivit probíhají také skupinová sezení zaměřená na terapii závislosti.

Pracující respondenti zmiňovali, že se s vychovatelem kvůli pracovní době mívají, což má za důsledek omezenou spolupráci a nedostatek nebo úplnou absenci volnočasových aktivit, které z toho vyplývají. Respondent č. 6 se nechal slyšet:

„... ale já s ním nejsem moc často. Chtělo by to víc času trávit s náma, třeba zapůjčit to DVD, mít s náma nějakou tu činnost prostě, tak možná to.“

Žádoucnost volnočasových aktivit dokreslují komentáře jiných odsouzených, kteří se jich účastní a popisují pozitivní účinky těchto aktivit na své prožívání a těsnější vztah s vychovatelem.

Respondent č. 1: *„Mohli by víc se věnovat tam i tý skupince, tomu dát hodinku. Tak jenom mluvit o problémech. On by se víc sblížil. S odsouzenýma a oni by se víc sblížili s ním.“*

Respondent č. 5: *„Vidím tu změnu v chování těch vězňů, má to blahodárný harmonický ehh...účinek na ty lidi tady.“*

C) Role vychovatele v rámci vězeňského systému

Dalším tématem, které se z rozhovorů vynořilo, byla role vychovatele vztažená k vězeňskému systému. Jednalo se zejména o pracovní podmínky a pozici vychovatele, které jsme shrnuli do pěti subkategorií:

a) Má přehled o svém oddělení

V odpovědích účastníků byly zmiňovány také názory, které jsme souhrnně nazvali *„Přehled vychovatele o svém oddělení“*. Respondenti se domnívají, že vychovatel může se své pozice čerpat informace a zkušenosti, které přesahují možnosti jiných občanských zaměstnanců věznice, protože je s odsouzenými v každodenním těsném kontaktu. Konkrétně uvádíme sdělení čtyř dotázaných:

Respondent č. 2: *„...Všechno jim člověk musí odevzdat, z balíků, ze všeho, že jo. A to by ti vychovatelé měli vědět a voni to většinou i vědí.“*

Respondent č. 3: *„Vychovatel na vás ví spoustu věcí taky v tom trestu.“*

Respondent č. 5: *„Přece jenom je tady s váma osm hodin, někdy dvanáct hodin. A on vás hodně zná prostě. On něco slyší, i něco ostatní vězni přinesou.“*

Respondent č. 8: *„Každý vychovatel zná to svý oddělení a ví moc dobře o všem, co se tady děje.“*

Respondent č. 9: *„Další věc si zatím už, že tady ti vychovatelé věděj hodně o těch lidech, protože tady trávěj hodně času. Takže viděj. Některý lidi že berou drogy, taky viděj, jestli občas vyjedete, taky viděj prostě...“*

Respondent č. 10: *„...Už tu dělá iks let, takže asi ví, jak má s těma lidma pracovat... Oni tu říkaj, že si dělá vychovatel vlastní pravidla a já si myslím, že to k něčemu bylo.“*

b) Přetíženost vychovatelů

Velice často zmiňovaným tématem u odsouzených byla pracovní vytíženost vychovatelů. Respondenti uváděli, že mají pochopení pro nedostatek času vychovatelů na osobní pohovory, navýšení časové dotace skupinových aktivit nebo řešení požadavků odsouzených, když musejí plnit celou řadu dalších povinností. Negativně hodnotili např. byrokracii na pracovišti vychovatele, jak uvádí, např.

Respondent č. 4: „... jsou to třeba věci, když potřebujete něco ze skladu. Tak konkrétně to nebudu, ale je třeba na to mraky razítek, na hodně věcí tu paní vychovatelka potřebuje razítka, aby bylo vidět, že taky pracuje. Nesmysly. Byrokracie, neefektivní.“

Respondent č. 5 kromě byrokracie popsal i již zmíněný nedostatek času na zájmové kroužky:

„Jako... má pan vychovatel šachy jako volnočasovou aktivitu. Taky docházím v úterý pravidelně. Dává si na to ale málo času. Jsou ale tak zatížení... mělo by být víc vychovatelů, choděj ven, musej strašně moc papírů vyplňovat. Nezbyvá jim moc času být s náma na té aktivitě. On musí řešit balíčky a poštu a pak mu nezbyvá čas. Měl by mít víc času na ty šachy, na ty aktivity. Je to strašně krátká časová... to. Strašná byrokracie. To je tuny papírů tady... Takže každé vychovatel to tady má nasekaný. Protože je vychovatelů málo a maj málo času na nás.“

Ve více rozhovorech jsme identifikovali rovněž komentáře týkající se zaneprázdněnosti vychovatelů, kterou nemá na svědomí systém, nýbrž sami odsouzení, a to nadměrným množstvím a frekvencí svých požadavků.

Respondent č. 4: „Ono to je těžký, někdo sem vlez pětkrát za den a někdo si přijde jenom pro poštu. Jsou vodsouzený, co nic nechťej a vodsouzený, co vymejšlej kraviny. Někdo chodí jenom pro poštu. Jsou pak některý, to mi hlava nebere, s čím dokážou otravovat.“

Respondent č. 9: „Ale občas taky vím, že oni, ti vychovatelé, toho taky mají hodně. Těch lidí. Že některý lidi si třeba vymejšlej a ono je to potom těžký jakoby pomáhat, jo.“

c) Rotace vychovatelů mezi odděleními

Dalším jevem, který lze vztahovat k roli vychovatele, je vězni negativně vnímané střídání vychovatelů mezi oddíly. Respondenti neřešili důvody ke střídání, považují je za danou skutečnost, avšak vyjadřují se o něm záporně. Především si všímají náhlého přerušení spolupráce s vychovatelem, nutnosti zvykat si na nového vychovatele s jinými způsoby práce a v neposlední řadě si k novému vychovateli vytvořit vztah.

Respondent č. 3: „Ale tady se změnili vychovatelé a najednou je všechno jinak, když máte něco rozpracovanýho, co jste měli a přijde nový. Nebo když žádáme o přerušeni trestu, tak někdy s váma jde třeba vychovatel, kterej vás vůbec nezná, a to je jiný než někdy, když někdy tam jde ten váš, co vás prostě zná.“

Respondent č. 5: „Ty nový, jako když přijde někdo nový, tak ho neznaj. Jednou za rok, čas od času, tak se ti vychovatelé měňej. On má něco rozpracovaného s náma a každej vychovatel má svý metody a pak je to těžký. U určitýho oddílu by ti vychovatelé měli být stálí.“

d) Vysloužilí dozorcí nemají pedagogické znalosti

Spíše okrajově se odsouzení zabývali porovnáním dřívějších pracovních zkušeností vychovatelů. Jeden z dotazovaných ocenil přístup a znalosti vychovatele, který dříve pracoval jako učitel a do kontrastu s ním postavil „zcivilněné dozorce“, na něž má následující názor:

Respondent č. 5: „Někteří vychovatelé jsou bachaři tady. Odsloužej si roky a jdou dělat vychovatele, což se tluče jedno s druhým. Jo. Je strážník a pak tady jde, a ta znalost, tý pedagogiky, je jako žádná.“

Tento trs vznikl na základě výpovědi jediného účastníka výzkumu, jehož zajímavá domněnka nás přiměla ke konfrontaci tohoto názoru s expertní skupinou.

e) Je nadřizen pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi

Ve dvou případech dotazovaní uvedli své poznatky, které se vztahují k disproporci mezi vychovatelem a některými odbornými zaměstnanci. Vyjádřili se v tom smyslu, že speciální pedagog je nadřizený vychovatelů a že se na něj lze obrátit v případě, kdy s vychovatelem nevychází dobře. Doslova uvedli:

Respondent č. 3: „Vychovatel je prostě vychovatel a nad ním je pedagog a sociální pracovnice, takový nadřizený, který má. Je tady víc lidí, s kterýma člověk nemá vycházet, není to jenom o tom jednom. Vychovatel může tu diferěnčku jen navrhnout, není to jen na něm.“

Respondent č. 10: „... může vám dělat nějaký naschvály. Takže záleží, co chcete a když něco člověk chce, tak potom musí jít vejš, když vychovatel nechce vyhovět. Za panem pedagogem, takže potom jít za nadřizeným jo.“

D) Hodnocení vztahu

Není překvapivé, že téměř každodenní interakce vychovatele s odsouzenými má za následek také proměny vzájemného vztahu. Jak se při analýze ukázalo, v oblasti vztahu odsouzení hodnotí různé vlivy, které na něj působí. Odmítavě se stavějí k možnostem zlepšování vztahu s vychovatelem, ačkoliv velmi často hovoří o funkčnosti zpětné vazby ve vzájemném přístupu.

a) Zpětná vazba „oko za oko“

Název tohoto podřazeného trsu byl inspirován autentickým pojmenováním od respondentů. Dva z deseti dotazovaných při popisu vztahu s vychovatelem uvedli doslovný výraz „oko za oko“ a jeden dotazovaný užil také anglický termín „feedback“. Označují tak situaci, kdy jejich chování či vyjadřování podmiňuje reakci vychovatele. Ve vysoké míře respondenti tento jev považují za jasný, logický a platný nejen ve vězeňském prostředí.

Respondent č. 1: *„Jak se člověk chová k vychovateli, tak se i on chová k němu. Něco za něco, prostě jo. Ale zas člověk musí jet podle nich. Ono zas když člověk nedělá, tak oni si pak na něj zasednou, jako v každý věznici.“*

Respondent č. 9: *„Třeba spím přes den, nemám uklizenou skříňku tak, jak bych měl mít... a vlastně tak třeba to vychovatel přehlídí, ty věci já, za tohle já můžu dostat kázeňák. A jak zase něco budu chtít, tak se to může promítnout, že jo. Takže prostě lepší je ledva ustoupit a nestavět si hlavu no.“*

Respondent č. 10: *„...To je tak i venku. Proto je být s ním, lepší být zadobře než potom na nože.“*

V odpovědích se také objevovalo označení bezvýchodnosti situace odsouzeného v případě, kdy nemá s vychovatelem dobré vztahy, proto se tomu snaží vyhnout např. nezatěžováním vychovatele tzv. hloupostmi, což zahrnuje např. řešení problémů s odsouzenými mezi sebou, anebo rozvahou nad důležitostí požadavku, který by směrem k vychovateli chtěl vznést.

Respondent č. 8: *„...Já nemám problémy s něma. Vobčas s odsouzenejma, ale to si řešíme sami.“*

Respondent č.1: *„Má na oddíle šedesát mukulů a přijde každé za ním, takže ...“*

Respondent č. 3: *„Každé z nás má jiný žádosti a zasypávají je různýma žádostma.... Já tam jdu jenom, když je to fakt důležitý pro mě.“*

b) Vlivy působící na vzájemný vztah

Naši pozornost si také zaslouhují vlivy, které podle odsouzených působí na jejich vzájemný vztah s vychovatelem. Jedním z výrazných aspektů je dle respondentů délka pobytu v oddílu:

Respondent č. 9: *„...Ono už tu jsem tři roky, za tu dobu oni už si umí spoustu věcí vydedukovat.“*

Respondent č. 1: *„...A druhý vězně zná on už dokonale. Jsou tady kluci, jsou tady dva roky, tři roky.“*

Často zmiňovaným tématem je také pozitivní působení společných aktivit s vychovatelem:

Respondent č. 3: *„Záleží, jak s náma pracuje. Jsou vězni, co seděj na zadku, tak je zná z karty, jak se choval předtím. Ale s tou vychovatelkou, co jsem s ní byl na tom úřadě, tak ona mě zná, jak reaguju, jak se s ní bavím. Tak ta mě zná...Pak jsou ti, co si plní aktivity a pak je s něma vychovatel víc a pak ví, jaký jsou a jde se s nima bavit.“*

Několikrát účastníci výzkumu hovořili o sympatiích ke stejným zájmům vychovatele. Někteří vychovatelé si mohou i v rámci náplně své práce zvolit aktivity dle svého zaměření a osobní preference. Jeden dotazovaný uvedl, že na jeho vztah k vychovatelce mají vliv i společní známí.

Respondent č. 4: „*My známe s paní vychovatelkou společný lidi třeba. Tam venku. To hned máte jiné vztah, když znáte společný lidi venku, že jo. Já mám rád sport. Odjakživa sportuju, teda sportoval jsem, venku a ona je paní vychovatelka, je taky sportovkyně, to máme společný... Musím kvitovat, že paní vychovatelka je opravdu výborná. Pokud můžu něco říct, tak člověk může být rád, že je na tomhle oddíle, tak bude rád, že je pod touhle dámou.*“

Významné je pro odsouzené rovněž téma negativního dopadu střídání vychovatelů na jejich vzájemný vztah, jak jsme již předeslali v bodě C) c) o rotaci vychovatelů. Nelibě nesou odsouzení zejména skutečnost, když jejich oblíbený vychovatel (nebo vychovatel, s nímž spolupracovali na konkrétní činnosti) je převelen jinam a ztratí možnost se setkávat.

Pro odsouzené, kteří jsou zařazeni do práce uvnitř věznice, má ve vztahu s vychovatelem svou důležitost i pracovní náplň těchto vězňů. Uvedli, že přístup vychovatelů k nim je diametrálně odlišný než k ostatním odsouzeným, kteří v režii věznice nepracují.

V neposlední řadě dotazovaní hovořili o potřebnosti komunikace, jež spoluutváří vztah mezi nimi a vychovatelem. Někdy účastníci uvedli i výčet příležitostí, kdy mohou s vychovatelem hovořit, zejm. během volnočasových aktivit, anebo např. při kontrolách pokojů.

Respondent č. 3: „*To je vždycky o té komunikaci... A nějaký vychovatelé maj všechno na háku a jiný choděj po tom oddíle, mluvěj s těma lidma, tak se snažej nastartovat tu komunikaci nějakou no.*“

Respondent č. 7: „*... Někákým způsobem to tady přežít. V mém případě komunikace s ní, komunikace s někým venku...že s náma jde vařit, že má čas a nezabouchne nám dveře. Že si plní vše na dvě stě procent. Je tam v tom vlídnost a člověk nemá pocit, že otravuje, a to je velká pomoc.*“

c) Absence snahy o lepší vztah s vychovatelem

Posledním hlediskem, které je možno posuzovat v rámci vzájemných vztahů, jsou možnosti upevňování nebo, chcete-li, zlepšování vztahu. Tyto možnosti respondenti zpravidla odmítají, alespoň z vlastní iniciativy.

K tomuto postoji je vede představa, že dokonalý vztah s vychovatelem evokuje podezřívavost ostatních vězňů, jak např. uvádí tento komentář:

Respondent č. 1: „*Zas dokonalej vztah s vychovatelem taky není dobrý. Protože ostatní kluci si myslíjou, že bůhví co, mu chodíte říkat a takhle. Když máte dobrej vztah. To je takový složitý no.*“

Dotazovaní rovněž zmiňovali, že jsou se stávajícím vztahem s vychovatelem spokojeni, nicméně pokud by mohlo dojít ke změně vztahu v kladném směru, vidí jako jejího iniciátora spíše vychovatele než sebe samé:

Respondent č. 6: „... Asi nějakou iniciativu, kdyby vychovatel projevila prostě pro ten lepší vztah. Háže nás do jednoho pytle. Jsme muklové.“

Respondent č. 2: „...Já bych to ani nějak měnit nechtěl. Na co? Z jakýho důvodu? Kdybych to měl změnit, tak to bych musel sedět na kafi, že jo. To by ani nešlo. Proč by mě měl víc poznat? Já si myslím, že maj svý práce dost.“

Respondent č. 7: „Úplně nevím, jak ostatní komunikují s vychovateli, ale o některých věcech určitě něco ví, ale taky čtou dopisy. To záleží, zda to proltnou pod rukama nebo to studují. Taky poslouchaj telefony. Mohou vás znát víc do podrobná, když budou chtít.“

E) Vlastnosti a projevy vychovatele

Poslední trs, který zvolená metoda odhalila, se týká osobnosti vychovatele tak, jak ji vnímají účastníci výzkumu. Téma je zaměřeno především na vlastnosti a projevy, které na svém vychovateli respondenti sledují, a význam, jenž jim přisuzují. Z kvalitativní analýzy bylo možno separovat fenomén přístupu vychovatele k jeho práci, pozitivních a negativních vlastností vychovatelů, vliv nálady vychovatele, jeho nekompromisnost a vzájemnost odsouzených a vychovatelů.

a) Přístup vychovatele k pracovnímu nasazení

Drtivá většina účastníků našeho výzkumu se zmínila o rozdílnosti každého vychovatele v postoji ke své práci. Všimají si aktivity vychovatelů, zejm. takové, již lze spatřit na vlastní oči. Negativní poznámky byly zpravidla směřovány k vychovatelům, kteří neobcházejí svůj oddíl nebo nereagují na zaklepání odsouzených na dveře kanceláře.

Respondent č. 3: „Za tu dobu, co jsem ve výkonu trestu, jsem zažil více vychovatelů. Některý měli laxní přístup, zašili se, i takový, co se snažili navíc vést jako no, víc s náma pracovat... Jak říkám, záleží na vychovateli. Jsou tu vychovatelé, co s vámi ani nepracujou a jsou sami zavřený v kanclu. Tady ta vychovatelka je úplně zlatá. Každý má ty věci nastavený jinak. Jsou vychovatelé, co se nehrnou do nějakých věcí no...“

Respondent č. 5: „Ted' dělá nahoře na oddíle a ten měl s lidma suprovej vztah. On každé den, každé (důraz) den, opravdu každé den...bral si tu každého na pohovor. Povídal si s vězněma, aby je poznal. To byl Pan vychovatel.“

b) Pozitivní vlastnosti vychovatelů

V otázce vlastností vychovatelů odsouzení automaticky uváděli výčet pozitivních i negativních rysů. Mezi ty kladně hodnocené patřila téměř ve všech případech ochota a vstřícnost vychovatele. Dále respondenti používali pojmy jako je vyrovnanost, smysl pro humor, spolehlivost, přátelský přístup či veselost.

Respondent č. 1: *„Řek bych vyrovnanej člověk. Tolik muklů, co je na oddíle a každěj z nich něco potřebuje. Tak to je docela vyrovnanej člověk. No, když vyřizuje věci spolehlivej.“*

Respondent č. 4: *„Je přátelská, a hlavně je ochotná no. Co tady člověk jako potřebuje, je hlavně vstřícnost a ochota. Asi takhle bych to shrnul.“*

Respondent č. 10: *„... ale taky třeba vtipkujou, dá se s nima povídat. Dokážou zavtipkovat...“*

Nešlo však o pouhý výčet vlastností, protože kladný přístup vychovatelů byl opět dáván do souvislosti s plněním povinností odsouzených v rámci výkonu trestu, kdy odsouzení zejména příkládají váhu upřímnosti vychovatelů.

Respondent č. 9: *„No a pak jsou vychovatelé co pak mluvěj na rovinu, ale z nich cejtím, že vědí, že si uvědomují...že maj nad náma strašnou moc.“*

c) Negativní vlastnosti vychovatelů

Na rozdíl od předchozího bodu, věnovaného kladným charakteristikám, se nyní budeme zabývat negativními vlastnostmi vychovatelů, jak je popsali respondenti. Řadí mezi ně především laxnost, lenivost a celkový nezájem vychovatelů. Dále neupřímnost, plané sliby a tzv. slovní vatu.

Respondent č. 5: *„Očekával bych od vychovatele, což hodně chybí, tak pravdu (důraz). Aby byl hodně upřímněj, co se týká odsouzených. Kdyby s lidma mluvil jakoby narovinu. Vězni nemají rádi takový okecávání, takový vomáčky, a to se tady dost často děje jako.“*

Dotazovaní zmínili i vychovatelovo nepochopení důležitosti požadavku pro žadatele nebo nečitelnost jeho postoje k odsouzenému.

Respondent č. 10: *Chcete se s ním bavit o něčem důležitým a on vás odbude něčím: „Jenže o tom se chtěj bavit všichni...nebo když chci napsat sestru do karty na návštěvy a on: „Já si to promyslím.“a přitom za dva dny, a to mě taky štve, že řekne: „Já jsem nad tím ještě nepřemýšlel.“ Že má na starosti jiný, že má důležitější věci na řešení. Ale třeba pro mě (s důrazem) je to důležitý zrovna no.“*

Respondent č. 10: *„Někdy mi přišlo, že vůbec nevěděl, co jim říkám. A on potom po čase přesně věděl, co jsem tady říkal, o čem jsme se bavili...Ukazoval jakoby nezájem a přitom. Nevím, jestli to dělal schválně, jestli je to*

jeho takový, jako tvář...ono je to asi jako takový, že si myslíte, že neposlouchal a nezajímá ho to a on to na vás potom vytáhne.“

d) Manipulace a nekompromisnost

Do tohoto tématu jsme zařadili vlastnosti a projevy vychovatele, které nelze jednoznačně přiřadit do kategorie kladných ani negativních jevů. Jsou tzv. na pomezí.

Manipulací je v tomto smyslu myšleno ovlivňování odsouzených s cílem zjistit jejich reakci na neočekávaný problém, když jsou tzv. zahrnutí do kouta. Toto testování některé respondenty mate, některé rozčiluje a zpravidla jej komentují tak, že každý vychovatel má svá pravidla. Na druhou stranu se někteří dotazovaní pozastavují i nad schopností vychovatele poznat pokusy o manipulaci z jejich strany.

Respondent č. 10: „Hodněkrát vás zkouší... Začne s váma debatovat o věcech, o blbosti a čeká, jestli začnete křičet a nebo, nebo sklopíte hlavu... jakmile on si vás takhle prozkouší, tak on taky hodně vychází vstříc.... Von je takovej typickéj provokatér, ono se to stávalo tak dvakrát tejdě.....Má takový zkoušky, a ne každý to pochopí no.“

Respondent č. 7: „On vychovatel je takovej psycholog a pozná, který to chování je takový účelový.“

Respondent č. 10: „Když je něco pro mě důležitýho, tak nelžu. Ti vychovatelé tady pracujou hodně dobře, oni poznaj, jestli lžu, nelžu...“

S pokusy o manipulaci a zejména s jejich následky souvisí další z vlastností, kterou u vychovatelů odsouzení pozorují. Jedná se o nekompromisnost. Takto své zkušenosti popisují dva z dotazovaných:

Respondent č. 10: „Nedává nic zadarmo... Moh nám zkusit dát šanci ještě a on je nedává no. On nás po tom průšvihy takhle zapendelil. My jsme si to zapendili.“

Respondent č.3: „Asi hodně kouká, jak se s ní člověk baví a jak se k ní chováte. Ona je hodná, paní vychovatelka. No ale dokáže být i přísná no (úsměv). To, když jsou kontroly na oddělení a najde něco no.“

e) Vliv nálady vychovatele

V rozhovorech se respondenti poměrně často vyjadřovali k tomu, že hodně záleží na aktuální náladě vychovatele, ať už mluvili o jeho vlastnostech, přístupu k práci nebo vzájemnému vztahu. Tomuto faktu uzpůsobují např. i načasování svých požadavků.

Respondent č. 9: „Je to o chování všechno, je to jiný už daný tím, jak se kdo vyspí, já taky Je to o chování. Chápu i ty vychovatele. Já jsem si vybíral i dny kdy, kdy má vychovatel dobrou náladu, když jsem něco hodně potřeboval. To asi poznáte na člověku, jestli má dobrou náladu nebo není ve své kůži, že jo.“

Respondent č. 10: „*Jak kdy na mě působí. Někdy je nepotřebuju vůbec vidět, protože mají svoje dny, nálady...*“

f) Reciprocita

Jak lze odvodit z předchozích subkategorií, odsouzení mají rozmanitý náhled na práci vychovatele a pozorně si všímají i jeho psychické stránky. Co se týče autoritativního postavení vychovatele vůči odsouzeným, vyplývá již z jeho náplně práce, odsouzení však nacházejí i cíle, které mají s vychovatelem společné a umožňují oběma stranám fungovat v symbióze.

Někteří dotazovaní uvedli, že vychovatelé vědí, co je pro kterého z nich důležité, a tomu uzpůsobují svou činnost. Věnují např. pozornost tomu, kteří odsouzení mají malé děti a snaží se jim pomáhat s kontaktem s rodinou, příp. je motivovat k plnění svých povinností, aby dostali možnost přerušit výkonu trestu a mohli se tak setkat s dětmi i v domácím prostředí.

Respondenti taktéž komentovali svá tvrzení, že mezi jednotlivými oddíly jsou menší i větší odlišnosti, protože oddělení je takové, jací jsou jeho vychovatelé. Na tzv. trestných oddílech je podle jejich mínění i chování vychovatelů k vězňům horší.

Dotázaní často např. uváděli vzájemnou potřebu klidu a spokojenosti.

Respondent č. 3 „*...Záleží na těch vychovatelích i na těch odsouzených. Když je spokojený vychovatel, tak jsme spokojeni i my.*“

Respondent č. 7: „*Všichni chceme klid, všichni jsme tady dospělí a vychovatel chce mít oddíl v pořádku.*“

Považujeme za důležité uvést také názor jednoho z respondentů, že ačkoliv mohou mít odsouzení s vychovatelem hodně společného, vždy je zapotřebí brát na zřetel nerovnost v jejich rolích, čemuž se obě strany musí ve svém jednání přizpůsobit.

Respondent č. 10: „*Málo z nás přizná svoji chybu a vychovatel ji nemůže přiznat nikdy. Jsme všichni lidi a tady nejsme za odměnu, tak bychom měli sklopit hlavu dolů, když by se někdo hádal.*“

7 Výsledky

7.1 Shrnutí výsledků analýzy

Analýzou dat jsme odhalili pět základních trsů znázorňujících dimenze, kterých si odsouzení všímají na práci vychovatele (viz Tabulku 1).

První trs **Pracovní náplň vychovatele** vystihuje rozdělení pracovních povinností vychovatele podle jejich důležitosti. *Základními činnostmi vychovatelů* je podle odsouzených *zajištění korespondence, návštěv a telefonických hovorů*. Četnost svých požadavků na vychovatele odsouzení zvyšují až po odchodu z nástupního oddílu. Spíše okrajově vnímají vychovatelovy činnosti, jako je *organizace nákupů, vedení dokumentace a pomoc odsouzeným s oficiálními dokumenty*.

V trsu označeném jako **Vliv vychovatele na VTOS** odsouzení do problematiky vnesli téma moci, kterou vychovatelům přisuzují. Ta ovlivňuje chování samotných odsouzených, kteří předchází potenciálním konfliktům s vychovatelem a obávají se nějaké formy odplaty z jeho strany. Podle mínění některých odsouzených se jich vychovatelé málo zastávají a mohli by podpořit i lepší materiální podmínky oddílu a větší počet volnočasových aktivit.

Ve třetím trsu jsou odhaleny kategorie souhrnně nazvané **Role vychovatele v rámci vězeňského systému**. Jedna subkategorie tvořila názor odsouzených, že se jejich vychovatel vyznačuje dobrým přehledem o svém oddílu. Další rozměr přinesla *podrobenost vychovatelů vůči vedení věznice*, které je přetěžuje administrativou a nařizuje rotaci mezi oddíly. Dalším podřazeným trsem je mínění odsouzených, že *sociální pracovník a speciální pedagog jsou nadřizenými* vychovatelů. Poslední identifikovanou oblastí v tomto trsu je názor účastníků, že *vysloužili dozorcí z řad současných vychovatelů nedosahují takových pedagogických dovedností jako jejich kolegové*.

Čtvrtý hlavní trs nese název **Hodnocení vztahu** a jsou pod něj seskupeny podřazené trsy vystihující postoje, hodnoty a zkušenosti odsouzených týkající se jejich *vztahu s vychovatelem*. Respondenti se zmiňují o tom, že vychovatel ve vztahu k odsouzeným uplatňuje *princip „oko za oko“*. Vztah s vychovatelem podle nich ovlivňuje *komunikace, délka pobytu na oddílu,*

pracovní zařazení odsouzeného a společné aktivity. Poslední, třetí subkategorii tvoří názory na možnosti zlepšení vztahu s vychovatelem, o něž odsouzení cíleně *neusilují*, případně by dle nich měly být *iniciovány vychovatelem*.

Poslední hlavní trs byl označen jako **Vlastnosti a projevy vychovatele**. Tomuto trsu jsou podřazeny tématické oblasti jako je např. *hodnocení přístupu vychovatelů k práci, rozlišování jejich dobrých a špatných vlastností*. Ukázalo se, že odsouzení u vychovatelů pozitivně hodnotí zejména *pracovitost, ochotu, upřímnost a spolehlivost smysl pro humor*. Naopak nemají v oblibě projevy vychovatelů jako je *neupřímnost, lenivost a bagatelizace nebo „okecávání“* problémů namísto jejich řešení. Jeden z podřazených trsů se týkal *vlivu nálady vychovatele* na jeho interakci s odsouzenými. Během analýzy jsme zaznamenali také oblasti vypovídající o *strategiích* vychovatelů testujících reakce odsouzených na nečekané situace. Jedno z dalších témat, které se v průběhu procesu analýzy vynořilo, bylo, že *nesmí uznat chybu* a musí být *nekompromisní*. Šestý a poslední podřazený trs týkající se vlastností a projevů vychovatele se nazývá *reciprocita*, protože jsou pod ním shromážděna data vypovídající o společném cíli odsouzených i vychovatelů dosáhnout klidu v oddílu.

7.2 Interpretace dat

K procesu interpretace jsme využili možnost přizvat erudované odborníky, kteří byli ochotni konzultovat s námi výsledky analýzy. Oslovili jsme čtyři vychovatele, kteří působí nebo působili ve Věznici Rýnovice, s žádostí o poskytnutí jejich názoru na výsledky analytické části výzkumu. K použití méně obvyklé taktiky interpretace expertní skupinou nás vedla snaha o zvýšení síly argumentů, o něž budeme opírat své závěry. Vnímání role vychovatele odsouzenými se praktiků bezprostředně dotýká, a proto považujeme vzhled člověka, který tuto práci dobře zná, za nanejvýš užitečný. Dalším hlediskem je místní příslušnost expertů k věznici, v níž výzkum probíhal, neboť jsou znalí zdejšího prostředí a jeho specifik, která se jinde vyskytovat nemusí.

Otázky nám telefonicky zodpověděli všichni oslovení experti: vychovatelka, dva vychovatelé a bývalý vychovatel, jenž ve věznici již nepracuje. Všichni odborníci povolání vězeňského vychovatele vykonávali v rozmezí od dvou do osmi let. Znění otázek pro strukturované interview s expertní skupinou bylo následující:

- 1) *Za hlavní činnosti, s kterými odsouzeným pomáháte, považují respondenti poštu a zařízení návštěv a telefonních hovorů s rodinou. Proč myslíte, že právě tyto činnosti jsou pro odsouzené tak důležité?*
- 2) *Očekával byste, že pro odsouzené budou podstatnější jiné činnosti vychovatele? (Příp. které a proč?)*
- 3) *Také se ukázalo, že nejméně respondenti zmiňovali nákupy, vedení dokumentace odsouzených a pomoc s náležitostmi oficiální žádosti. Považujete tyto činnosti vychovatele za méně významné?*
- 4) *Podle odsouzených se jejich nároky na vychovatele zvýší po příchodu na své oddělení. Můžeme z toho odvodit, že vychovatel na nástupním oddělení řeší menší množství požadavků než jini? Znamená to, že má méně práce?*
- 5) *Odsouzení vnímají velký vliv vychovatele na průběh jejich trestu, proto se snaží předcházet konfliktům a dodržovat vnitřní řád. Jsou jejich obavy z odplaty vychovatele oprávněné?*
- 6) *Někteří dotazovaní si myslí, že by se vychovatelé měli odsouzených více zastávat. Proč to tak je?*
- 7) *Dotazovaní také uvedli, že speciální oddělení má lepší materiální podmínky než ostatní oddíly. Může vychovatel materiální vybavenost oddílu nějak ovlivnit?*
- 8) *Respondenti by také uvítali více volnočasových aktivit. Je v moci vychovatele počet aktivit navýšit?*
- 9) *Pracující odsouzení mají značně omezený kontakt s vychovatelem a nemají žádné volnočasové aktivity. Mohl by vychovatel tuto situaci změnit?*
- 10) *Z výsledků vyplývá, že vychovatel má o svých svěřencích dobrý přehled a umí s nimi pracovat. Čím si vysvětlujete, že vás takto vnímají?*
- 11) *Negativně v práci vychovatele odsouzení hodnotí především rotaci vychovatelů mezi odděleními a administrativní přetíženost. Souhlasil/a byste s tím?*
- 12) *Proč si odsouzení myslí, že je vychovatel podřízen pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi?*
- 13) *Zazněl také názor, že vysloužilí dozorcí mají pro práci vychovatele menší odborné předpoklady než např. bývalí učitelé. Co si o tom myslíte?*
- 14) *Z výsledků vyplynulo, že se ve vztahu vychovatele a odsouzených uplatňuje princip oko za oko. Proč tomu tak je?*
- 15) *Vztah prohlubuje vzájemná komunikace, délka pobytu odsouzeného na oddílu a zapojení do společných aktivit s vychovatelem. Sdílette stejný názor? Doplnil byste k vlivům na vztah ještě něco?*
- 16) *Lepší vztah mají vychovatelé s odsouzenými, kteří jsou zařazeni do práce uvnitř věznice, např. v jídelně. Co odsouzené vede k takovému názoru?*
- 17) *Iniciativa ke zlepšení vzájemných vztahů je na vychovateli, protože aktivita odsouzených by byla ostatním podezřelá. Proč respondenti zastávají tento názor?*
- 18) *Respondenti uváděli, že nemají zájem svůj vztah s vychovatelem zlepšovat. Vyhovuje jim současný stav. Co myslíte, že je k tomuto postoji vede?*
- 19) *Odsouzení uvedli, že každý vychovatel je jiný, ať jako pracovník nebo jako člověk. Také vnímáte rozdíly v pracovní aktivitě a přístupu různých vychovatelů?*
- 20) *Mezi nejvíce ceněné vlastnosti vychovatelů patří ochota, upřímnost, spolehlivost a smysl pro humor. Proč myslíte, že právě tyto vlastnosti jsou pro vězně důležité?*
- 21) *Naopak nejméně oblíbenými vlastnostmi vychovatelů je lenivost, neupřímnost, „okecávání“ a bagatelizace požadavků odsouzených. Proč právě tyto projevy vychovatelů nejsou mezi vězni populární?*
- 22) *Každý vychovatel podle vězňů používá vlastní pravidla, někteří např. testují emoční reakce odsouzených na neočekávaný problém. K čemu podobné strategie vychovatelům slouží?*
- 23) *Čím si vysvětlujete názor, že vychovatel pozná pokusy vězňů o manipulaci nebo lhání?*
- 24) *Proč vychovatel musí být nekompromisní a nemůže před odsouzenými přiznat chybu?*

25) *Jako společné cíle odsouzení uvedli spokojenost na obou stranách a klid na oddělení. Souhlasíte s tímto postojem?*

26) *Myslíte si, že názory účastníků výzkumu by mohly být platné i v jiných věznicích?*

27) *Napadá vás nějaké téma vtahující se k vychovatelům a odsouzeným, které by si zasloužilo pozornost dalších výzkumníků?*

Experti uvedli, že díky korespondenci, návštěvám a telefonickým hovorům udržují odsouzení kontakt především s rodinou a partnerkami. Sociální kontakt mimo věznici je pro vězně důležitý, motivující a udržuje jejich naději, že se po odchodu z vězení budou mít kam vrátit. Jeden odborník zmínil, že se tímto způsobem odsouzení mohou snažit také pokračovat v trestné činnosti. Odborníky nepřekvapuje, že za jejich nejdůležitější činnosti vězni považují pomoc s udržováním kontaktu s rodinou, neboť význam aktivitám vychovatele přikládají úměrně vlastnímu prospěchu. Znalci mají také dojem, že je v jejich profesi ze strany vedení kladen větší důraz spíše na činnosti administrativního charakteru než na vychovatelství, což podle nich odsouzení vnímají. Současně by expertní skupina očekávala, že odsouzení budou zajímat také pohovory a extramurální, vzdělávací či pracovní aktivity, protože výchovně pedagogická činnost vychovatele je pro odsouzené důležitá v mnoha ohledech. Dodává jim pocit, že trest ubíhá podstatně rychleji a motivuje je ke spolupráci s vychovatelem, aby viděl, že si odsouzení plní své povinnosti, a mohli by tak získat vychovatelovo kladné hodnocení např. u soudního jednání o podmíněném propuštění. Jeden z expertů by přivítal, kdyby odsouzení měli snahu svěřit se jim se svými problémy, požádat je o radu, což se bohužel neděje.

Co se týče vedení dokumentace, mohou ji odsouzení považovat za okrajovou činnost, jelikož se odehrává v kanceláři, kde na vychovatele při jejím výkonu nevidí. Pro vězně nemusí být vychovatel důležitý ani v pomoci s formálními náležitostmi dopisů či žádostí, protože si v tomto vězeňské subkultura pomáhá sama mezi sebou. Na každém oddíle je odsouzený, který je schopen ostatním formality zpracovat, případně se mohou spoléhat na to, že forma žádostí není žádným způsobem upravená, takže i kdyby neměla potřebné náležitosti, příslušné úřední orgány se jí musí zabývat. Jeden z expertů uvedl, že vychovatel v tomto ohledu může odsouzeným pomoci např. přizváním sociálního pracovníka, který může poskytnout odborný náhled. Zprostředkování nákupů vychovatelé ze svého pohledu vnímají jako jednu ze svých okrajových činností, protože jsou specialisté pověřeni výchovně pedagogickým působením na odsouzené, namísto dohledu při nákupech, kdy pouze suplují chybějící příslušníky vězeňské služby. Jiný význam však nákupům přikládají z pohledu odsouzených, protože jsou pro vězně podle nich

důležité. Zpestřují jim možnosti stravování nebo umožňují směnit zakoupené zboží za služby spoluvězňů.

V nástupním oddílu nemá vychovatel méně práce, avšak jeho úkoly mají z podstaty tohoto oddělení odlišnou povahu. Vychovatel zde mimo jiné na každého odsouzeného vypracovává posouzení v rámci SARPO, seznamuje odsouzené s předpisy, zadává telefonní kartu, vyřizuje zdravotní posudky a další činnosti, které potřebuje věznice, nikoliv odsouzení, kteří ani nemusí všechny tyto úkoly registrovat. Požadavků od odsouzených může být sice méně, než je tomu na jiných oddílech, nicméně je to dáno krátkým, zpravidla čtrnáctidenním, pobytem odsouzených na nástupním oddělení. Prvověžnění se zde teprve tzv. „rozkoukávají“, zjišťují, co vůbec mohou požadovat a poznávají zdejší prostředí a systém. Jiná situace může nastat u recidivistů, kteří už fungování systému a kvaziformálních vztahů dobře znají a začnou své záležitosti vyřizovat až na běžném oddíle, protože tam na jejich řešení mají více času. Není to však pravidlem, někdy mohou odsouzení na nástupním oddělení vychovatele svými požadavky zaměstnávat enormně a ze strany vychovatele není reálné velké množství požadavků v tak krátké lhůtě stihnout vyřešit.

Odborníci se pozastavili nad termínem „*odplata*“, protože kázeňské řízení za svou osobní mstu nepovažují. Ukládání kázeňského trestu nebo negativní hodnocení praktikují pouze na základě toho, že odsouzený má problémy s poruchami chování, nedodrжуje pravidla vnitřního řádu nebo program zacházení. Jedná se o vychovatelovo oprávnění a povinnost vyžadovat dodržování základních předpisů, nikoliv o represii. Vychovatel nemůže napsat, že řád a kázeň odsouzený dodrжуje, když to není pravda. Případný kázeňský postih pak mohou vězni vnímat jako mstu, protože jim brání v možnosti mít lepší diferenciační skupinu. Jeden z odborníků připustil, že i kdyby se tato domněnka zakládala na reálném pokladu, vzhledem k velkému množství práce vychovatelů mu to připadá velmi nepravděpodobné, neboť se snaží zvládat svou práci tak, aby ji vůbec stihli a na přemýšlení nad naschvály nemají čas.

Přestupky s sebou nesou nežádoucí pozornost a zvýšenou kontrolu provinilce ze strany vychovatele, což by mohlo vést k přetrhání různých ochranných vazeb, které si mezi sebou odsouzení vytvářejí. Proto je pro odsouzené výhodnější nevyčínat a proplouvat výkonem trestu bez větších problémů. Jeden z expertů uvedl, že má v poslední době dojem, že odsouzení na dodržování vnitřního řádu „*kašlou*“ a spoléhají se na to, že jim všechno projde.

Přání odsouzených, aby se jich vychovatelé více zastávali, odborníci potvrzují a podle nich pramení z neuvědomění, že jsou odsouzení a nacházejí se ve věznicích. Mají pocit, že by jim měl vychovatel spoustu věcí vydobýt včetně neopodstatněných výhod jako je delší doba pro sledování televize, více vycházek, jídla, častější telefonování, nebo např. zahlazení nějakého přestupku či nezasloužené kladné hodnocení. Odsouzení mají potřebu hájit své zájmy a mít někoho na své straně, nejsou však přitom schopni náhledu, že tady jsou za trestný čin. Žádný vychovatel si nemůže dovolit nebýt objektivní a nechovat se ke všem odsouzeným stejně, protože by nakonec mohl sám skončit ve vězení za porušení zákona. Jeden z expertů sdělil, že někdy vychovatel řeší dilema mezi odsouzeným a vnitřním řádem, protože při kázeňském řízení nejsou vyšetřovány všechny okolnosti skutku. Může se stát, že si vězni mezi sebou vyřizují účty a vyšetřovanému např. podstrčí nepovolenou látku, navzdory tomu je ze strany pracovníků všeobecně přijímán názor, že odsouzení nemají pravdu, ač tomu tak nemusí nutně být.

V otázce vlivu vychovatele na materiální podmínky se experti jednomyslně neshodli. Někteří mají za to, že vychovatel na stav materiálního vybavení oddílu nemá žádný vliv, jiní jej připouští v minimální míře a někteří uvedli, že je v moci vychovatele působit na vybavenost oddílu. Určitou bariéru však spatřují v postoji vedení a v nedostatku motivace vychovatelů přidávat si k už tak vytížené pracovní náplni další úlohy nad rámec svých povinností. Jedním ze zmíněných faktorů je i stanovisko managementu věznic, který nemusí být intervencím na úrovni vybavenosti oddílů nakloněn kvůli nežádoucí publicitě a srovnávání s dalšími věznicemi. Proto je tato iniciativa zaměstnanců spíše tlumena. Minimální ovlivnění odborníci spatřují např. v možnosti pořídit na oddělení poličku či jiné drobnosti, k čemuž je však zapotřebí vychovatelovy iniciativy. Experti srovnávali nadstandardní vybavenost specializovaných oddělení s běžnými oddíly, kde někdy dokonce chybí i pračka nebo pomůcky na volnočasové hry. V tom jsou zajedno s vězni. Uvědomují si, že velký rozdíl materiálních podmínek mezi oddíly spočívá v odlišných zdrojích financování specializovaných oddělení, což vychovatel neovlivní, nicméně vnímají to vůči ostatním odsouzeným jako nespravedlivé, protože by se mohlo lépe pracovat se všemi, kteří mají šanci na nápravu a projevují o ni zájem.

Počet aktivit je možno ze strany vychovatelů navýšit. Překážkami v realizaci však je limitované finanční zabezpečení, nadměra byrokracie a s ní spojený nedostatek času a motivace vychovatelů. Jeden z odborníků také poukázal na nedostatky ve zdejšímu systému zpracovávání

programu SARPO, kdy do něj pedagog odsouzenému napíše aktivitu, kterou na „baráku“, kam je vězeň přiřazen, nikdo neprovádí. Vychovateli pak vznikají komplikace při hodnocení plnění aktivit odsouzeného, který ani neví, koho ohledně dané aktivity má oslovit. Experti uvádějí, že pokud se jedná o vězně pracující na denní směny, kdy se spolu mívají, je situace bezvýchodná. Vychovatelé mají dvakrát týdně odpolední směnu, do pěti hodin, kdy se někteří odsouzení vracejí z práce. Není tedy možnost, že by spolu nějakou aktivitu mohli mít. Jeden z vychovatelů sdělil, že by někteří odsouzení chtěli všechno, ale měli by zvážit také výhody, které mají oproti nepracujícím spoluvězňům (příjem peněz, větší možnost nákupů, kázeňské odměny apod.). Jiné možnosti jsou u pracujících odsouzených, kteří po směně jsou na oddělení ještě za přítomnosti vychovatele. Tehdy se vychovatel může přizpůsobit a zajistit, aby pracující vězni neměli omezené aktivity, tento požadavek však musí vzejít od vězňů.

Mínění odsouzených, že jejich vychovatel má o vězních v oddílu dobrý přehled a umí s nimi pracovat si experti vysvětlují tím, že jde o prostý fakt. Znalost lidí na vlastním oddílu je nutná. Bez ní by nebylo možno vytvářet aktivity a mohly by vznikat problémy, stížnosti a rozpory uvnitř oddílu. Vychovatel, který svou práci chce vykonávat dobře, si o odsouzených zjistí informace z dokumentace, korespondence, telefonních hovorů, osobně s nimi komunikuje, aby je více poznal. Nicméně ne všichni vychovatelé mají komplexní přehled o tom, co se na jejich oddílu děje. Mnohdy si také odsouzení myslí, že vychovatel toho ví víc, než je tomu ve skutečnosti.

Odborníci s názorem odsouzených, že negativní aspekty jejich práce jsou rotace a administrativní přetíženost, rozhodně souhlasí. Jeden z nich dokonce uvedl: „*Tak to musím dát odsouzeným jedničku s hvězdičkou, protože to jako trefili.*“ Rotace je nepříjemná jak pro odsouzené, tak pro vychovatele. Hlavně rotaci s několikaměsíčním odstupem hodnotí jako neprospěšnou, ztěžující práci vychovatelů, protože k výkonu své profese potřebují svůj oddíl poznat, na což je potřeba delší čas. Pro odsouzené představuje rotace vychovatelů změnu, kterou nesou nelibě, neboť odchází pracovník, na něhož jsou zvyklí a který jim vyhovuje. Jeden z expertů uvedl, že si po čase vězni zvyknou na denní rituály vychovatele a přizpůsobují se jim, proto rotace pro ně s sebou přináší nejistotu a nepohodlí z obavy, že již nastavené vztahy s vychovatelem, které si budovali určitou dobu, budou muset měnit. Administrativní zatížení vychovateli brání v lepším kontaktu s vězni, protože nemá čas chodit na oddíl, což vystihuje

většinu vychovatelů, byť někteří z nich za přemírou byrokracie mohou skrývat vlastní neochotu stýkat se s vězni na oddílu.

Vychovatelé uvedli, že představa odsouzených o podřízenosti vychovatele vůči sociálním pracovníkům a pedagogům je zcela mylná. Svůj základ může mít hned v několika aspektech: Prvním je, že se odsouzení k pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi obrací v případech, kdy odmítají přijmout opačný názor vychovatele na svůj požadavek, a chtějí jinými způsoby dosáhnout svého. Další aspekt pramení z toho, že vychovatel sice nejvíce pracuje, ale má nejméně pravomocí. Ve věznici se většinou přehazuje odpovědnost na někoho jiného a sociální pracovník dělá specializovanou činnost, má přístup k internetu, může volat mimo věznici apod. Tudíž to může vypadat, že je mu vychovatel podřízen. Někdy může tuto představu u odsouzených podnit sám vychovatel v případě, kdy se před nimi vyjadřuje tak, že ze své pozice něco nemůže udělat a bude to konzultovat s pedagogem nebo se sociálním pracovníkem. Tehdy si odsouzení mylně vydedukují, že jsou tito pracovníci nad vychovatelem, což ale není pravda a někteří vychovatelé ty své pedagogy i převyšují: jak znalostmi, tak i aktivitami. Pedagog v otázkách programu zacházení vychovatele metodicky vede, avšak není jeho nadřízeným, přestože se tak někteří pedagogové tváří nebo si to myslí.

Mezi odborníky nepanuje shoda ohledně toho, že vychovatelé z řad vysloužilých dozorců nemají pedagogické znalosti. Dva vychovatelé uvádějí, že to není pravda, protože všímavý a dobrý dozorce má zkušenosti, které bývalý učitel teprve sbírá. Rovněž se zmínili o tom, že v minulosti ti nejlepší dozorcí bývali vychovateli stejně tak, jako je tomu dodnes ve výkonu vazby, kde vychovatelé nejsou. Navíc si bývalí příslušníci na pozici vychovatele doplňují vzdělání pedagogickým minimem. Další dva experti se shodli na tom, že je tento názor některých vězňů oprávněný, jelikož většina vysloužilých dozorců je postižena vězeňským systémem, vyhořelá a neschopná jakékoli, především administrativní činnosti, která tvoří 90 % práce vychovatele. U učitelů z civilu naopak oceňují pedagogický optimismus, alespoň v začátku pracovní kariéry ve věznici. Snad by se expertní skupina shodla alespoň v názoru jednoho z nich, že je to vždy o člověku. Jsou špatní dozorcí, jsou i špatní učitelé a špatní vychovatelé. A existují i ti dobří.

Vychovatelé jednoznačně odmítají, že by se domněnka odsouzených o uplatňování principu oko za oko zakládala na pravdě, protože jde o jejich snahu vynutit si pořádek, který by na oddíle měl za normálních okolností být. Jeden z expertů s nadsázkou uvedl, že: „...*kdyby to bylo oko za*

oko, tak by odsouzení strašně trpěli. “ Experti mají pocit, že se u odsouzených přehlíží spousta menších přestupků a při jednom napomenutí nebo nepěkném pohledu mají vězni dojem, že se jim za něco mstí. Vězni odmítají vidět skutečnost, že když něco poruší, dostanou adekvátní zpětnou vazbu, a dokonce se někteří pokouší dělat za ni vychovateli naschvály. Při prošetřování konfliktní situace mezi vychovatelem a odsouzeným se podle odborníků více věří vězňům, ale jde částečně také o selhání vychovatele, že situaci včas nekontroloval a nechal ji zajít tak daleko. Je nutné odsouzeným stanovit podmínky hned na začátku s tím, že pokud budou dodržovat pořádek a pravidla, která znají, bude jim vychovatel také vycházet vstříc. Pokud odsouzení respektují vychovatele, není důvod, aby je perzekuoval.

V oblasti komunikace a osobním přístupu vychovatele a odsouzených odborníci sdílí s vězni stejný názor, že přispívají k prohloubení vzájemného vztahu. Někteří vězni s vychovateli ani nekomunikují a existují odlišnosti také u pracovníků, kdy někteří komunikaci s vězni až přehání, zatímco jiní s nimi komunikovat nechtějí téměř vůbec. S komunikativními vězni si vychovatel může vytvořit vztah poměrně rychle, nicméně délka pobytu vězně na oddílu nemá až takový vliv. Mezi další faktory prohlubující vztah by odborníci zařadili vizáž, sdílení podobných názorů, zájmů a podobný věk. Jako zajímavý faktor vnímají experti také opačné názory, zájmy a pohlaví vychovatele.

Celá skupina odborníků se shodla v tom, že nevědí, z čeho vězni usuzují, že by měli lepší vztahy s odsouzenými pracujícími uvnitř věznice. Ve svých úvahách o možných důvodech se však různí. Pracující odsouzení uvnitř věznice mají složitější práci v tom, že jsou stále pod přímým dohledem zaměstnanců věznice, na rozdíl od pracujících venku. Na druhou stranu mohou z dané situace těžit a zaměstnancům se podbízet a snažit se vypadat lépe. U venku pracujících odsouzených odborníci identifikují možný problém v tom, že chodí z práce později, s vychovatelem nejsou tak často v kontaktu, a proto spolu nenavážou lepší vztah.

Stanovisko odsouzených, že si nemohou dovolit snažit se o lepší vztah s vychovatelem kvůli pozornosti jiných vězňů, vychovatelé potvrzují. Uvádějí, že se vězni mezi sebou sledují a navzájem se podezřívají. Chtějí znát důvody, proč někdo chodí k vychovateli do kanceláře s obavou, že na ostatní chodí donášet, anebo si chce zařídit nějaké výhody. Odsouzení zpravidla nechtějí vyčnívat, aby vychovatel neměl nepříjemný pocit, že je někam tlačěn a současně, aby spoluvězni nenabyli dojmu, že má s vychovatelem zvláštní vztah a tlačili zase na něj s tím, aby

jim u vychovatele obstaral výhody. Nejlepším řešením podle expertů je, aby si v případě potřeby komunikace vychovatel daného odsouzeného do kanceláře zavolal sám. Odborníci uvedli dva názory. Myslí si, že odsouzení mají zpravidla tendenci nevyčínat a nebýt s vychovatelem v častějším kontaktu, než je například zástupce odsouzených na daném oddílu, a to kvůli výše zmíněné podezřívavosti spoluvězňů. Dalším vysvětlením je, že jsou někteří odsouzení líní a jsou aktivní jen když jim to může přinést nějaký prospěch. Pokud všechno funguje, zájem o další komunikaci ze strany odsouzených ve většině případů vůbec není.

Všichni se jednomyslně shodli, že rozdíly mezi vychovateli a jejich přístupem k práci jsou. Funguje to tak všude. Někdo chce pracovat a pracuje dobře, někdo nechce pracovat a nepracuje vůbec a někdo by chtěl pracovat a nejde mu to. Rozdíly v pracovní aktivitě jsou v tomto povolání však hodně vidět, protože si odsouzení mohou stěžovat, že vychovatelé nedodržují jejich práva, což představuje velký problém a děje se to často.

Smysl pro humor odsouzení podle expertů ocení, protože uvolní atmosféru, sblíží aktéry, umožní jinou přijatelnější formu komunikace a usnadní prohloubení vztahu. Spolehlivost je jistota, že vychovatel zajistí jejich potřeby. Souvisí s ní také ochota, kdy vychovatel neodkládá činnosti, které může udělat hned, a uvědomuje si, že bez něj si odsouzení nemohou zařídit nic. K potřebě upřímnosti odborníci uvedli, že je zapotřebí s odsouzenými jednat na rovinu, protože pak vychovatelům důvěřují. Navíc odsouzení jsou schopni rozpoznat neupřímnost, mohou pak dělat problémy a s vychovatelem nekomunikovat, proto je ze strany odborníka zásadní chovat se ke všem stejně a mít fungující oddíl.

Při dotazu na důvody, proč vězni nemají v oblibě vlastnosti některých vychovatelů, jako je lenivost, neupřímnost a neřešení problémů či jejich bagatelizace, experti uvedli, že takový vychovatel je nezúčastněný, nebere odsouzené vážně a oni si přitom nemohou sami zařídit vůbec nic. Některým vychovatelům schází empatie ve vztahu k potřebám odsouzeným, které mohou vypadat jako banalita, ale pro odsouzeného je to v tu chvíli středobod světa. Pokud vychovatel požadavky zlehčuje, je jasné, že vězeň ho nebude mít rád. „Okecávání“ problémů jsou výmluvy některých vychovatelů, aby nemuseli pracovat. V takových případech pak odsouzený své dožadování vzdá nebo půjde za někým jiným, což mu samozřejmě vadí.

Někteří vychovatelé nevědí, k čemu by mohly strategie testování reakcí odsouzených na nečekané sloužit, protože na podobná testování není čas a jejich oddíl ví, kde jsou hranice. Jiní vychovatelé zase uváděli, že jde o spolehlivou diagnostickou metodu, jejíž výsledek pomůže rozhodnout, zda si konkrétní odsouzený zaslouží důvěru vychovatele a nebude představovat riziko např. na vycházce mimo věznici. Při některých aktivitách musí vychovatel vědět, zda se na odsouzeného může spolehnout v tom, že jej bude poslouchat nebo že vězeň stojí za to, aby za něj vychovatel bojoval.

Expertí uvedli, že vězni mají správný úsudek, když věří, že jejich vychovatel pozná lži a manipulace odsouzených, protože každý správný vychovatel by manipulaci poznat měl. K této schopnosti je nutné osobně znát své svěřence a poznat, kam ten daný jedinec své jednání směřuje a jakým způsobem to dělá. Každé chování je účelové. Jeden z odborníků na základě svých zkušeností razí zásadu, že vězeň lže a manipuluje vždycky. Naproti tomu se jiný expert domnívá, že odsouzení lhát neumí.

Tvrzení, že jsou vychovatelé nekompromisní a nemohou přiznat chybu, odborníci jednoznačně odmítli. Nekompromisní, nebo spíše důsledný, vychovatel být musí, je však hloupost nepřiznat před odsouzenými svou chybu. Naopak v uznání vlastního omylu a snaze chybu napravit spatřují sílu člověka. Odsouzení by časem přišli na to, že se vychovatel dopustil chyby a nepřiznal to, pak by ho už „nebrali.“

Všichni vychovatelé jednomyslně souhlasí s tím, že si oni i odsouzení přejí mít v oddílu klid a uvádějí, že to je základ všeho. Když je spokojený vychovatel, jsou spokojení i odsouzení.

Tři ze čtyř dotazovaných uvedli názor, že by naše zjištění byla platná ve všech věznicích. Jeden expert si myslí, že by výsledky výzkumu bylo možno paušalizovat pouze pro výkon trestu odnětí svobody, protože ve vazebních věznicích platí zcela jiné parametry.

Expertí uvádějí, že témat na výzkumné zpracování je ve věznici spousta, jsou však skeptičtí k efektivitě výsledků, kterými se zpravidla nezabývají ti, kteří skutečně mohou něco ovlivnit. Odborníkům chybí ochota nadřízených k vyvozování důsledků a řešení problémů, protože management má často nereálnou představu, že odsouzení se vyskytnou ve špatný čas na špatném místě. Skutečnost je však taková, že odsouzení jsou mnohdy zlí lidé a zaměstnanci věznice jsou postojem a přístupem svého vedení demotivováni.

Dalším aspektem je, že kvůli administrativní zátěži vychovatelů neprobíhá individuální práce s odsouzenými, která je základem resocializace. Otázkou však je, zda je resocializace sama o sobě vůbec možná, zda funguje a má smysl na ní pracovat, když je recidiva pachatelů celosvětovým problémem, přestože jsou do vězeňství investovány miliony dolarů. Zatím jediný smysluplný účel trestu vidí v izolaci viníka, jenž tak nemůže páchat trestnou činnost.

7.3 Zhodnocení cílů práce a výzkumných otázek

Vychovatelé se s odsouzenými shodují v tom, že mezi jejich nejdůležitější pracovní činnosti patří pomoc udržovat kontakt svých svěřenců s rodinami. Naopak výpomoc s formalitami stejně jako odsouzení vnímají jako okrajovou oblast své náplně práce, neboť si ji vězni umí zajistit i jinak. Existenci kladných i negativně hodnocených vlastností vychovatelů včetně přístupu k práci potvrzují i experti a shodně s odsouzenými dodávají, že se těmito charakteristikami nevyznačují pouze vychovatelé, nýbrž lidé obecně. Vychovatelé rovněž potvrdili zkušenosti odsouzených, že vychovatel v nástupním oddílu nemá tak velké množství žádostí od odsouzených jako oni, což je dáno odlišnou povahou jeho pracovních činností. Mínění odsouzených, že vychovatel z jejich oddílu je dobře zná a že je nadměrně zatěžován administrativou, odborníci důrazně podpořili a sdílí také negativní názor odsouzených na rotaci vychovatelů v rámci věznice. Obojí jim komplikuje přímou práci s odsouzenými. Obě skupiny se shodují i v aspektech posilujících žádoucí vzájemný vztah, kterými jsou dobrá komunikace, společně strávený čas a přístup k tomu druhému. Vychovatelé též potvrdili domněnku odsouzených, že ke zlepšení vzájemného vztahu mají ze své pozice lepší možnosti. Ukázalo se, že si obě skupiny taktéž všímají rozdílů mezi vychovateli v přístupu k práci. Bez výhrad, ba dokonce důrazně vychovatelé souhlasili s tvrzeními vězňů, že vychovatel pozná manipulaci a lhaní ze strany odsouzených, že dobře zná svůj oddíl a že, stejně jako odsouzení, má zájem na tom, aby byl v oddílu klid.

Mínění odsouzených, která vychovatelé jednoznačně odmítli, bylo používání termínu odplata ve vztahu k jejich kázeňské pravomoci. Vychovatelé uvedli, že se v žádném případě nejedná o osobní mstu ani represii, nýbrž je jejich povinností dohlížet na řádný výkon trestu svých svěřenců. Mylná je rovněž domněnka odsouzených, že jsou v rámci hierarchie věznice vychovatelé podřízeni pedagogům a sociálním pracovníkům. Stejně tak vychovatelé nesdílí

představu odsouzených o tom, že by se měli zastávat jejich požadavků před vedením věznice. Odmítavý názor vychovatelů vyvolalo i tvrzení, že mají vězni pracující uvnitř věznice lepší vztah s vychovatelem než ti ostatní. Kontroverzní je i oblast vnímání vychovatele jako někoho, kdo si nemůže dovolit přiznat chybu. Všichni experti tento názor vyvrátili, ba naopak v této schopnosti vidí pozitiva. V oblastech důležitých činností vychovatele podle odsouzených se někteří experti podivili, že respondenti jen ojediněle zmínili zprostředkování nákupů a že se v jejich odpovědích neobjevilo umožnění extramurálních a vzdělávacích aktivit.

Vychovatelé se v některých oblastech neshodli ani mezi sebou. Možnosti vychovatelů ovlivnit materiální vybavenost oddílu některý expert potvrdil, jiní dva je přijali s výhradami a čtvrtý vychovatel možnosti nevidí. Nepanuje mezi nimi ani jednoznačná shoda v názoru na odborné kompetence vychovatelů, kteří v minulosti sloužili jako dozorcí. Někteří vychovatelé prověřují reakce odsouzených na potenciální problém, ale jiní experti nikoliv, neboť jim uniká účelnost takovýchto strategií. Nevyrovnané názory vychovatelé uvedli při posuzování odsouzených: někteří věří, že odsouzení neumí lhát, zatímco jiní naopak uvedli, že lžou vždy.

Získané informace nám umožňují zodpovědět dílčí výzkumné otázky:

1) Jakou představu mají odsouzení o pracovní náplni vychovatele?

Vychovatelé odsouzeným pomáhají udržovat kontakt s jejich rodinami. V nástupním oddílu má vychovatel odlišnou náplň práce, než je tomu u vychovatelů ve standardních oddílech. Vychovatelé musí při své práci vyřizovat velké množství administrativy, která jim neumožňuje věnovat se potřebám odsouzených.

2) Které činnosti vychovatele považují odsouzení za stěžejní, a které naopak za marginální?

Důležitými činnostmi jsou pro odsouzené ty vychovatelovy úkony, které jim umožňují kontakt s rodinou (zajištění korespondence, zprostředkování realizace návštěv, umožnění telefonických hovorů). Ojediněle naopak zmiňovali pomoc s formalitami nebo zprostředkování nákupů.

3) Jak odsouzení vnímají reálný vliv vychovatele na svůj výkon trestu?

Vychovatele považují za hlavní osobu, která jim svým hodnocením může VTOS značně zpříjemnit nebo naopak. Kázeňská pravomoc vychovatelů je pro vězně výrazným motivačním prvkem k dodržování předpisů a ve snaze mít s vychovatelem dobrý vztah.

Jsou přesvědčeni, že pokud by odsouzený vnitřní řád nedodržoval, vychovatel by se mu za to mstil.

4) *Jak odsouzení vnímají roli vychovatele v rámci vězeňského systému?*

Odsouzení se domnívají, že jsou sociální pracovníci a speciální pedagogové nadřízenými vychovatelů, což se nezakládá na pravdě. Současně možnosti vychovatelů poněkud přeceňují, když nerealisticky očekávají, že budou u vedení věznice prosazovat jejich požadavky.

5) *Jak odsouzení hodnotí svůj vztah s vychovatelem?*

Považují za nutné, aby vzájemný vztah byl dobrý, neboť na něm závisí zařazení do lepší diferenciační skupiny. Nemají zájem na tom, aby vztah byl nadstandardní, příp. by musela iniciativa vzejít od vychovatele. Vztah ovlivňuje více činitelů: vzájemná komunikace, společně strávený čas, rotace vychovatelů, ale i zařazení vězně do zaměstnání uvnitř věznice.

6) *Kterých vlastností a projevů vychovatele si odsouzení všímají?*

Na vychovateli si odsouzení cení zejména pozitivních vlastností, jako je upřímnost, ochota a smysl pro humor. U některých vychovatelů registrují též neupřímnost, neochotu a laxní přístup k práci. Také si u vychovatelů všímají strategií prověřujících reakce odsouzených. Vychovatelé dle nich poznají, když jim odsouzený lže. Dobře znají celý svůj oddíl. Vychovatelé i odsouzení mají společný cíl, a to, aby byl v oddílu klid.

Sumarizace odpovědí na dílčí výzkumné otázky nám umožňuje zodpovědět hlavní výzkumnou otázku:

Jaká je role vychovatele z pohledu odsouzených?

Z dílčích závěrů celkově vyplývá, že vychovatel je pro odsouzené zcela zásadní osobou. Jeho prostřednictvím mohou být naplněny jejich potřeby (např. kontakt s rodinou) a na jeho názoru závisí, jak budou v rámci VTOS hodnoceni. Vztahují se k němu ambivalentně: jako k autoritě, kterou si musí předcházet, a současně jako k někomu, kdo by měl jejich práva hájit a vydobýt. Podle odsouzených by ve věznici měl být vychovatel pro ně a jsou frustrováni, pokud tomu tak není a nemají prostor přijímat a vyřizovat jejich požadavky. Vznáší na vychovatele různá očekávání a pokud ta nejsou naplněna, vnímá odmítnutí nebo pasivitu vychovatele osobně.

Představa odsouzených o roli vychovatele je ovlivněna jejich prizonizací. Vychovatel je pro ně ztělesněním vlastních kompetencí, neboť jsou přesvědčeni, že sami nemají možnost věci měnit.

Cíl č. 1 (Popsat a analyzovat, jak odsouzení vnímají reálný vliv vychovatele na svůj výkon trestu) byl pojednán v otázkách č. 1, 3. Považujeme jej za splněný.

Cíl č. 2 (Popsat a analyzovat, jak odsouzení vnímají roli vychovatele v rámci vězeňského systému) byl pojednán v otázce č. 2 a 4, čímž jej považujeme za splněný.

Cíl č. 3 (Popsat, jak odsouzení hodnotí svůj vztah s vychovatelem) byl zodpovězen v rámci otázky č. 5.

Cíl č. 4 (Popsat vlastnosti a projevy vychovatele, kterých si odsouzení všímají) je rozveden v otázce č. 6.

Hlavním cílem naší práce je: **Popsat a analyzovat roli vychovatele z pohledu odsouzených.**

Odsouzení vnímají instituci vychovatele jako velmi významnou během svého výkonu trestu. Jeho důležitost spatřují převážně v tom, že zajišťuje jejich potřeby a zároveň hodnotí jejich chování. Vztahují se k oběma protichůdným rolím, kdy má vychovatel vyřizovat požadavky, zároveň však i hodnotit disciplínu odsouzených. Kázeňskou pravomoc vychovatele vnímají jako odraz vzájemných vztahů, nikoliv jako vychovatelovo objektivní právnění. Vychovatel je na jedné straně pracovníkem, který by jim měl „sloužit“ a na straně druhé je autoritou, která si vyžaduje respekt. Z toho je patrné, že nejen praktikům, nýbrž i odsouzeným schází jednoznačné rozlišení, zda má role vychovatele represivní charakter, anebo zda jde o službu odsouzeným.

Konfrontace s expertní skupinou odhalila, že se odsouzení v některých aspektech role vychovatelů mýlí. Nejvýraznějšími omyly jsou podřazenost vychovatele některým specialistům, očekávání vychovatelovy podpory požadavků vězňů u vedení věznice a princip odplaty vychovatele odsouzeným v podobě špatného hodnocení programu zacházení. Na druhou stranu správně registrují i palčivé problémy vychovatelů jako je rotace mezi oddíly a přetěžování administrativními úkony, které jim brání v uskutečňování resocializace, tedy přímé individuální práce s odsouzenými.

8 Diskuse

Výsledky našeho výzkumu mohou být ovlivněny několika zdroji chyb. Výběr zkoumané populace byl uskutečněn kombinací nepravděpodobnostních metod. Přestože jsme usilovali o různorodost vzorku napříč všemi ubytovny a oddíly ve věznici, nelze popřít, že rozhodující slovo při výběru vhodných odsouzených měl vychovatel daného oddílu. Už tím mohlo dojít k určitému zkreslení, např. tím, že volil (byť v dobré víře) mezi svými oblíbenci. Tomuto problému jsme vzhledem k časově omezené působnosti výzkumníka v terénu⁵⁵ jen sotva mohli zabránit. Snažili jsme se jej zmírnit zastoupením co největšího počtu oddílů (a tím pádem i vychovatelů) a zařazením i odsouzených ve III. PSVD (u nichž lze předpokládat spíše negativní ladění vůči vychovatelům). I tak je zřejmé, že vyvozené závěry nemusí mít univerzální platnost a přenositelnost (což je Achillovou patou kvalitativního výzkumu obecně).

Další možnou slabinu našeho výzkumu lze spatřit v tom, že v některých případech byl během výzkumných rozhovorů přítomen vězeňský psycholog (tak tomu bylo v případě, kdy jsme nemohli zaručit nerušenost během interview). Přestože psycholog do rozhovorů nikterak nezasahoval a věnoval se své práci, a rovněž zpovídání vězňů nic proti jeho přítomnosti nenamítali, nelze vyloučit, že již vědomí přítomnosti zaměstnance věznice mohlo brzdit některé jejich spontánní výroky.

Navzdory těmto nedostatkům, které vyplývají již z podstaty samotné instituce⁵⁶, považujeme získané informace za silné. Hovoří pro to: Bezproblémovost a otevřenost odsouzených během interview, která trvala okolo hodiny (jen výjimečně byli nesdílní); jen tři ze třinácti interview byla obsahově chudá; snaha respondentů skutečně vysvětlit svou situaci a svůj postoj; ochota některých z nich hovořit i nad rámec položených otázek.

Nedomníváme se, že by odsouzení měli tendenci podávat nám zkreslené informace, když nejsme součástí personálu věznice. Současně jsme z analýzy eliminovali rozhovory, které obsahovaly opakující se a o ničem nevypovídající sdělení, která mohou vypovídat o nedůvěře jejich autorů k výzkumníkovi.

⁵⁵ Srov. výzkum Nedbálkové (2006), která měla možnost působit ve Věznici Světlá nad Sázavou po dobu celého měsíce.

⁵⁶ Srov. Dirga, 2013, Trnitá cesta výzkumníka za poznáním: kvalitativní výzkum ve vězeňském prostředí.

V prostředí výzkumu nejsme osobně zainteresovaní a s účastníky jsme se při rozhovoru setkali poprvé, což nám umožňuje kritický odstup od získaných dat. Jak uvádí Disman (2002), výzkumník sám je nejen nejdůležitějším nástrojem analýzy, ale i zdrojem možného zkreslení.

Možné ovlivnění validity výzkumu jsme se ve fázi analýzy dat pokusili minimalizovat zevrubným popisem všech kroků, které jsme během analýzy učinili.

Nebezpečí subjektivního (byť nezáměrného) ovlivnění výsledků jsme ve fázi interpretace vyřešili instalací expertní skupiny, která sestávala z vychovatelů (stávajících i minulých) z dané věznice. Tito experti byli seznámeni s výsledky analýzy jako s hotovou záležitostí, která nám vyšla (neměli již žádné povědomí o původních datech a konkrétních respondentech). Tímto krokem jsme význačnou měrou přispěli k celkové validitě a kredibilitě výsledků. Jednak se tím přerušila naše vazba na konkrétní výroky konkrétních respondentů, které by jinak mohly hrát roli; dále se tím vyloučila možnost intervence vlastních implicitních teorií o věznicích, vězení a vychovatelích; a v neposlední řadě se tím napomohlo vnesení expertního úsudku založeném na hlubokém vhledu a zkušenosti s odsouzenými, který by nás (laiky) patrně vůbec nenapadl.

Otázkou zůstává přenositelnost výzkumu a jeho platnost v jiných věznicích nebo dokonce obecně napříč Vězeňskou službou. Zde je nutno značné opatrnosti. Ostatně, i expertní skupina je místně příslušná, a někteří z expertů naznačili, že zejména ve vazebních věznicích nemusí být tyto výsledky pravdivé.

Studii, kde by byla řešena otázka role vychovatelů, je jako šafránu. V práci Woitka (2009) lze vysledovat jako hlavní závěr, že vychovatelé vidí význam své práce v pomoci těm odsouzeným, kteří o pomoc opravdu stojí. Toto se potvrdilo i v naší studii, a to jednoznačně. Z výzkumu Krále (2010) lze vypíchnout především odklon současného legislativního rámce od požadavku výchovného působení pracovníků věznic, zejména vychovatelů. Lze říci, že s podobným fenoménem jsme se z pohledu odsouzených setkali i my v podobě dichotomického vztahování se odsouzených k roli vychovatele.

Náš výzkum pochopitelně nelze s těmito studii srovnávat, neboť naším cílem bylo nahlížet na problém perspektivou odsouzených. Je jistě zajímavé sledovat, v čem se pohled odsouzených od pohledu vychovatele liší, a v čem jsou naopak obě strany zajedno. Tento úkol však již zcela

přesahuje možnosti této práce a mohl by být předmětem dalších výzkumů, ať již v kvalitativním nebo kvantitativním rámci.

Domníváme se, že by závěry našeho výzkumu mohly být užitečné pro odborníky z praxe, pro studenty, kteří by ve sféře vězeňství chtěli v budoucnu uplatnit, a rovněž pro laickou veřejnost se zájmem o vězeňství. Tato pro moderní české vězeňství klíčová profese si jistě zaslouží větší publicitu, než jaká jí doposud byla věnována.

9 Závěry

Vychovatel pro odsouzené představuje stěžejního pracovníka věznice, a to díky výraznému vlivu na průběh jejich výkonu trestu. Za jeho nejdůležitější pracovní činnosti považují úkony, které jim umožňují styk s rodinou. Všimají si i přetíženosti vychovatelů administrativou, a to zejména tehdy, když brání tomu, aby se jim vychovatel věnoval. Podle odsouzených má vychovatel v rukou velkou moc, neboť může uplatnit svou kázeňskou pravomoc. V případech uložení trestu za porušování kázně tuto pravomoc mohou vnímat jako osobní mstu vychovatele, byť tomu tak ze strany vychovatele nejspíš není.

Z těchto důvodů se odsouzení snaží s vychovatelem dobře vycházet a respektovat jeho pravidla. Pro obě skupiny je žádoucí mít dobrý vzájemný vztah. V jeho upevňování by však měli být aktivní vychovatelé, nikoliv vězni sami, neboť by mohli být vystaveni podezřením svého kolektivu.

Zkreslenou představu odsouzených o roli vychovatele v rámci věznice odhalila skutečnost, že po vychovatelích žádají, aby prosazovali zájmy vězňů u svých nařízených, mezi něž mylně řadí rovněž sociální pracovníky a speciální pedagogy.

Co se týče vlastností vychovatele, největší oblíbenosti mezi vězni se těší vychovatelé upřímní, ochotní a ti, kteří mají smysl pro humor. Správný vychovatel by měl podle odsouzených dobře znát svůj oddíl, mít ho pod kontrolou a umět poznat manipulace ze strany vězňů. Nejméně populární jsou pak vychovatelé neupřímní a laxní ke svým pracovním povinnostem.

Pohled odsouzených poskytl zajímavou zpětnou vazbu na roli vychovatelů. Výsledky naší práce poukázaly na nesrovnalosti dvou vylučujících se aspektů náplně práce vychovatelů. Vychovatelé na odsouzené působí z pozice autority a současně z pozice prostředníka k uplatňování jejich požadavků. Schází jednoznačné rozlišení, zda má role vychovatele blíže ke služebnímu poměru, nebo k pozici odborných pracovníků (specialistů). Na rozpory v pojetí role vychovatele v minulosti v porovnání s dnešní civilní funkcí poukázali ve svých studiích i Král (2010) a Woitek (2009). Je rovněž zřejmé, že pohled odsouzených na roli vychovatele je ovlivněn fenoménem prizonizace, který popisuje řada autorů (Vacek, 2006; Sochůrek, 2002; aj.). Aktivní přístup k zajištění svých cílů totiž očekávají od jiných, nikoliv od sebe samých.

Při zpracovávání tématu jsme se museli vypořádat s neochotou vedení některých věznic umožnit provedení výzkumu, a taktéž s nedostatkem relevantní odborné literatury. Pro výzkumníky z řad veřejnosti je poměrně obtížné získat zdroje týkající se vězeňského režimu, neboť se jedná o interní předpisy VSČR. I přes tyto problémy se nám však podařilo zodpovědět stanovené výkumné cíle a výkumné otázky. Otevřenými oblastmi zůstaly některé ojedinělé názory účastníků výzkumu, které přesahují rámec naší práce a mohly by posloužit jako námět pro další studie (např. vliv předchozího zaměstnání na výkon profese vychovatele).

Z našich zjištění vyplývá, že současné pojetí role vychovatele v civilním poměru v interakci vychovatelů s odsouzenými přináší sporná vzájemná očekávání. Naše zjištění by mohla podpořit legislativní změny v náplni práce vězeňského vychovatele.

Souhrn

Tato bakalářská práce se zabývá optikou odsouzených na roli vězeňského vychovatele. Teoretická část je členěna do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se věnuje vězeňskému systému ČR. Je zde vysvětlena organizační struktura vězeňské služby, výkon vazby a trestu odnětí svobody, současné rozlišování typologie věznic, program zacházení, diferenciaci odsouzených a zmíněny jsou také psychologické aspekty výkonu trestu. V kapitole o vězeňském personálu je charakterizována profese dozorců a odborných zaměstnanců, kteří ve věznici působí. V třetí kapitole je pojednáno o vychovateli, o jeho roli a také o jeho pozici v rámci vězeňského systému. Ve čtvrté kapitole, která uzavírá teoretickou část, je s ohledem na realizovaný výzkum přiblížena Věznice Rýnovice. V kapitole je popsána historie věznice, její prostorové podmínky, organizační uspořádání a přiblížení vychovatelů věznice.

Na základě poznatků legislativního ukotvení poměrně nové instituce vězeňského vychovatele v civilním poměru byla provedena studie zkoumající roli vychovatele optikou vězňů. Ústředním cílem výzkumu bylo popsat a analyzovat roli vychovatele z pohledu odsouzených. Záměrným výběrem přes instituci a kvótním výběrem byl zvolen výběrový soubor, který tvořilo deset odsouzených ze standardních oddílů se středním a vysokým zabezpečením. Data byla získána pomocí strukturovaných rozhovorů. Analýza dat byla provedena metodou trsů a následně konfrontována s expertní skupinou. Výsledky výzkumu ukázaly, že odsouzení vychovatele vnímají jako pracovníka, který významně ovlivňuje průběh výkonu trestu. Je pro ně prostředníkem k zajištění potřeb a požadavků. Podílí se na hodnocení plnění programu zacházení a má kázeňskou pravomoc. Pro odsouzené je tedy potřebné mít s ním dobré vztahy. Vnímají autoritativní postavení vychovatele vůči nim samotným, stejně jako jeho pracovní povinnosti vztahující se k naplňování práv odsouzených. Byla odhalena nereálná očekávání, co se týče zařizování jejich potřeb u vedení věznice. Dále se ukázalo, že případné vychovatelovo nevyhovění požadavkům nebo negativní hodnocení považují za formu osobní msty. V rámci věznice odsouzení vychovatele mylně považují za podřízené některých jiných odborníků. Pokud však chtějí něčeho dosáhnout, přenechávají aktivitu a s ní spojenou zodpovědnost, na vychovatelích. Zdrojem zkreslených představ odsouzených o roli vychovatele může být proces prizonizace a rovněž nejasné postavení vychovatele v současném legislativním pojetí.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Biedermanová, E., & Petras, M. (2011). *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Česká republika. *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*.

Česká republika. *Vyhláška č. 345/1999 Sb. řád výkonu trestu odnětí svobody*.

Česká republika. *Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence*.

Česká republika. *Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráží*.

Česká republika. *Zákon č. 141/1960 Sb., o trestním řízení soudním*.

Česká republika. *Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby*.

Česká republika. *Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody*.

Dirga L. (2013). *Trnitá cesta výzkumníka za poznáním: kvalitativní výkum ve vězeňském prostředí*. Brno. Masarykova univerzita.

Dirga, Hasmanová-Marhánková. (2014). Nejasné vztahy moci – vězení očima českých dozorců. *Sociologický časopis*.

Drahoňovský, J. (2015). *Pobyt ve vězení z pohledu vězňů*. Rigorózní práce Olomouc.

Evropská vězeňská pravidla. *Příloha časopisu České vězeňství*, č. 3/1996, s. 26–29.

Hála, J. (2005). *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. s. 183.

Havlík, R. (1999). *Úvod do sociologie*. Praha, Karolinum.

Jůzl, M. (2017). *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha.

Kýr, A. (2018). E-mailová komunikace s vedoucím Kabinetu dokumentace a historie VSČR.

Liem, M., Kunst, M. (2013). *Is there a recognizable post-incarceration syndrome among released "lifers"?* International Journal of Law and Psychiatry, 36(3-4), s.333-337.

Malá, D. (2003). *Vězeňství po česku*. Tišnov: Sursum.

Mařádek, V. (2005). *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Matoušek, O. Matoušková, A. (2011). *Mládež a delikvence. Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál.

Mäsiarová, L. (2018). *Statistická ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2017*. Dostupné z www.vscr.cz ke dni 31.3.2017.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

Netík, K., Netíková, D., & Hájek, S. (1997). *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck.

Osobní rozhovory, (2018). Vychovatel A, B, C. Věznice Rýnovice. 26. – 30. 11. 2018, Věznice Rýnovice, zdroj: výklad vychovatelů během stáže).

Kolektiv autorů. (2004). Řízení věznic v čase změn. Příloha časopisu č. 1/2004. *České vězeňství* s. 66–67.

Schnittker J. (2014). *The psychological dimensions and the social consequences of incarceration*. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* 651 (1): s.122–138.

Svoboda, L. (2016). *Příruční kompendium technik pro penitenciární praxi*. Praha: Psychologické pracoviště Vězeňské služby České republiky.

Tlapák Navrátilová, J. (2010) *Výjimečný trest*. Praha: Leges, s. 256.

Veteška, J., Žukov, I., & Fischer, S. (2017). Uvěznění a rozvoj nežádoucích obranných mechanismů jako problém pro resocializaci. *Česká a slovenská psychiatrie*, s. 185-189.

Voldán M. (2012). *Problémy současného vězeňství v ČR*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze.

Věznice Rýnovice. (2018). Dostupné z www.vscr.cz: <https://www.vscr.cz/veznice-rynovice/o-nas/zakladni-informace/> (16.10.2018).

VSČR, (2018). *statistická ročenka VSČR 2018*. Vydal GŘVSČR.

VSČR, *Kodex profesní etiky zaměstnance a příslušníka VSČR*, příloha č. 6 k NGR č. 12/2016.

Závora & Hříbková, (2015). *Kvalifikační práce na Katedře psychologie PF UJEP, Ústí nad Labem.*

Zdražilová, P. (2012). Plní výkon trestu odnětí svobody již „pouze“ funkci ochrany společnosti. *Sociální práce*, s. 50–53.

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
VSČR	Vězeňská služba ČR
VV	Výkon vazby
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení (policie, spoud, státní zastupitelství)
NGŘ	Nařízení generálního ředitele

Přílohy

Všechny uvedené přílohy pocházejí z archivu autorky.

- Příloha 1: Abstrakt bakalářské práce v českém a anglickém jazyce
- Příloha č. 2: Informovaný souhlas s účastí na výzkumu
- Příloha č. 3: Otázky pro strukturované interview
- Příloha č. 4: Přepis interview s respondentem č. 1
- Příloha č. 5: Přepis interview s respondentem č. 2
- Příloha č. 6: Přepis interview s respondentem č. 3
- Příloha č. 7: Přepis interview s respondentem č. 4
- Příloha č. 8: Přepis interview s respondentem č. 5
- Příloha č. 9: Přepis interview s respondentem č. 6
- Příloha č. 10: Přepis interview s respondentem č. 7
- Příloha č. 11: Přepis interview s respondentem č. 8
- Příloha č. 12: Přepis interview s respondentem č. 9
- Příloha č. 13: Přepis interview s respondentem č. 10

Příloha č. 1: Abstrakt bakalářské práce v českém a anglickém jazyce

ABSTRAKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce: Pohled odsouzených na roli vychovatele

Autor práce: Mgr. Hana Bulavová

Vedoucí práce: PhDr. Jan Drahoňovský

Počet stran a znaků:

Počet příloh: 13

Počet titulů použité literatury:

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá pohledem odsouzených na roli vychovatele ve věznici. V teoretické části je popsán vězeňský systém České republiky, personální zajištění a charakteristika práce vychovatele oddělení výkonu trestu. Pro výzkumnou část byl zvolen kvalitativní přístup s užitím strukturovaných rozhovorů s deseti respondenty z oddílů se středním i vysokým stupněm zabezpečení ve Věznici Rýnovice. Volba účastníků proběhla metodou záměrného účelového výběru. Cílem bylo zjistit, jaké je povědomí odsouzených o roli vychovatele. Data byla analyzována metodou vytváření trsů. Interpretace proběhla formou rozhovorů s expertní skupinou. Ze závěrů výzkumu vyplývá, že povědomí odsouzených o roli vychovatele se v některých zásadních bodech liší od oficiálního zakotvení této profese v legislativním rámci. Konkrétně jde o kázeňskou pravomoc, kterou namísto výchovné funkce odsouzení připodobňují principu odplaty a také o domnělou podřízenost vychovatelů vůči dalším občanským zaměstnancům.

Klíčová slova: vězeňství, výkon trestu odnětí svobody, vychovatel, odsouzený, role

ABSTRACT OF THESIS

Title: The role of prison tutor from the perspective of the inmates

Author: Mgr. Hana Bulavová

Supervisor: PhDr. Jan Drahoňovský

Number of pages and characters:

Number of appendices: 13

Number of references:

Abstract:

The bachelor thesis deals with the view of convicts on the role of educator in prison. The theoretical part describes the prison system of the Czech Republic, staffing and characteristics of the work of the educator in imprisonment department. A qualitative approach was used for the research part using structured interviews with ten respondents from the middle and high security sections at Rýnovice Prison. The choice of participants was done by the method of intentional purpose selection. The aim was to find out what the convicts are aware of the educator role. The data was analyzed by the tuft generation method. Interpretation took the form of interviews with an expert group. The conclusions of the research show that the awareness of convicts about the role of educator differs in some crucial points from the official embedding of this profession in the legislative framework. Specifically, it is a disciplinary authority which, instead of the educational function of convicts, is similar to the principle of retribution and also the alleged subordination of educators to other civil employees.

Key words: prison service, imprisonment, educator, convicted, role

Příloha č. 2: Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Já (jméno):

(příjmení):

Datum narození:

Tímto souhlasím s dobrovolným poskytnutím výzkumného rozhovoru studentce Haně Bulavové.

Veškeré poskytnuté informace během tohoto rozhovoru slouží pouze k výzkumným účelům v rámci bakalářské práce a nebudou předávány dalším osobám (zejména ne vychovatelům a jiným zaměstnancům věznice).

Beru na vědomí, že má identita bude chráněna v souladu se Zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, tedy nikde nebude figurovat mé jméno či jiný údaj sloužící k identifikaci. Jsem si vědom, že mohu z výzkumu kdykoli, podle svého vlastního uvážení, odstoupit.

V Rýnovicích

Dne:

Podpis:

Příloha č. 3: Otázky pro strukturované interview

- 1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj počáteční kontakt s vychovatelem/vychovatelkou?
- 2) Co jste tehdy od něj/ní očekával?
- 3) Co očekáváte nyní?
- 4) S čím vám vychovatel/ka pomáhá?
- 5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem/vychovatelkou?
- 6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš/vaše vychovatel/ka vede?
- 6) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovateli dobře?
- 7) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak? Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?
- 8) Jak dobře vás vychovatel/ka zná?
- 9) A ostatní vězně na oddíle?
- 10) Čím vás vychovatel/ka rozčiluje?
- 11) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem/kou mohl být (ještě) lepší?

Příloha č. 4: Přepis interview s respondentem č. 1

Narozen v roce 1975. Má základní vzdělání.

V minulosti byl již 14x soudně trestán. Uvedl, že dříve byl trestán také za maření výkonu úředního rozhodnutí, když řídil automobil, přestože nevlastní řidičský průkaz. Respondent uvedl, že předchozí tresty vykonával ve věznicích: Kuřim, Pardubice, Ostrava, Rýnovice.

Nyní je ve 4. výkonu trestu odnětí svobody, a to za krádeže a vloupání.

Aktuální trest mu byl vyměřen v délce dva roky a dva měsíce. Do konce trestu mu zbývají dva roky. V Rýnovicích je téměř dva měsíce.

Je umístěn na oddíle s vysokým stupněm zabezpečení a zařazen do druhé skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Respondent se k interview dobrovolně přihlásil, když vychovatel na chodbě oslovil skupinku odsouzených s tím, že hledá hovorného vězně k poskytnutí rozhovoru studentce. Poté se i s vychovatelem dostavil do kanceláře, kde jsme se vzájemně představili, a respondent získal informace, čeho se rozhovor bude týkat. Rovněž byl informován o tom, že jeho sdělení bude použito pouze pro účely vypracování bakalářské práce a že si budu zapisovat jeho odpovědi.

Účastník na mě působil klidně a vyrovnaně, ale na začátku rozhovoru dýchal dosti zhluboka. Zřejmě z fyzické námahy, která předcházela našemu kontaktu. Uvedl, že si rád popovídá a jestli mi to navíc pomůže, bude rád. Těší ho, že někoho zajímá jeho názor.

Respondent se po vyzvání posadil na židli naproti mně, s výše uvedeným souhlasil. Byl mu předložen informovaný souhlas, který si pozorně přečetl a poté podepsal. Vychovatel opustil místnost a poté jsem se respondentem začala dotazovat na jeho trestní minulost a přešli jsme k jednotlivým otázkám. Při rozhovoru udržoval oční kontakt.

Po ukončení rozhovoru

Respondent byl dotázán, zda by chtěl rozvést ještě některý z bodů rozhovoru. Každá z otázek mu byla ještě jednou přečtena. K tomuto respondent ještě doplnil několik vět k otázce na vlastnosti vychovatele. Nakonec uvedl, že již řekl vše, co chtěl a nic dalšího jej nenapadá. Poděkovala jsem za spolupráci a oba jsme se postavili. Účastník mi popřál hodně štěstí „s tou bakalářkou“ a podal mi ruku na rozloučenou. Odešel z kanceláře na chodbu a volal na vychovatele: „*Už jsme hotoví, pane vychovatel!*“.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 28.11.2018, čas: 08:10 – 09:05 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář vychovatelů

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vaším vychovatelem?

S panem vychovatelem...Jsem se mu představil. On se představil mně. Takový normální to bylo. Oni to tady mají jako práci. My jsme pro ně muklové jako. Jako kamarádství s něma, to jako ne, to nejde. Když jsem přišel sem, pan vychovatel mi hodně pomoh no. Se zeptal, s čím bych chtěl pomoci. Tam byl hodně hodnej vychovatel, ten mi moc pomoh. Neodběh jen tak mukla. Například v Pardubicích, tam když šel člověk za vychovatelem, tak za prvé, když něco chtěl mukl, tak zavřeli dveře. Ještě když za ním člověk šel, tak si ještě otevřeli hubu a člověk řek, že je za to placený a oni člověka vyhodili z kanceláře.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

Co jsem očekával? To je těžko říct. Člověk od nich nic neočekává. To je pro ně práce, no. To člověk nemůže čekat... Očekávám, že jejich práce je to, že je člověk o něco požádá. Ale většinou to tak bývá, že když člověk dodrží, tak jak má, tak voni vycházej vstříc.

3) Co od něj očekáváte dnes?

Dnes? Dnes už jsem trochu pokročil. Člověk už má...člověk už má trochu jiné myšlenky. Když je to v rámci práce, tak se snaží teďka. Taky už je to teď jiný, už když jsem přišel. Už je to jinak. Jak se člověk chová k vychovateli, tak se i on chová k němu. Něco za něco, prostě jo. Ale zas člověk musí jet podle nich. Ono zas když člověk nedělá, tak oni si pak na něj zasednou, jako v každé věznici.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

Tak teď jsem si dával žádost o přeložení do jiný věznice. Jelikož jsem z Moravy a mám to sem daleko, tak jako s tím mi hodně pomohli. Teď jsem potřeboval i návštěvu, tak to se taky snažili. Ono mi to nevynde, ale protože už tu mám jen den, ale snažili se aspoň. No a když člověk něčemu nerozumí a přijde za nima, tak mu to vysvětlí. Jako snažijou se no. Taky to je na každým oddílu. Když člověk jede podle nich, tak oni vyhoví tomu člověku.

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?

Máme tam DVDčko. To je vzdělávací kroužek. To je ohledně stolování, chování v restauraci jako. Vystupování tam je, že. To máme tady jednu takovou aktivitu, co se týče toho.

Na konci rozhovoru – doplnění:

Mohli by víc se věnovat tam i tý skupince, tomu dát hodinku. Tak jenom mluvit o problémech. On by se víc sblížil. S odsouzenýma a oni by se víc sblížili s ním.

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel vede?

(Předklonil se) Jak jsem říkal, tady ta aktivita je s vychovatelem. A to je tak vše. Jenže, když jdou zkontrolovat pokoj, tak s nima člověka pokecá normálně. A to je tak všechno no.

7) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovatelem dobře?

Protože. Jsou někteří lidi, kteří si to nedokážou uvědomit. Muklové jsou od toho, aby poslouchali, ne aby vzdorovali vychovateli, tak pak je zadobře. Oni si na něho nezasednou. Takže když člověk dodrží vnitřní řád, tak má potom dveře otevřené. Dívají se na toho člověka jinak než na nějakýho grázla, co neví, jak se má chovat. Spí, pořád otravuje s něčím. Tak takovýho zadřou vychovatelé.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s ním neměl dobré vztahy?

Když ne vychází dobře s vychovatelem člověk? No to už je takový. Nevynde mu ten vychovatel vstříc. Si myslím aspoň já. Já jsem nikdy tohle neměl v žádné věznici, v žádným výkonu trestu. Já jsem se vždycky snažil.

Vychovatelé vás nařizují do první diferenčky, vychovatel vás hodnotí, když jdete do půlky. Když ne vychází dobře s vychovatelem, nedá na něho posudky dobrý. Tam to je automaticky, že. Když člověk nedělá na oddílu, nedělá rajóny, jak má. To si musí každéj uvědomit, že vychovatel je tady pánem, jak kdyby. A nevyplácí se mu odporovat. To je normální, že. To je i venku. Že když člověk něco potřebuje, tak on mu to pak vrátí.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

Jak dobře mě vychovatel zná? No to je otázka *(smích)*. To nevím, jak on mě zná. Protože většinou mě berou podle toho, z počítače. Z těch posudků mojich, z těch jiných trestů.

10) A ostatní vězně na oddíle?

Tak jsou tady kluci, co tam už jsou dva roky, tři roky. Některý nezná. On přinde na cimru a ví, že mám pořádek, že já se snažím, že to dodržuju. A druhý vězně zná on už dokonale. Jsou tady kluci, jsou tady dva roky, tři roky.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Mě? Ničím. Já většinou, když tam jdu, tak opravdu, když už něco důležitýho chci. Tak oni se mi vždycky snažijou vyhovět. Pokud to je v rámci možností, že jo. Ale to například máme jenom my takový vychovatele, jiný oddíly to mají třeba trochu jiný.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

To je těžko říct. Zásadně vztah s vychovatelem taky není dobrý. Protože ostatní kluci si myslí, že, buďví co, mu chodíte říkat a takhle. Když máte dobrý vztah. To je takový složitý no.

13) Jaké vlastnosti ten váš vychovatel má?

Ono to je, jak se člověk vyspí. To je. Je to takový. Nevím. To je těžko říct no. Každý má z mucků jiný názor, jako na vychovatele. Někdo je s ním zadobře, někdo je s ním na tým horší. Já můžu říkat takhle na něj, jo, na někoho z oddílu, jak jsem já, a ten druhý může říkat pravý opak. To pak záleží.

Působí na ně. Řek bych vyrovnanej člověk. Tolik mucků, co je na oddíle a každý z nich něco potřebuje. Tak to je docela vyrovnanej člověk. No, když vyřizuje věci spolehlivě.

(Po rekapitulaci otázek k tomuto bodu poskytl ještě doplnění:)

Oceňuju u některých vychovatelů snahu. Že když je člověk o něco poprosí, že řekne: „*Moment, já se na to podívám.*“ A pak vás zavolá ještě ten den nebo druhý den. Nebo na jiných oddílech, požádáte a on to vezme, že se podívá a zavře dveře, odsune to. Takže snaha. On pan vychovatel přijde a řekne: „*Pane X, půjde to, nebo ne, nepůjde to.*“ Podle toho, kolik má práce záleží. Má na oddíle šedesát mucků a přijde každý za ním, takže....

Příloha č. 5: Přepis interview s respondentem č. 2

Narozen roku 1980. Má základní vzdělání.

Dříve byl 18x soudně trestán a tresty odpykával ve věznicích: Všehrady, Ostrov, Liberec, Litoměřice a nyní Rýnovice.

V současnosti je ve výkonu trestu odnětí svobody popáté, za distribuci drog. Trest mu byl vyměřen v délce šest let. Do konce trestu mu nyní zbývá rok a devět měsíců. Do Věznice Rýnovice nastoupil před třemi roky.

Respondent je ve věznici umístěn na oddíle se středním stupněm zabezpečení a je zařazen do první skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Respondenta do kanceláře psychologa přivedl jeden z vychovatelů se sdělením, že by mi respondent chtěl pomoci „s bakalářkou“ a „popovídat si“. Účastník po vyzvání vešel z chodby do kanceláře, představil se a podal mi ruku na pozdrav. Taktéž jsem mu uvedla své jméno s tím, že jsem studentka a děkuji mu za projevený zájem o rozhovor.

Respondent byl seznámen s obsahem rozhovoru, který se bude týkat vychovatelů a byl ubezpečen, že se jeho sdělení nebude zveřejňovat před ostatními zaměstnanci věznice. Byl mu předán informovaný souhlas, s nímž se seznámil, akceptoval jej a podepsal.

Na úvod jsem se respondenta zeptala na jeho trestní minulost, na který oddíl patří a v jakých dalších věznicích byl. Poté jsme začali se samotným interview.

Respondent na mě působil trochu nervózně a nejistě. Na otázky odpovídal poměrně snadno, nepotřeboval mnoho času na přemýšlení, než odpověděl. Zpočátku odpovídal stroze. Působil dojmem, že chce mít rozhovor rychle za sebou, proto jsem mu poskytovala stále delší časovou prodlevu, než jsme přešli k dalšímu bodu v domnění, že nastalé ticho respondentovi nebude příjemné. V průběhu interview začal své výpovědi rozšiřovat.

Po ukončení rozhovoru

Respondent byl dotázán, zda by chtěl rozvést ještě některou z položených otázek. Každá z nich mu byla zrekapitulována včetně jeho odpovědi. U poslední otázky a přečtení odpovědi se po chvíli mlčení nahnul dopředu, založil si ruce a pokračoval ve výpovědi. Bylo patrné, že počáteční tenze respondenta je pryč a na konci rozhovoru působil vyrovnaně, dokonce jsem měla dojem, že se mu výpovědi ulevilo.

Poděkovala jsem mu za spolupráci a popřála, ať se mu daří. Účastník také poděkoval, podal mi ruku na rozloučenou a s psychologem se domluvili, že je čas, aby jej dozorce odvedl na oddíl.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 29.11.2018, 8:00 – 9:17 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář psychologa

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vaším vychovatelem?

Normálně. To bylo jako. To bylo na příbly, že jo. Takže. Já bych řek, že ani jako žádnéj tam neprobíhal. To byl jenom vstupní pohovor.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

(*Mlčí*) Nic. Já jsem to spíš jako všechno si vyřizoval sám. Já jsem se chtěl dostat co nejdřív do zaměstnání, takže...

3) Co od něj očekáváte teď?

(*Nadechne se*). Asi taky nic. Takže. Že se chovám slušně a on se ke mně chová taky. Nevím no, co vám mám říct.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

(*Mlčí*) Já asi nepotřebuju s ničím pomoci. Akorát co se týče pošty, administrativy. To je jediný. Třeba zrovna nedávno jsem si napsal odvolačku a vychovatel se mě zeptal, jestli si ji může přečíst. Jsem řek: “*Samozřejmě*“..., že jo, a on mi tam našel spoustu chyb, takže jsem ji musel samozřejmě napsat celou znova. No a všelijaký formuláře, že jo, co potřebujete vytisknout

5) Co všechno děláte přes den společně s vychovatelem?

Nic. Není potřeba nic dělat. Třeba co se týče..., když potřebujete dělat tu poštu no. Takový ty běžný věci.

6) Co byste mi řekl o volnočasových aktivitách, které váš vychovatel vede?

To asi vedou, ale já s ním žádný nemám. Měl jsem akorát kroužek s paní X, no, to bylo skrz dluhy. Víím, že má vychovatel kroužek, nějaký finanční, něco s financema. Jinak by to mělo být rozepsané na nástěnce, co kdo vede. To tam snad asi je.

7) Proč je ve věznicích dobré vycházet s vychovatelem dobře?

Protože pak po vás půjde. Jsou lidi, kterým je to samozřejmě jedno, že jo. Oni nic nečekaj, nic nepotřebujou. Já třeba jezdím domů, že jo. Takže. Na přerušení, dejme tomu. Takže i kdybych chtěl říct něco, co by se mu nelíbilo, tak to říct nemůžu. Protože se to potom někde odrazí. A to není jenom u vychovatelů, ale to je u většiny lidí.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Jak to může vypadat? Může si na něj došlápnout. V úklidu skříňky... tady nic jiného ten člověk nemá. Měl by mít srovnanou skříňku, tu by měl mít samozřejmě srovnanou. To je asi všechno. Úklidy, nic jiného.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

Jak mě zná? On mě asi ani nemůže znát, jako. Možná z posudků, z nějakých, ze zpráv z příbylu. Jinak nijak. Když s váma maj kontakt jenom kvůli poště, nebo ráno, když projdou pokoje.

10) A ostatní vězně na oddílu?

To nevím.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Já nevím, asi ničím. Ten jinej jo, ten mě rozčiloval, že si nepamatoval to, co on řek. Pak to řek jinak a tvrdil, že to se nestalo. A vám nezbude nic. Musíte držet hubu, když něco chcete.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

Já bych to ani nějak měnit nechtěl. Na co? Z jakýho důvodu? Kdybych to měl změnit, tak to bych musel sedět na kafí, že jo. To by ani nešlo. Proč by mě měl víc poznat? Já si myslím, že maj svý práce dost.

13) Jaké vlastnosti ten váš vychovatel má?

(*Krouť hlavou*) Dělá pořádek. Se snaží někoho třeba napravit, což nejde. U nás.... Někdy je s ním sranda.

Doplnění k otázce (po chvíli mlčení a rekapitulaci všech otázek):

Já jsem si dával z jiných oddílů žádost sem dolů. Chtěl jsem sem kvůli klukům. A potom tu nejsou cikáni. Dal jsem si oficiální žádost, ale pomohli mi kluci s tím. Tady jsem věděl, že sem pan vychovatel bere kluky, který nemá problémy s drogama, chovaj se slušně. Je tady klid, je to malý. Malý oddíl no, má lidí.

Ale pokoj tu pro člověka nikdy nebude, pokud nebudu doma tak ... Asi dělá i hodně třeba, že....

Žádný stresy tady nejsou a takovýhle. Já ho měl třeba nahoře, v tý ostraze nahoře, to bylo hrozný, ty lidi tam. Všechno vám berou, dělaj to většinou ti, co nakonec řeknou, že vo nic nejde. A z osmdesáti procent to jsou cikáni, který kecaj, terorizujou druhý, dělaj to jenom některým, samozřejmě těm slabším a jenom fetujou. A když něco člověk dělá, tak se to musí přes ně. Všechno jim člověk musí odevzdat, z balíků, ze všeho, že jo. A to by ti vychovatelé měli vědět a voni to většinou i vědí. Hlavně, že maj klid, aby je někdo neovtravoval. Tam byly vlastně ty začátky, kam oni vás daj. To byly nejhorší oddíly. To bylo bé pět, bé tři. Místo aby to řešili už na příbylu. Je jim jedno, kam vás daj. Daj vás mezi ten úplně nejhorší odpad. No to byly úplně nejhorší oddíly no. Teď už né.

To je jasný, že vo tom ten vychovateľ vedel, ale mu to je úplne jedno tyhle věci. Väčšinou si myslím, že to vedí, že se tady to děje. To se tam donese. A on to nikdo neřeší, to nikdo nedělá. To je taky psychickéj tlak ze všech stran, tam člověk radši bude mlčet. Já mám jeden takovej zážitek z jinýho trestu. Takže. Z toxičky.... Chcete ho vědět?

Chci.

Tam byl jeden takovej jako podobnej člověk, jak jsem vám teď vyprávěl. Velkej cikán, který přesně měl taky ty psychický nátlaky a já jsem s ním byl na pokoji. A on chtěl, abysme nakupovali. A to i s ním samozřejmě, ale nám se to nelíbilo, měli jsme celej nákup, všechno to dávat jemu, tak jsem se chtěl odstěhovat. Z cimry jako jo. Taky jsem se odstěhoval a v tu chvíli si vymyslel nějakej nesmyslněj dluh, že mu něco dlužím. A pokud mu to nedám, takže mě doláme. Takže jsem chtěl jít za svým vychovatelem, že se chci odstěhovat pryč z toho oddílu. A on udělal to, že si ho zavolal. Jeho. Jsem řek, že s ním mám určitej problém, neřek jsem co. A von to s ním začal řešit. Tak jenom, ať se uklidní. Samozřejmě pak na mě naběhli. To vůbec neměl řešit s ním, že jo. Pak se to dořešilo tak, že můj známý z pokoje šel za pedagogem, panem Y, který ho okamžitě odstěhoval na jinej barák. Samozřejmě to bylo, že jsem tam v tý kanceláři byl já. Já jsem to samozřejmě neřek že, na toho známýho. No a začala bejt vlna psychickéjch nátlaků od všech. Úplně od všech! Najednou ho všichni měli rádi. Tak jsem se všem omluvil, na oddíle. Předě všema, to řekl barákovej. No a nikdo se se mnou nebavil asi dva měsíce. No to vám řeknu, že takovej psychickéj stav už bych nikdy zažít nechtěl. To radši budu mlčet než tohle zažít znova.

Příloha č. 6: Přepis interview s respondentem č. 3

Narozen v roce 1993. Má základní vzdělání.

Dříve byl šestkrát soudně trestán a jak sám uvedl, kromě Rýnovic byl také ve věznicích: Teplice, Všehrady, České Budějovice, Bělušice, Pardubice, Litoměřice (výkon vazby), Praha Pankrác (výkon vazby), a také v Rakousku, konkrétně ve městě Lintz (rovněž výkon vazby), když se chtěl vyhnout trestu v České republice a uprchl.

Nyní je ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé, za loupež a krádeže.

Trest mu byl vyměřen v délce sedm let a sedm měsíců. Trest mu vyprší za rok. Do Věznice Rýnovice nastoupil před devíti měsíci.

Respondent je umístěn na oddíle ve vysokém stupni zabezpečení a je zařazen do druhé skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Účastník byl předvybrán vychovatelem jako sdílný odsouzený a také souhlasil s poskytnutím rozhovoru. S vychovatelem bylo ujednáno, že interview proběhne ve vedlejší kanceláři, která patří speciálnímu pedagogovi, t. č. na nemocenské. Interview proběhne pouze za přítomnosti tazatelky a odsouzeného. Respondent byl vyzván, aby se posadil na židli naproti mně, poté jsem se mu představila a podala ruku na uvítanou.

Jde o sympatického mladého muže, který se usmívá a naslouchá mému sdělení, že se jej budu dotazovat na otázky týkající se vychovatele a žádám ho, aby si pro účel interview vybral jen jednoho z nich, přestože na oddílu mají minimálně dva. Dále byl respondent seznámen s anonymitou jeho sdělení a pokud někdo z pracovníků věznice během hovoru vstoupí do místnosti, může s odpovědí vyčkat, dokud v ní bude třetí osoba přítomna. Zájemci o rozhovor jsem předala informovaný souhlas, který si přečetl, vyplnil a podepsal.

Na všechny otázky odpovídal ochotně, udržoval oční kontakt a lehce se usmíval. Po celou dobu měl ruce položeny na kolenou, někdy si během hovoru levou rukou pročesal vlasy.

Po ukončení rozhovoru

Respondent byl dotázán, zda by chtěl rozvést ještě některou z uvedených otázek. Každá z nich mu byla znovu přečtena včetně jeho odpovědi. Uvedl, že je to všechno, co mi k tomu mohl říct.

Poděkovala jsem mu za účast při rozhovorech a podala jsem mu ruku na rozloučenou. Respondent uvedl, že není zač a bylo mu potěšením. Poté se mě zeptal, zda jej zde někdo vyzvedne, aby ho odvedl na oddíl. Ve vedlejší kanceláři jsem oslovila vychovatele, který se úkolu zhostil, a s účastníkem výzkumu jsem se rozloučila.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 27.11.2018, čas: 10:10 – 10:55 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář pedagoga

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vaším vychovatelem?

To jsem měl vychovatele X, to si pamatuju. Tehdy jsme přišli pozdějš, pak druhý den to nám řekli takový úvodní povídání se sociálním pracovníkem i s vychovatelem a tak. Vychovatel vám dá podepsat, jak se máte chovat a dá vám úvodní a úkoly, kde si píše, který lidi si budem zvat na návštěvy, jaký osoby budete kontaktovat tady. Aby to dal do toho visu, do toho vězeňského informačního systému.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

Já jsem toho moc neočekával právě ještě. Jsem sem přišel na školák a ostatní věci mě právě moc nezajímaj. Tak jsem si chtěl udělat tu školu. Tady ty základní věci, vyřídít třeba návštěvy, povolenky na telefonní hovory a takový ty různý věci no.

3) Co od něj očekáváte teď?

Tak jako od vychovatele toho moc neočekávám jako. Jako jde o to, člověk tu sedí sám za sebe a ten vychovatel, ten může pomoci vyřídit nějaký ty věci. Ale určitě člověk nečeká, že se tu bude prostě, svěřovat nějakým způsobem. To záleží na člověku, jestli se bude zapojovat do nějakých těch společenských aktivit nějak. Různý kroužky mají, konkrétně kroužek tenisu a taky kroužek dopravní výchovy, abysme znali předpisy různé. A ono je to pro ty vychovatele těžký pracovat s náma, když nás je šedesát, ale snažej se většinou. Každý z nás má jiný žádosti a zasypávají je různými žádostma... Já tam jdu jenom, když je to fakt důležitý pro mě. Za tu dobu, co jsem ve výkonu trestu, jsem zažil více vychovatelů. Některý měli laxní přístup, zašili se, i takový, co se snažili navíc vést jako no, víc s náma pracovat.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

Třeba ten dopravní kroužek. Vychovatel má řidičák, máme učebnice ty autoškoly a podle ní se snažíme učit. To jsou takový aktivity, co může mít člověk zapsaný v programu zacházení nebo tam může jít jen tak. Tam, já tam jdu, jak kdy, jak mám čas. Mě hodně baví keramika, to tady má vychovatelka. To právě posíláme na soutěže, do Polska. Ta teda byla, ta s náma hodně pracovala, měli jsme s ní komunity vždycky. Měli jsme říct, co bysme chtěli ještě dělat, na co se zaměřit. Probírala s náma jiná témata. Třeba řekla: „...*máme patnáct tisíc plat...*“, a abychom si napsali, jak bysme s tím hospodařili, co bysme upřednostňovali. To jsme napsali, dali jsme to paní vychovatelce a pak nám řekla takový pohled na ty věci, nějaký no. Díky tomu, že jsme byli na výstupním oddělení, to jsou extramurální aktivity. To jsou aktivity venku, no. Takže nás vzala na úřad. S takovým tím nám tam pomáhali, s takovýma věcmi.

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem? (otázka byla vynechána)

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel nebo vychovatelka vede?

Záleží, jak je tam vychovatel právě, ale záleží i na té komunikaci. Na zapojení do těch aktivit. A ne všichni vychovatelé mají ty aktivity právě jako, mají je, nejvíc jich mají speciální pedagogové tady. Třeba ta keramika, ta je pro celou věznici, že se vězňi přihlásí a můžou chodit.

7) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovatelem dobře?

(*Úsměv*). Vychovatel na vás ví spoustu věcí taky v tom trestu. Máte tři diferenciaci. Když člověk nastoupí, tak jde do dvojky, tam začíná. V jedničce je za dobré chování, a to záleží podle toho, jakýho má člověk vychovatele a pedagoga. Do té trojky jdou lidi, co si neplní, co mají a porušují výkon trestu. Je dobrý s nimi vycházet, když chce člověk být na tom dobře. Jak se člověk chová k vychovateli, tak se i on chová k němu. Lidi nemůžou čekat, že když po vychovateli něco chtějí a oni nemají uklizenou skříňku a pak ... nějak něco chtějí, nemůžou čekat, že jim vyhoví. Něco za něco, prostě jo.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s ním neměl dobré vztahy?

Špatně. Potom když ty vztahy nejsou dobré, tak něco chcete a ten vychovatel vás potom odbyde, tak to zamítne. Oni taky některý něco chtějí a on mu pak nevyhoví. Jak říkám, záleží na vychovateli. Jsou tu vychovatelé, co s vámi ani nepracují a jsou sami zavřený v kanclu. Tady ta vychovatelka je úplně zlatá. Každý má ty věci nastavený jinak. Jsou vychovatelé, co se nehnou do nějakých věcí no. Ty vztahy jsou hodně důležitý.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

Záleží, jak s náma pracuje. Jsou vězňi, co sedějí na zadku, tak je zná z karty, jak se choval předtím. Ale s tou vychovatelkou, co jsem s ní byl na tom úřadě, tak ona mě zná, jak reaguju, jak se s ní bavím. Tak ta mě zná. A pak jsou vychovatelé, co mě neznají. To je vždycky o té komunikaci no. Jsou vězňi, který preferují, že když mě vychovatel nezná, tak po mě nic nechtějí. Pak jsou ti, co si plní aktivity a pak je s něma vychovatel víc a pak ví, jaký jsou a jde se s nima bavit. A nějaký vychovatelé mají všechno na háku a jiný chodějí po tom oddíle, mluvějí s těma lidma, tak se snažej nastartovat tu komunikaci nějakou no.

10) Hmm. A ostatní vězňi na oddílu?

Říkám, to je individuální. Vychovatel vás nepozná, dokud se nezapojujete do té aktivity no. Záleží na těch vychovatelích i na těch odsouzených. Z karty se nedá vyčíst všechno.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Spoustu vězňů, když po vás chtějí něco, tak to nesmějí. Některý vychovatelé to mají na háku. To se mění od vychovatele no. Jsou někteří, co jsou aktivní a někteří to mají na háku no. A když něco chcete, tak vás odbydou. Vychovatel je prostě vychovatel a nad ním je pedagog a sociální pracovníce, takový nadřízený, který má. Je tady víc lidí, s kterými člověk nemá vycházet, není to jenom o tom jednom. Vychovatel může tu diferenciu jen navrhnout, není to jen na něm. Někdy vychovatel na stole leží požadavek, třeba týdně, úplně zbytečně. Někdy vyřizují třeba návštěvy. Každý měsíc. Měsíčně máme návštěvu. Tak to vyřídí třeba no. Snažíme se někdy změnit termín návštěvy, na rychlo, když máma s tátou můžou přijet, hned to řeknu a vychovatel mi řekne, že to musí být deset dní před návštěvou a jinde zvedne telefon a zařídí to. Minuta práce. Nic víc. Když si plníte, co máte, přitom on je lenivý, nezařídí to, tak to člověka rozčílí no. Každý vychovatel to má jinak, záleží na vychovateli prostě no. A vostatní, že ten vychovatel nedělá to, co má, a přitom po nás chce, abychom si plnili, co máme. Ona se ta práce s vychovatelem změnila, když se klade větší důraz na tu resocializaci. Oni na tom teď víc pracují. Třeba ten DP Work a probační a mediační služba. Byla tu paní z probační služby, no to je takový, aby se člověk snažil dát dohromady s tou společností. Teď se to už víc rozjíždí, teď už se s tím rozjel vlak, ale jde to pomalu.

Všechno je individuální no.

Ale tady se změnilo vychovatelé a najednou je všechno jinak, když máte něco rozpracovanýho, co jste měli a přijde nově. Nebo když žádáme o přerušování trestu, tak někdy s váma jde třeba vychovatel, kterej vás vůbec nezná, a to je jiný než někdy, když někdy tam jde ten váš, co vás prostě zná. Ale nejhorší je, že vy to neovlivníte. Když vás tam prostě dají, tak s tím nic neuděláte no, prostě jdete tam. Na těch horších oddělech se to právě střídá, tam jsou ti, co mají ty trojky diferencí. I to chování vychovatele je tam horší no. Tam chlapi odmítají ty tresty, a to je potom tak devadesát procent těch, co fetují nebo fetovali. Na oddělu jsou tři nebo čtyři, co jsme nikdy nefetovali.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

Já nevím. Asi nic, máme dobrý vztah.

13) Jaké vlastnosti ten váš vychovatel má?

O paní vychovatelce teď budu mluvit, s ní se znám nejdýl. Hlavně je komunikativní a snaží se s většinou pracovat. Snaží se nás někam vést no. Bere práci vážně. Asi hodně kouká, jak se s ní člověk baví a jak se k ní chováte. Ona je hodná, paní vychovatelka. No ale dokáže být i přísná no (*úsměv*). To, když jsou kontroly na oddělení a najde něco no.

Ono, když si plníte, co máte, tak ona je skvělá vychovatelka.

Záleží na těch vychovatelích i na těch odsouzených. Když je spokojený vychovatel, tak jsme spokojení i my. Když člověk neví kudy kam, vždycky vyslechne, když člověk neví kam. Snaží se ho někam nasměrovat, to si myslím, že tady je nejdůležitější. To by tady měli dělat nejmíň.

Příloha č. 7: Přepis interview s respondentem č. 4

Narozen roku 1974. Je vyučen.

Dříve byl již devětkrát soudně trestán, a to za převádění nebo za přechovávání omamných a psychotropních látek. V minulosti byl ve věznicích: Liberec, Plzeň – Bory (výkon vazby), Litoměřice, Praha Pankrác, Stráž pod Ralskem a rovněž Rýnovice. Dále uvedl, že byl vězněn i v Německu, za převádění.

Nyní je ve výkonu trestu odnětí svobody pošesté, pro distribuci drog.

Trest, který mu byl uložen, je dlouhý tři roky a deset měsíců. Do konce trestu mu nyní zbývají tři roky a čtyři měsíce. Do Věznice Rýnovice nastoupil cca před měsícem.

Respondent je umístěn na oddíle s vysokým stupněm zabezpečení a je zařazen do druhé skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Účastníka přivedla do kanceláře vychovatelka oddílu s tím, že by měl spolu s dalšími zájem poskytnout mi rozhovor a ptá se, kdy by mohl přijít. S panem psychologem jsme se usnesli na tom, že by interview mohlo proběhnout i nyní.

Respondent uvedl, že by rád využil příležitosti vyhnout se denní rutině a otázky rád zodpoví.

Komunikačnímu partnerovi jsem se představila a uvedla jsem, že studuji a rozhovor potřebuji k vypracování bakalářské práce. Dále byl informován, že jeho sdělení budou anonymní a zůstanou pouze mezi námi dvěma. Bylo mi sděleno, že účastníka budou asi za hodinu odvádět, takže máme otevřít, jakmile na nás z chodby zaklepe dozorce.

Odebrali jsme se do vedlejší místnosti, do kanceláře speciálního pedagoga a respondenta jsem usadila na židli naproti mně. Respondent byl seznámen s obsahem informovaného souhlasu, který si pozorně přečetl, uvedl své jméno, datum narození a podepsal.

Účastník je mladý muž, který působil sebejistě. Odpovídal poměrně rychle, nepotřeboval mnoho času k rozmyšlení odpovědi. Seděl rovně a udržoval oční kontakt. Měl propletené prsty a lokty opřené o stůl mezi námi. Při hovoru se odkazoval na to, že má známosti mezi veřejně známými a úspěšnými podnikateli a rád se v tomto prostředí pohybuje, protože „*umí číst mezi řádky*“. Několikrát se odvolával na knihu Kmotr, která má několik dílů a velmi by všem doporučil, aby si ji přečetli, protože tak, jak je v ní uvedeno, to opravdu v životě funguje. K veřejnosti se dostanou jen smyšlené a modifikované informace ze zpravodajství, kde jsou všechno lži a výmysly. Všichni lidé by podle něj měli vědět, jak podsvětí funguje, i když to lidem zboří veškeré ideály a dosavadní jistoty, ale „*tak to opravdu je*“. Také rád sportuje, jak v hovoru několikrát uvedl.

Respondent často používal slovní spojení „*mimo protokol*“, přestože byl před začátkem rozhovoru seznámen s tím, že si budu jeho výpovědi zapisovat. Pokud se jeho odpověď týkala položené otázky, v zapisování jsem pokračovala. Ani jednou mě respondent neupozornil, že si nepřeje, abych jeho sdělení zapsala. Byla vynechána pouze sdělení týkající se popisu jeho rodiny a obsahu jeho oblíbených knih a filmů.

Po ukončení rozhovoru

Respondent byl dotázán, zda by chtěl doplnit ještě některý z bodů interview. Každý z nich mu byl zrekapitulován a poskytnut čas na rozmyšlení. Respondent uvedl, že by již nic nedoplnil a sdělil k výše uvedenému vše.

Poděkovala jsem mu za ochotu a příjemnou spolupráci. Účastník uvedl, že není zač a doufá, že mi rozhovor pomohl. Poté odsouzený mluvil o své rodině, především o dceři a jak je pro něj těžké, že nyní nemůže být s ní. Také uvedl, že slyší můj přízvuk a určitě jsem z Liberce, kde taky zná pár lidí ve vyšších kruzích a tam to funguje stejně jako všude jinde.

Zanedlouho na kancelář zaklepal dozorce, otevřela jsem dveře a s účastníkem jsme si podali ruce na rozloučenou a popřáli mnoho úspěchů v životě.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 27.11.2018, čas: 09:00 – 10:05 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář pedagoga

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vychovatelem?

To bylo předtím s jiným vychovatelem. Neutrálně. To je těžký. Já nesedím poprvé. S pány vychovateli jsem se už znal z předchozího trestu a více méně jsem neměl jediný problém s nima.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

Prakticky. Víceméně dostat se na nějakou rozumnej oddíl no. Což je práce pedagoga. To na tom přibylu člověk nic neočekává, protože ví, že přijde na oddíl. A více až z oddílu, že tam pak bude vychovatel.

3) Co od něj očekáváte teď?

(*Smích*). Očekávání. Očekávám to, že pokud budu plnit dané programy a nebudu mít žádný problém, tak půjdu vejš. To znamená na oddělení s dozorem se středním zabezpečením.

Proto tomu svůj chování a jednání přizpůsobím.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

Tak...jsou to třeba věci, když potřebujete něco ze skladu. Tak konkrétně to nebudu, ale je třeba na to mraky razítek, na hodně věcí tu paní vychovatelka potřebuje razítka, aby bylo vidět, že taky pracuje. Nesmysly. Byrokracie, neefektivní. Chtěl jsem třeba fajfku a ona to zařídila, je maximálně ochotná. I co se týče lidskosti, popovídat si o těch těžkejš věcech, o životě...no. Vyřídít, co se týče návštěv, telefonů, jsem neshledal, že by byl nějaký problém třeba no. To vychází z její povahy, to je z povahy pohodového člověka. Z člověka, který to bere, ten život, na pohodu.

5) Co všechno přes den děláte společně s vaší vychovatelkou?

Když to vezmu podle sebe. Já jsem celý den zabořenej v knihách. Na fotbal to už je zima, občas pingpong si člověk zahraje, na volejbal nikoho neseženu. Ono to spíše je na to zima už. Už se mi taky v tričku s krátkým rukávem nechce běhat venku. Pokud paní vychovatelka má s někým nějaký program, tak já si tu udělám svůj rajón a pak jsem...My známe s paní vychovatelkou společný lidi třeba. Tam venku. To hned máte jinej vztah, když znáte společný lidi venku, že jo. Já mám rád sport. Odjakživa sportuju, teda sportoval jsem, venku a ona je paní vychovatelka, je taky sportovkyně, to máme společný.

Pokud jsem po paní vychovatelce něco chtěl, vždycky mi vyšla vstříc. Musím kvitovat, že paní vychovatelka je opravdu výborná. Pokud můžu něco říct, tak člověk může být rád, že je na tomhle oddíle, tak bude rád, že je pod touhle dámou. Ale ne všichni vychovatelé tady. Já jsem rád, že jsem tady a děkuju za to. Jsem rád, že ona nás tady vede jako.

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které vaše vychovatelka vede?

K tomu se asi těžko vyjádřím, protože nevím, co ona vlastně vede za aktivity. Má nějaký sportovní aktivity. Zatím jsem nebyl účasten. Tak mimo protokol, já celý život prakticky sportuju.

Jeden pan vychovatel vedl kroužek pečení a odsouzení si koupili suroviny a voni tu pak pečou, veředu je kuchyňka. Nechápu, proč ti feťáci maj lepší prostor pro výkon trestu než člověk, co drogy nebere. Což nechápu, ale bohužel tak to je no.

7) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovatelem či vychovatelkou dobře?

Já vám to spíš řeknu oblastně. Už jsem to naznačil na začátku a to nepište. Tu se ty postupy měněj. Tady se mění ty diferencejšky, máte různý výhody a záleží, do který skupiny se chcete dostat, že jo. A já chci do tý lepší. Chci si ten trest zpříjemnit, zlepšit.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Zrovna v tomhle případě si vztahy dělaj sami. Když to vychovatelku nějak, když ji někdo naštvě.... Kdo má drobejš delikt tady na oddíle, tak vodchází. V tom je vychovatelka nekompromisní. Víceméně tady největší problém jsou ty feťáci, ti, co berou drogy. Tady se ještě nikdo nepoprál, nějaký fyzický delikt. Já třeba mám jenom pozitivní hodnocení.

9) Jak dobře vás vychovatelka zná?

(*Smích*). Napište tam, že to je individuální. Víte eee, ...vedl tady je nějak někdo půl roku. Takže to musí vědět vona.

10) A ostatní vězně na oddíle?

Ono to je těžký, někdo sem vlezle pětkrát za den a někdo si přijde jenom pro poštu. Jsou vodsouzený, co nic nechťej a vodsouzený, co vymejšlej kraviny. Někdo chodí jenom pro poštu. Jsou pak některý, to mi hlava nebere, s čím dokážou votravovat.

11) Čím vás vychovatelka rozčiluje?

Ničím. To vůbec ne.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelkou mohl být ještě lepší?

Za mě já jsem spokojenej. A já si víceméně vážím toho, co máme za vychovatelku udělenou a nemám po paní vychovatelce žádný nároky a jsem rád, že tady pod ní můžu vykonávat výkon trestu.

13) Jaké vlastnosti vaše vychovatelka má?

Jaké vlastnosti má. Vstřícná, veselá, usměvavá, nearogantní, sportovkyně. Jako kdybych to měl vzít civilníma očima, tak dáma na úrovni. Dáma, se kterou si můžete povídat prakticky na jakémoliv téma, no. Vono víceméně, pokud se člověk chová normálně, tak není odmítavá. Je přátelská, a hlavně je ochotná no. Co tady člověk jako potřebuje, je hlavně vstřícnost a ochota. Asi takhle bych to shrnul. Není to všude na oddíle, je to, je to o vychovateli a je to individuální přístup paní vychovatelky. Ale zas zase záleží na tom, jaký oddíl ten vychovatel vede, že jo. Jestli tam má bandu feťáků, co porušují pravidla vězeňský nebo co sekaj latinu.

Příloha č. 8: Přepis interview s respondentem č. 5

Narozen roku 1978. Vyučen.

Dříve byl dvakrát soudně trestán a byl ve věznicích: Praha Ruzyně, v Pardubicích (výkon vazby) a také ve Věznici Plzeň-Bory, kde strávil jeden rok a jak uvedl, zde si zažádal o přeložení do Rýnovic kvůli práci, které je v Rýnovicích více.

Nyní je ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé, a to za loupežné přepadení baru a kasina, vydírání a podvod.

Trest mu byl vyměřen v délce devět a půl roku. Do konce trestu mu aktuálně zbývá dva a půl roku. Do Věznice Rýnovice nastoupil před pěti lety a deseti měsíci.

Respondent je umístěn na oddílu se středním stupněm zabezpečení a je zařazen do druhé skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Respondent se o výzkumu dozvěděl od svého vychovatele a projevil zájem poskytnout rozhovor. Byl přiveden do kanceláře psychologa, kde jsme se vzájemně představili. V poledne však půjde obědvat a na rozhovor bychom potřebovali minimálně hodinu času, a tak jsme se domluvili, že se setkáme také zítra v osm hodin a rozhovor dokončíme.

Komunikačnímu partnerovi jsem uvedla, že se jej budu ptát na otázky týkající se vychovatelů a požádala jsem jej, aby své odpovědi směřoval pouze k jednomu z nich. Dále byl informován, že nikde nebude figurovat jeho jméno ani jiná jména, která ve své výpovědi uvede. Obsah rozhovoru nebude poskytnut vychovatelům ani jiným pracovníkům věznice, s výjimkou přítomného psychologa. Účastníkovi jsem předala informovaný souhlas, se kterým se seznámil, vyplnil jej a podepsal. Poté jsem se respondentem sešla na trestní minulost a začali jsme se věnovat samotnému interview.

Účastník je energický muž, při rozhovoru nevydržel chvíli v klidu. Jevil známky hyperaktivity. Neustále se v křesle ošival, nakláněl se dopředu, po chvíli se znovu opřel o opěradlo. Nepůsobil nervózně, spíše mu je častý pohyb a gestikulace vlastní. Mluvený projev je rychlejšího tempa, někdy na úkor výslovnosti. Měla jsem pocit, že jej rozhovor baví. Respondent se choval přátelsky a vstřícně.

Po ukončení první části rozhovoru

V průběhu hovoru na dveře zaklepal vychovatel respondenta s tím, že je již čas, aby šel na oběd. Respondentovi jsem poděkovala za jeho čas a rozloučili jsme se s tím, že se zde zítra po osmé hodině dostaví.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 26.11.2018, čas: 11:20 – 11:55 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář psychologa

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vychovatelem?

Na ty moje první dny ten první kontakt nebyl vůbec, nebyl vůbec dlouhý. V rámci pár minut. A ze strany pana vychovatele takové nesdílné. Moc pana vychovatele nezajímalo, jestli něco chci, nechci. Pak přišel pedagog a sociální pracovníce, to už byly takové pohovory, jak maj bejt, ale ze strany pana vychovatele to bylo takový, takový neutrální, jo. Na nástupním oddělení určitě.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

No na tom nástupním trestu. Tak jako to dřív. Tak na tom nástupním i z toho prvního trestu, jsem to moc neřešil. Nejvíce lidí se ptaj na návštěvy, na nějaký, a taky na poštu se ptaj, ale tohleto všechno, to já už jsem znal jako. Takže moc nějaký očekávání jsem neměl no. Ony ty RESO programy se na nástupním oddělení jakoby utvářej,

takže vychovatel nemá šanci, tak nějak s tím člověkem komunikovat. To už potom jste jako zařazen, jako na nějaký konkrétní oddíl.

3a) Co od něj očekáváte teď?

No teď už tady jsem jako dlouho. To jako jaký mám očekávání od vychovatele... Měl by mít vychovatel. Měl by stát i jakoby za náma, za odsouzenějma. Jo. Stát více prostě. Mělo by to být. Přece jenom je tady s váma osm hodin, někdy dvanáct hodin. A on vás hodně zná prostě. On něco slyší, i něco ostatní vězni přinesou. Tak takový to hodnocení, že jeho názory, jo, to, co napíše.....je to nezpochybnitelný. Že hodně lidí jako, oni ví, že přehání před vychovatelem. Ukazuje, že se napraví, nenapraví. A ono vždycky vyjde najevo, že je člověk takovej a takovej. A že se vrátí zase...jenže to se tady neděje jako. Tady na tom oddíle. Tady jako odborná práce s vězněma, tady skoro jakoby není. Čekaj v kanceláři, že by se vězni sami ozvali, že by chtěli takovej a takovej program. To se tu neděje. To se nedočkaj. Oni jsou rádi, že tu ležíme ale nějaká nabídka z jejich strany, nějaké aktivity. Že jsou tu nějaké instituce z venku, že existovaly DP Work, kde jsem se dozvěděl třeba nový informace. Dluhy! Tady devadesát osm procent lidí má dluhy a ta největší starost, že co potom je udrží tady. Se dostanete ven a potřebuje vyřešit ty dluhy. Ony vás dovedou zpátky. Na tom DP Work, tam se člověk dozví víc, to je otázka dluhů a práce. Tady u vychovatele, že by třeba jenom chtěli aktivitu jenom nějakou. Zapišou si čárku, že vězně jako no do toho berou, tak to si myslím, že je nedostatečný.

Je tady vychovatel, kterej zavedl dobrou věc. Že choděj na práci s trestnou činností. Já si myslím, že je to hodnotná věc. Že prošel s panem vychovatelem tady ten projekt, práce s trestnou činností. Z týchle stránky je to docela dobrej počín pana vychovatele, je to pan X. Tak je to daný. On byl dřív snad učitel, tak zavedl takovou pedagogickou výuku a že tady ty znalosti má. Někteří vychovatelé jsou bachaři tady. Odsloužej si roky a jdou dělat vychovatele, což se tluče jedno s druhým. Jo. Je strážník a pak tady jde, a ta znalost, tý pedagogiky, je jako žádná.

Pokračování rozhovoru následující den:

Průběh kontaktu

Respondent se spolu s vychovatelem dostavil do kanceláře psychologa. Pan vychovatel si dělal legraci, když mu řekl, aby mu tady neudělal ostudu. Odsouzený se usmál a odpověděl, že: "... to né." V kanceláři jsem byla přítomna já, respondent a vězeňský psycholog. Zeptala jsem se respondenta, jakou měl snídani, z které se právě vrátil. Uvedl, že: „*Nic moc, pořád nám dávají salám.*“

Požádala jsem ho, aby se posadil a zopakovala jsem mu otázku, u které jsme včera skončili, včetně jeho odpovědi, na kterou navázal.

Po ukončení rozhovoru

Respondent se zeptal, jestli už je to všechno. Řekla jsem, že pokud už by žádnou z otázek nechtěl doplnit, potom ano. Účastník poděkoval s tím, že mu bylo potěšením a popřál mi hodně štěstí ve škole. Já jsem mu také popřála v rámci možností příjemný zbytek trestu. Poté odsouzený krátce hovořil s psychologem, s kterým kancelář opustil.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 27.11.2018, čas: 08:00 – 08:50 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář psychologa

3b) Co nyní očekáváte od vychovatele?

Očekával bych od vychovatele, což hodně chybí, tak pravdu (důraz). Aby byl hodně upřímněj, co se týká odsouzených. Kdyby s lidma mluvil jakoby narovinu. Vězni nemají rádi takový okecávání, takový vomáčky, a to se tady dost často děje jako.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

Eeee, s čím nám vychovatel pomáhá? Mě... Tak jako. Ani nevím, co bych na to řekl. Já ani nic moc od vychovatele nepotřebuju, bych řekl, ale třeba. Máme kroužek vaření jo, s vařením nám tady vychovatel hodně pomáhá. Vidím tu změnu v chování těch vězňů, má to blahodárný harmonický ehh...účinek na ty lidi tady. To

jidlo můžem si uvařit. Člověk tady na to má ten klid. Tak asi v mém případě jako. Já nic nepotřebuju, já za ním nechodím a neklepu. Když jsem ještě chodil na přerušeni trestu, tak jsem za ním hodně chodil kvůli tomu. A dneska to mě mrzí no, už se to neděje. Už je to jiný, co jsem donesl ten (*kvůli identifikaci nelze uveřejnit*). To jsem neměl. Měli jsme s vychovatelem rozjednáno, šachy, že půjdeme ven. Jenže když to přednes na vedení, tak dostal tak vynadáno, že jsem se odvolal k soudu kvůli kázeňáku, a tak mu to hned zamítli. A my se snažíme pět let tady, že bysme reprezentovali. Já mám šachy moc rád, tohle mě fakt mrzelo.

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?

(*Nádech*). Tak přes den s vychovatelem? ...Přes den s vychovatelem. Já bych řek, že vůbec nic. Vychovatel obejde oddíl, jestli je všude pořádek. Já mám na starosti kuchyňku a kulturní místnost, úklid a jinak s ním probírám věci ohledně vaření, hodně. To je asi tak všechno. A šachy. Hodně. Jinak s ním nic neprobírám.

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které vede váš vychovatel?

Jako.....má pan vychovatel šachy jako volnočasovou aktivitu. Taky docházím v úterý pravidelně. Dává si na to ale málo času. Jsou ale tak zatížený...mělo by být víc vychovatelů, choděj ven, musej strašně moc papírů vyplňovat. Nezbyvá jim moc času být s náma na té aktivitě. On musí řešit balíčky a poštu a pak mu nezbyvá čas. Měl by mít víc času na ty šachy, na ty aktivity. Je to strašně krátká časová...to. Strašná byrokracie. To je tuny papírů tady. Jinak vo žádný jiný volnočasový aktivitě nevím, že by měl. Samozřejmě zabývají se hodně extramurálníma aktivitama. To je o víkendech. Byli v kině teďkom. Takže každé vychovatel to tady má nasekaný. Protože je vychovatelů málo a maj málo času na nás. Samozřejmě jsem pak nervózní, když na ně plno lidí zaklepe, tak se pak dveře ani neodevrou. Nejde to no, když musej pracovat na svých věcech no.

7) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovatelem dobře?

(*Povzdech*). No protože. Na vychovateli záleží, jestli budete mít nějakou posun jakoby dopředu, třeba na vycházkách, nějakých návštěvách, lepších hodnocení určitě. Myslím si, že určitě, ...já teda to dodržuju. Nikdy bych nešel proti kanceláři, i kdybych měl pravdu, tak bych si nedovolil tu pravdu prosazovat tady. Třeba když jdete ...proti nim, tak je to krůček k tomu, že to snažení tady za ty roky by bylo smazáno nebo vymazáno. Takže je lepší s těma vychovatelama dobře vycházet. To je čistej fakt. Boj se nějaký odplaty od vychovatele, to je jasný. Jsou metody vychovatele, že když se mu něco nelíbilo a stěžovali jsme si, tak přicházej takový...Vystěhuje se z pokoje ven a ten pak zase zpátky. Stěhování z pokoje do pokoje. A my chcem klid jenom. Kdybych to tak řekl, tak vychovatel má největší moc tady jakoby největší. Když si ve věznici na někoho zasednou, tak se nebojím říct, že si to tu odsedí celý. Tak si to odsedí. Podle mě to takhle je.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Člověk by to pocítil. Určitě by to pocítil. Mám to z vlastní zkušenosti. To byl začátek, když jsem přišel. Jsem řekl, že si budem stěžovat na generálním ředitelství, pak jsem se stěhoval čtyřikrát z pokoje do pokoje. A pak jsem si řekl, že radši, radši budu ticho. A tak všeobecně já třeba s vychovatelem vycházím. Já jsem se na strašně o oddělení staral. Když se něco rozbilo, tak jsem to přišel hned opravit. I teď se mi snažili hodně pomoci vychovatelé, ale jenže to vedení nahoře zase bylo proti. Třeba ze zákona máte právo na návštěvy, ale i za odměny. Třeba když máte manželku. Tak můžete mít nestandardní návštěvu a záleží jen na vychovateli, jestli to na komisi doporučí nebo nedoporučí. Takže vlastně všechno má v rukou vychovatel.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

(*Povzdech*).... No já si myslím, že mě zná docela dobře vychovatel. Za tu dobu a já jsem tu už hodně dlouho. Tak vychovatel mě zná. Přece jenom vychovatel čte dopisy, poslouchá i hovory, i v té kanceláři jde slyšet hovory a tak. Takže já si myslím, že mě zná pan vychovatel dobře.

10) A ostatní vězňe na ubytovně?

(*Úsměv*). To je srandovní, když říkáte na ubytovně. To jsou oddíly, tomu tak říkáme. To není ubytovna. No. No. Asi ne. Asi. Jak koho bych řekl, jak koho. Vychovatelů je málo, jak jsem říkal, takže nemaj čas, aby si tam brali někoho na pohovor. Ty nový, jako když přijde někdo nový, tak ho neznaj. Jednou za rok, čas od času, tak se ti vychovatelé měňej. On má něco rozpracovanýho s náma a každé vychovatel má svý metody a pak je to těžký. U určitýho oddílu by ti vychovatelé měli být stálí. Aby si vychovatel po roce programu s lidma a aby tam zůstali. Protože se často stává, že vychovatel řekne: "*Já jsem tu nový a musím vás poznat.*" Třeba byl zde vychovatel, to se vrátím do minulosti, měl tuto kancelář na tomto oddíle. Teď dělá nahoře na oddíle a ten měl s lidma supovej vztah. On každé den, každé (*důraz*) den, opravdu každé den...bral si tu každýho na pohovor.

Povídal si s vězněma, aby je poznal. To byl Pan vychovatel. Y se jmenuje. To si tam napište klidně. Spolu jsme si povídali o sportu, o věcech venku a odešel jsem z tý kanceláře úplně jako (*roztáhl ruce*) ...úplně nabitý energií. Měl tady vonný svíčky, příjemný to bylo. Že si udělal ten čas, aby s těma lidma pracoval.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Čím mě rozčiluje? (*smích*). Že mi...ne vždy mi říká pravdu. A asi mě rozčiluje i tím, že ...že když vim, prostě. Když vim, že je v kanceláři a já bych něco potřeboval, nebo někdo něco potřebuje, klepou tam a on neodevře. Já vim, maj hodně práce, ale každěj má svý potřeby, tak neodevře. A tím mě, tím mě rozčiluje nejvíc pan vychovatel. To mně vadí nejvíc tady to, jinak asi ničím. Je to takový, když se člověk zamyslí, je to takový směšný, že je to taková banalita. Že mi vadí takováhle malá maličkost.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

(*Povzdech*). Co bych rád změnil, aby byl vztah lepší? Já bych akorát asi, aby, aby přijmuli nějakýho vychovatele, aby měli víc času. Jinak jsem vcelku spokojen.

13) Jaké vlastnosti váš vychovatel má?

Je to člověk roztržitý, pan vychovatel. Rozpracuje několik věcí najednou a pak neví, neví, co má dělat dřív. Zamlkej, roztržítej. To je asi všechno takhle, si myslím. Ještě přemýšlím...tak.

Příloha č. 9: Přepis interview s respondentem č. 6

Narozen roku 1983. Má základní vzdělání.

V minulosti byl již 23x soudně trestán. Uvedl, že dříve byl mimo jiné trestán také za poškozování cizí věci, ublížení na zdraví a přechovávání omamných a psychotropních látek. Komunikační partner dále sdělil, že předchozí tresty vykonával ve Věznici Kynšperk nad Ohří, ve Věznici Příbram a také již dvakrát ve Věznici Rýnovice.

Nyní je v šestém výkonu trestu odnětí svobody, a to za krádeže a vloupání. Aktuální trest mu byl vyměřen v délce šest a půl roku. Do konce trestu tedy aktuálně zbývá pět a půl roku. V Rýnovicích je necelý rok.

Je umístěn na oddíle s vysokým stupněm zabezpečení a zařazen do druhé skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Respondent byl osloven vychovatelem, který nám následně sdělil, že by měl odsouzený zájem poskytnout mi rozhovor. Jedná se o odsouzeného zaměstnaného v jídelně pro zaměstnance. Respondent byl přiveden do kanceláře vychovatelů a bylo mu sděleno, že interview proběhne kvůli soukromí ve vedlejší místnosti, v kanceláři speciálního pedagoga, který je nyní v pracovní neschopnosti.

Respondentovi jsem se představila a vysvětlila mu, že rozhovor by mi pomohl při vypracování bakalářské práce. Informovala jsem jej o anonymitě jeho sdělení a také, že si jeho odpovědi budu zapisovat. Kdybych při přepisu nestíhala, požádám jej o krátkou pauzu a udržení myšlenky, než si vše dopíšu. Také jsem mu předala informovaný souhlas, který vyplnil a podepsal. Poté jsme přešli k prvním otázkám, které byly směřovány k jeho trestní minulosti a pobytu v jiných věznicích.

Účastník se projevoval jako klidný a vyrovnaný jedinec. V průběhu rozhovoru seděl na svém místě, lehce shrbený a občas opřel ruce o sedadlo nebo o svá kolena. Několikrát si bezděčně promnul vlasy. Udržoval oční kontakt a místy jeho projev působil lehce arogantně.

Po ukončení rozhovoru

Účastníkovi jsem zrekapitulovala jednotlivé body interview včetně jeho výpovědi s dotazem, zda by chtěl ještě něco doplnit. Chvilí uvažoval a sdělil, že už je to asi vše. Když jsem vstala, postavil se taktéž, poděkovala jsem mu a rozloučili jsme se. Poté jsem otevřela do kanceláře vychovatelů, kteří respondenta odvedli na chodbu.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 27.11.2018, čas: 15:10 – 16:15 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář pedagoga

1) Když si vzpomenete na první dny ve věznici. Jak byste popsals svůj první kontakt s Vaším vychovatelem?

Vzhledem k tomu, že mě tam vychovatel znal, tak jako normálně. Já tady ty pracovníky už znám takže...Překvapení. Z jeho strany a ...toť vše.

2) Co jste od něj tehdy očekával?

Nic, hmm.

3) Co od něj očekáváte nyní?

Tady je to prostě. Chápejte. Některý pracují s váma a některý ne. Některý se zavřou a jsou v kanclu, hlídají poštu, toť vše jako. Nějaká resocializace tady nefunguje...zas je to v podstatě...nejeví zájem.

4) S čím vám vychovatelka pomáhá?

Hlídá mi poštu. Já vím samozřejmě, když mi přijde balík nebo něco, tak mi to musí vydat ona. Když něco potřebuju, tak mi to vyřídí. Já jsem tu (*specifikuje svou pracovní pozici*) a já jsem dostal kalhoty, jenže mi jsou

dlouhý a rukávy krátký, tak jsem dostal odpověď ze skladu, že tam maj Vietnamce, ať si tam zajdu a oni mi to zkrátěj.

Tak na spoustu věcí tu nemaj peníze jako. Je to o přístupu těch lidí. Já jsem (*specifikuje svou konkrétní pracovní pozici, kterou s ohledem na anonymitu nevedeme*), tak ten přístup je víc, je diametrálně odlišnej než k jiným odsouzenejm tady. Maj jinej přístup, protože jim dáváme jídlo.

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?

Nic. Já jsem v práci. Do patnáct patnáct, takže já přijdu a oni už tu nejsou. Máte možnost nějaký DVD, ale to nevidíte, protože to jde jen společně s vychovatelem. Takže aktivity žádný. Možnost nula.

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel nebo vychovatelka vede?

Vlastně jsou tady nějaký kroužky jako. Malování, rybičky, šachy, sportovní aktivity, ale to jen venku, to je. Křížovkářskej kroužek tady je.

7) Proč je ve věznicí dobré vycházet s vychovatelem dobře?

Tak třeba kvůli té diference. Trojka pět set korun nákup, dvojka nákup do šest set a jednička nákup za osm set a telefonujete dýl. Lepší podmínky pro propuštění, návštěvy bez sledování a bez zrakové kontroly. Jednou za měsíc ji můžete mít, jo.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Dopadne to tak, že půjde z oddílu ven. Pryč. To je bé pět, to je hustý oddělení, trestný, cé pět to stejný. Hodně Romů, vysoká ngramotnost, to už je jinej trest, jinej výkon trestu. Nás je tam dvacet pět, máme tam kuchyňku, pračku, pak tu televizi taky bez omezení. Prostě když se dokážete chovat normálně jako, tak máte nějaký ty.....Furt to není tak jako by mělo být, za západě fungujou jo ty věznice, zaměstnání úplně jinak.

Jo třeba nechápu, že je tu bezdrogová zóna a jsou dohromady s alkoholy, prostě. Ty dva problémy jsou oddělený, odlišný a maj společný sezení. Já mám problém furt s alkoholem. Třeba já jsem dostal soudem ambulantní léčbu a já s tím nesouhlasím z tohodle důvodu, když je to tady společně posezení alkohol a tvrdá drogová závislost. To je jako automaty, to je něco jinýho. Třeba pan vychovatel tady má zájem pracovat s těmi lidmi. Takových je tady fakt málo.

Mně nejvíc oslovujou rozhovory s panem speciálním pedagogem a naše paní kaplanka je taky výborná. V pátky tu máme kapli s ní. Kdybyste se tam přišla podívat, určitě se vám to bude líbit. Uvidíte.

9) Jak dobře vás váš vychovatel zná?

Nezná. V podstatě ví, kdo jsem, odkud jsem, ale to je tak všechno. Jestli tu znají osobnost, tak to fakt ne. Není možnost. Toho strávenýho času je fakt minimum, takže nás znát ani nemůže.

10) A ostatní vězně na oddílu?

Taky ne, my jsme všichni kuchaři tam. My tam jsme jenom dva, co pracujou od pondělí do pátku. Tam nejsou žádný pohovory takový, co vás k tomu vedlo, proč jste tady to tam jakojak jsem říkal.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

(*Smích*). Tím, že zapomíná třeba jako. To, že vod něj něco žádáte a on na to zapomene. No, plníte tady posudky, ale že by ta spolupráce byla na něco, tak to ne. Oni si tu někteří vychovatelé ty hodiny udělaj, papíry, který maj, a jdou domů.

12) Co byste rád změnil, aby vztah s vaším vychovatelem mohl být ještě lepší, než je?

Jak říkám, že někdy, když právě něco chci a von zapomene. Že se musíte třikrát nebo čtyřikrát přihlásit. Tak já přesně nevím jako správnou náplň práce má, jestli ji znám...má takhle pracovat nebo nemá, to prostě netuším. Asi nějakou iniciativu, kdyby vychovatel projevil prostě pro ten lepší vztah. Háže nás do jednoho pytle. Jsme muklové. Nevším jsem si, že by tu s námi pracovali na tý resocializaci. O tom nevím.

To jsou všechno zajímavý otázky, ale já s ním nejsem moc často. Chtělo by to víc času trávit s náma, třeba zapůjčit to DVD, mít s nám nějakou tu činnost prostě, tak možná to. Všichni jsme tu dospělí, já ani nevím, jak to mám vnímat, toho vychovatele. Jako každýho vychovatele myslím.

13) Jaké vlastnosti ten váš vychovatel má?

Já nevím no. Fakt netuším. Nedokážu to nějak jako.

Příloha č. 10: Přepis interview s respondentem č. 7

Narozen roku 1990. Má středoškolské vzdělání, zakončené maturitou.

Dříve byl dvakrát soudně trestán. Poznal také prostředí Věznice Praha Pankrác a Věznice Vinařice, kde si podal žádost o přeložení do Věznice Rýnovice kvůli tomu, že je zde kaple a větší možnost zařazení do práce, jak sám uvedl.

Ve výkonu trestu odnětí svobody je poprvé, a to za podvod.

Aktuální trest mu byl vyměřen na šest let. Do konce trestu mu nyní zbývá pět a půl roku. Do Rýnovic byl přeřazen před měsícem.

Je umístěn na oddíle s vysokým stupněm zabezpečení a zařazen do druhé skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Vychovatelka oddílu byla srozuměna s mým výzkumným záměrem a uvedla, že je zájemce velice šikovný, rozumný a určitě nebude problém se s ním domluvit a dozvědět se od něj nějaké informace. Účastníka oslovila s návrhem na poskytnutí rozhovoru studentce a tento s tím souhlasil.

Respondenta jsem uvedla do kanceláře speciálního pedagoga, který je toho času na nemocenské, neboť zde budeme mít soukromí potřebné k zachování anonymity sdělení. S podáním ruky jsme se vzájemně představili. Po vyzvání se komunikační partner posadil na židli naproti mně, mezi námi byl stůl s mým sešitem.

Respondent byl obeznámen s účelem rozhovoru, načež uvedl, že tomu rozumí. Zeptal se mě, kterou univerzitu studuji a řekl, že také studoval na vysoké škole. Nedokončil studium třetího ročníku na Univerzitě Jana Amose Komenského Praha, kde se věnoval oboru Právo. Studium přerušil z důvodu podnikání, ale jednou by se k němu chtěl vrátit.

Účastníkovi jsem předložila informovaný souhlas, který si přečetl, vyplnil a podepsal. Byl také požádán, aby si pro své odpovědi zvolil jen jednoho vychovatele. Také byl upozorněn, že si jeho odpovědi budu zapisovat.

Odsouzený je pohledný mladý muž. Působí sympaticky, usmíval se a měl příjemné vystupování. Udržoval pravidelný oční kontakt. Neměl nápadné pohyby, seděl vzpřímeně a měl překřížené nohy. Při hovoru lehce gestikuloval rukama a v mluveném projevu používal i anglické termíny.

Po ukončení rozhovoru

Respondent mi po rekapitulaci otázek sdělil, že by již nic dalšího zřejmě nedoplnil, je to vše. Poděkovala jsem mu za spolupráci a podala ruku na rozloučenou. Respondent mi podání ruky opětovně popřál mi štěstí při psaní bakalářské práce. Zeptal se, zda může zaklepat na vedlejší dveře od kanceláře vychovatelů s tím, že jsme právě interview dokončili. Po souhlasné odpovědi opustil místnost a ještě jednou se rozloučil.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 27.11.2018, čas: 14:40 – 15:10 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář pedagoga

1) Když si vzpomenete na své první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vychovatelem?

Tak já jsem sem přijel a byl jsem na nástupním oddělení. To byl čtvrtek a v pondělí jsem šel na oddělení A, takže pan vychovatel X, a ten je diametrálně...Byl ochotnej, komunikativní byl. To ve Vinařicích po nich nic nechťtít. Já to jedu prostě na tři, potřebuju jet na tři, potřebuju fungovat, potřebuju pracovat. Celkově ten přístup oproti těm Vinařicím. Já jsem chtěl takovou nadstandardní věc, nestihl jsem ve Vinařicích návštěvu a pan X...A on zvedl telefon a volal všem, kdo má volné místo. A to pro mě byla úplně...už ta snaha, to bylo strašně moc!

2) Co jste tehdy od něj očekával?

Víceméně nic. Po těch zkušenostech, co jsem měl předtím. Všechno, co je nadstandard, tak to kvituju. A je to prima, tady v tom prostředí.

3) Co od něj očekáváte teď?

Ty nároky se zvýšily. Strach takový, kdyby nám paní vychovatelku vzali, tak to by bylo hrozný. Ten její přístup, ten je diametrálně odlišnej. Aby zůstala, jaká je. Asi neočekávám nic, nevím, co bych vám odpověděl. Ten její přístup, pokud se budeme bavit o paní vychovatelce tady, tak ten její přístup. Kdyby se měla změnit, tak to by teda bylo. Když zůstane stejná, ten její přístup, jinak nic jinýho neočekávám. Asi nic neočekávám.

4) S čím vám vychovatelka pomáhá?

Nějakým způsobem to tady přežít. V mém případě komunikace s ní, komunikace s někým venku...že s náma jde vařit, že má čas a nezabouchne nám dveře. Že si plní vše na dvě stě procent. Je tam v tom vlídnost a člověk nemá pocit, že otravuje, a to je velká pomoc. Spousta lidí vám řekne, že s žádostma, ale to já nepotřebuju. Nepotřebuju tenhle saport, já teď víceméně píšu žádosti celýmu oddělení no. Je ochotná vyřídit žádosti velmi rychle.

5) Co všechno přes den děláte společně s paní vychovatelkou?

Ony ty aktivity moc nejsou. Já chodím do práce teďkom, takže my se vidíme jen chvíli. Jen třeba předání pošty, ráno určitě ne, záleží, jestli ona má odpolední. Chodíme vařit s paní vychovatelkou na áčko, takže chodí s náma vařit. To je velká pomoc. Víceméně to je..., paní vychovatelka tam supluje takovej dozor. Ona nám odemkne, je to forma nějakýho dozoru. Občas jako ženská nám v něčem poradí, ale nic hlubšího v tom není.

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel vede?

(Otázka nebyla položena. Respondent na ni odpověděl v rámci předchozí otázky.)

7) Proč je ve věznicí dobré vycházet s vychovatelkou dobře?

...Protože to je jediná možnost, jak tady přežít. To si neumím představit, že by někdo nevycházel s vychovatelem. To je jedinej člověk, co dokáže hodně pomoci a dokáže hodně ublížit. Takže pro rozumnýho člověka je to jediná možnost vycházet s vychovatelem dobře.

Umím si to představit, jsou tací, ale úplně nevím, jak se jim tady žije. Tam je vychovatel je takovej první styčnej důstojník, pokud se bavíme o věcech uvnitř věznice. O cokoliv budete žádat, je v první řadě vychovatel. Ten fídek jo. Všichni chcem klid, všichni jsme tady dospělí a vychovatel chce mít oddíl v pořádku.

Záleží vychovatel od vychovatele, i to je důvod, proč s ním vycházet dobře. Protože potom ten život máte lehčí ve věznicí, no. On vychovatel je takovej psycholog a pozná, který to chování je takový účelový.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s ní neměl dobré vztahy?

Zas záleží, jakej ten vychovatel je. Jestli se snaží tomu člověku dělat problémy nebo udělá jen to, co jen musí. Ale i žádost může skončit v koši, to je celkem často. Anebo můžou jít proti sobě. No. Vychovatel ho může vyloučit z oddílu nebo kázeňsky trestat. Vlastně spíš přeradit, přeradit na jiný oddělení. Nedostanete se nikam, nic si neprosadíte. Zůstane člověk stát na místě, no. Nic.

9) Jak dobře vás vychovatelka zná?

Jak na to mám odpovědět. Já vůbec nevím. Zná vás jménem...asi o vás něco ví, nějaká historie v počítači, že jo. Tak asi to i probíraj. Úplně nevím, jak vám odpovědět. Nevím.

10) A ostatní vězně na oddíle?

Samozřejmě. Někdo tady je dýl, někdo kratší dobu. Úplně nevím, jak ostatní komunikujou s vychovatelem, ale o některých věcech určitě něco ví, ale taky čtou dopisy. To záleží, zda to prolítnou pod rukama nebo to studujou. Taky poslouchaj telefony. Mohou vás znát víc do podrobná, když budou chtít. Nevím, jaký to je u paní vychovatelky.

11) Je něco, čím vás paní vychovatelka rozčiluje?

Ne (*smích*). Vůbec ne.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelkou mohl být ještě lepší?

(Prohrábne si ofinu, zhluboka vydechne). Asi nejde nic změnit. Ten vztah se vyvíjí po nějaký době. Jeden si zvyká na druhého. Testujou se, jak spolu komunikovat, aby to nějakým způsobem fungovalo. Nemyslím si, že by se dalo něco změnit, abychom vycházeli spolu ještě líp.

13) Jaké vlastnosti paní vychovatelka má?

Vlastnosti. Určitě je vstřícná, pracovitá, ochotná. I když to je to samý, co vstřícnost. Mě napadají takové ty superlativa kolem vstřícnosti. Vlastně má proaktivní přístup, to jako rozhodně. Asi nebudu pítvat základní vlastnosti, osobnost paní vychovatelky, ale takhle asi to pozoruju na sobě no.

Příloha č. 11: Přepis interview s respondentem č. 8

Narozen v roce 1969. Je vyučen.

V minulosti byl osmkrát soudně trestán. Uvedl, že dříve vykonával trest odnětí svobody také ve věznicích: Valdice, Mírov, Plzeň Bory, Vinařice, Heřmanice a v Pardubicích.

Nyní je ve svém pátém výkonu trestu odnětí svobody, a to za loupež.

Aktuální trest mu byl vyměřen v délce čtyři roky. Do konce trestu účastníkovi aktuálně zbývá rok a čtyři měsíce. V Rýnovicích je necelé dva měsíce.

Je umístěn na oddíle s vysokým stupněm zabezpečení a je zařazen do první skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Respondenta do své kanceláře přivedl psycholog se sdělením, že se jedná o dalšího dobrovolníka k rozhovoru. Respondent mě pozdravil, já jsem pozdrav opětovala a představila jsem se mu. Také jsem uvedla, o jaký rozhovor se jedná a aby si proto vybral jediného vychovatele, o němž bude mluvit, přestože jich má více. Účastník uvedl, že vše pochopil a podepsal informovaný souhlas. Na výzvu se posadil. V místnosti byl přítomen psycholog, který se věnoval své práci a řekl, abychom si jej nevěšili.

Než jsem stihla položit první otázku, respondent prudce vstal z křesla a zamířil k malé fontáně, kterou má psycholog umístěnu blízko svého pracovního stolu. Tuto krátce obdivoval, prohlédl si také fotografii vystavenou na stěně a poté se znovu posadil a mohli jsme začít s rozhovorem. Na úvod komunikační partner řekl, že už toho má dost za sebou. Zažil ledacos a nikdo na něj nečeká. Děti už má dospělé.

Respondent během hovoru často měnil polohy. Chvilí seděl v předklonu, pak se protáhl, opřel se o opěradlo, místy jako by se chystal vstát a vzápětí se posadil. Jeho pohyby byly výrazné a především nenadálé, zdánlivě nesouvisely s tím, o čem právě hovořil. Také při projevu gestikuloval a rozhazoval ruce.

Po ukončení rozhovoru

Respondent byl dotázán, zda by chtěl rozvést ještě některou svou odpověď na položené otázky, které mu byly znovu přečteny. Uvedl, že ne. Pak se zeptal, zda je to všechno a může jít. Souhlasila jsem a poděkovala za jeho čas. Odvětil, že není za co a přikývl na rozloučenou. Na oddíl ho odvedl přítomný psycholog.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 28.11.2018, 10:35 – 11:17 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář psychologa

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznicích. Jak byste popsal svůj první kontakt s vaším vychovatelem?

Normální, paní. Já nemám problémy s něma. Vobčas s odsouzenějma, ale to si řešíme sami.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

Skoro nic. Já jedu jenom trest. Mám jeden jenom trest. Já nejdu na půlku, já mám recidivu, jak pes. Jsem zvlášť nebezpečnej recidivista. To dělaj soudy tohle. Já jedu pryč tady z toho státu. Ale soudy trestaj jenom za minulost, já jsem vyučenej topenář, zámečnick, instalatér. Mě možná teď vezmou na údržbu. Ale teď dělám holiče tady, vobčas uklízím kuchyň. Já jedu pryč tady vodsad'. Zpátky na Moravu, já jsem sice z Čech. Středočeský kraj, aletady je to daleko na návštěvy. Tady to není špatný, ale zas tak dobrý taky ne. To je jedno, už to vydržím všude.

3) Co od vychovatele očekáváte teď?

Nic. Já jsem chtěl jenom, aby mi dal poštu. A tím to končí v mém případě. Já jsem tu dva měsíce, já jsem zkoušel obnovu, ale ta stejně neklapla. To zkoušej ty soudy.

4) S čím vám tady vychovatel pomáhá?

Mně s ničím. Já vod nich nic nechci. Nemám tu ani návštěvy, nic. Já jsem chtěl zpátky do Mírova, z Heřmanic. Ale Mírov mě nevzal. Mně se líp sedí v děčku, než tady v céčku. Tam jsou jiný lidi. Tam je úplně jiná mentalita, tam si rozmyslí, co říkat, když má co říkat.

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?

(Otázka nebyla položena).

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel vede?

Nějaký aktivity tam maj kluci. Já uklízím tu kuchyň. Ráno, v poledne, večer. Ještě chodím dělat toho holiče přes den. Jim třeba, klukům, půjčuje DVD nebo co jsem tam viděl, tak to. Tam všichni pracujou ty kluci, tam zůstane tak patnáct lidí, co tam jsou furt. Ještě jsem si zařídil, že mě berou na údržbu, do dílen.

Ty aktivity já neřeším vůbec. Do kaple jsem chodil.

7) Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovatelem dobře?

Když po něm něco chcete, tak aby se to neovracelo proti vám. Logicky. Na co si dělat zbytečný problémy, podle mýho.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Špatně asi no. Zas nevyhoví on vám. Tady moc na výběr nemáte, podle mně. Anebo vám prostě bude dělat problémy. Záleží, co to je za člověka. Víte co....No, nevyhoví vám nebo vám to bude nějak stagnovat už. Já s nima nemám problémy. To je jedno.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

Prakticky, mně? Podle papírů jenom, co si myslím. Mám diferenčku, všechno, pochvaly z Pardubic.

10) A ostatní vězně na oddílu?

Así dost. Říkám, oni jsou tady dýl, ti kluci. Já nevím, pět let, já jsem tady chvíličku. Já nevím, dva měsíce. Tady na oddíle měsíc a půl. Každěj vychovatel zná to svý oddělení a ví moc dobře o všem, co se tady děje.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Mě ničím. Já si tam jdu jenom pro poštu a.....

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

Voni se mně budou chtít zbavit, já mám bezlepkovou dietu a oni to tu nemaj. To jídlo je špatný.

13) Jaké vlastnosti váš vychovatel má?

Většinou kladný. Tyhle dva jsou normální. Na někoho to zkoušej, dělaj si svoji práci a tím to končí. Voni si tady nebudou dělat zbytečný problémy. Dělaj to, co musej a ...vždyť to znáte.

Mně nevaděj. Paní, já to mám za pár, já už neřeším nic. Já jsem sem nechtěl. Já jsem chtěl zpátky na Mírov. Valdice to už, tam už není práce. Mírov, tam je miň lidí, nejsou tam hlavně drogy. To je úplně jinej kriminál. Jaký si to uděláte, takový to máte.

Tady je dobrej vychovatel na tom nástupním oddělení a já jsem ho žádal o návštěvu a on mi vyhověl.

Příloha č. 12: Přepis interview s respondentem č. 9

Narozen v roce 1995. Má základní vzdělání.

Dříve byl čtyřikrát soudně trestán. Uvedl, že byl dvakrát trestán za maření výkonu úředního rozhodnutí, když řídil automobil bez řidičského oprávnění a také „za drogy“. V průběhu života poznal prostředí Věznice Plzeň Bory, kde strávil 14 dní, a Věznice Pardubice, kde pobýval dva měsíce.

Nyní je ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a doufá, že naposledy. Aktuálně si odpykává zbytek trestu za přechovávání omamných a psychotropních látek.

Při nedávném soudním přelíčení mu byl trest zkrácen na polovinu původně vyměřeného trestu. V Rýnovicích je dva roky a čtyři měsíce. Jak sám sdělil, po celou dobu pobytu je na školicím středisku, což byla jeho motivace k přemístění do zdejší věznice.

Je umístěn na oddíle se středním stupněm zabezpečení a je zařazen do první skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Respondent byl osloven vychovatelem na chodbě a souhlasil s poskytnutím interview. Vychovatel uvedl, že tento odsouzený se mnou bude mluvit popravdě, protože už mu o nic nejde, za dva dny jej pustí na svobodu na „půlku“ (tj. podmíněné propuštění v polovině trestu).

Respondent byl pozván do kanceláře psychologa, kde mu bylo sděleno, o jaký rozhovor se jedná. Účastník je prvním odsouzeným, se kterým interview proběhlo. Po výzvě se posadil do křesla naproti, podepsal informovaný souhlas a byl srozuměn s tím, že si jeho výpověď potřebuji doslovně zapsat. Před začátkem mu bylo sděleno, že se jedná o otázky na vychovatele, aby si to pro tyto účely vybral pouze jednoho z nich. V kanceláři jsem byla přítomna já, respondent a také vězeňský psycholog, který respondentovi sdělil, aby si ho nevšímal, bude si dělat svou práci.

Ještě před pokládáním otázek k samotnému rozhovoru byl na úvod respondent dotázán na trestní minulost a zda by se před interview chtěl na něco zeptat. Dotazy neměl.

Několik posledních dotazů k tématu respondentovi položil také přítomný psycholog.

Komunikační partner je mladý, vysoký muž, který na mě na začátku rozhovoru působil trochu nejistě. Často měnil pozici nohou, škrábal se na stehně a místy si prohraboval ofinu. Průběžně navazoval oční kontakt.

Po ukončení rozhovoru

Respondent byl dotázán, zda by chtěl doplnit ještě některý z okruhů interview. Každá z otázek mu byla ještě jednou přečtena včetně jeho odpovědí. K tomuto respondent sdělil, že asi ne. Poděkovala jsem mu za spolupráci a popřála šťastný návrat domů. Účastník se usmál, uvedl, že se těší a také poděkoval. Po rozloučení odešel na chodbu, kde psycholog vychovatele informoval, že jsme s rozhovorem skončili.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 26.11.2018, čas: 8:45 – 9:30 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář psychologa

Tazatelé: Hana Bulavová (tučný text), psycholog: PhDr. Drahoňovský (barevný text)

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt s vychovatelem?

To je těžký takhle. Nerad bych kecal, už si moc nepamatuju. Oproti Pardubicím osobnější přístup, vychovatel ochotnější tady byl. Jak bych to popsal. Tady byl lepší přístup těch vychovatelů. Já jsem sem přišel a měl jsem jinýho, pak se měnili ti vychovatelé a pak zase novej. Ono je to blbost, že bych si měl vybrat jenom jednoho. Asi už nic mě nenapadá.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

Měl jsem očekávání takový, že mě pomáhat, jakoby s věcma, s kontaktem s rodinou, že když budu no...když budu něco potřebovat, tak mně pomůže, ale ne vždycky se to bude potvrzovat jako by no.

Jako občas má člověk jakoby pocit, že mu házej klacky po nohy. Ale občas taky vím, že oni, ti vychovatelé, toho taky mají hodně. Těch lidí. Ze některý lidí si třeba vymeješle a ono je to potom těžký jakoby pomáhat, jo.

3) Jaké očekávání máte teď?

Teď už žádný, protože jsem propuštěnej. Takže, takže v podstatě nemám žádný očekávání.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

S čím mně pomáhá....X. Dole jsem byl s panem X. Tady se ty názory hrozně měněj...měsíc žijete s jedním vychovatelem, měsíc s jiným vychovatelem... V podstatě mně vychovatel pomoh v kontaktu s rodinou.... Já počkám, až si to dopíšete. Dostal mě ven, na vycházky, na přerušení výkonu trestu. Takový ty nejzákladnější věci, ee, o který tady člověku jde anevím. Tak nějak mě nic nenapadá. Teda vlastně mně po...jakoby (*škrábe se na ruce*). Teď mi napsal kladný hodnocení k té půlce, takže to mi pomohlo na to podmíněčný propuštění.

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?

Společně s vychovatelem? Vůbec nic. Jako..... Já třeba když tak vychovatele...., když jsem potřeboval poštu, vlastně no, když jsou nákupy, tak mě vzal na nákupy no...Byly taky dny, kdy třeba... Já jsem se toho neúčastnil, protože nemám rád míčový hry, tak třeba chodil tady s náma hrát basket. A určitě se čas od času za ním zajdu,teď nevím, třeba s rodinou, jestli je všechno v pořádku.

6a) Jak vypadají volnočasové aktivity, které vás vychovatel vede?

No já jsem třeba tady s tím konkrétním vychovatelem žádný volnočasový aktivity neúčastnil, takže. I když vlastně, tyhle extramurální aktivity jsou tady volnočasový aktivity venku, že. No když třeba chodíme na extramurálky do Jablonce uklízet, tak nám dávají takovou volnost. Že se člověk cítí ne jako vězeň, ale svobodněji. Že je to chování od vychovatele takový ohleduplnější venku.

6b) Jaké jsou ty extramurální aktivity?

Uklízení Jablonce, chodí se občas na vejlety i do kina, ještě.....

7) Je dobré ve věznici vycházet s vychovatelem dobře?

Určitě. Ono to prostě je, je to taková přetvářka. Člověk si myslí svý, ale tady ten vychovatel tady má nad váma strašnou moc. Já když něco budu chtít a on mi nebude chtít vyhovět a já na to mám právo, můžu jít i vejš, za vedoucím výkonu trestu a tam mi vyhoví. Ale to potom, už nemusím tak dobře vycházet s tím vychovatelem. Třeba spím přes den, nemám uklizenou skříňku tak, jak bych měl mít,...a vlastně tak třeba to vychovatel přehlíží, ty věci já, za tohle já můžu dostat kázeňák. A jak zase něco budu chtít, tak se to může promítnout, že jo. Takže prostě lepší je ledva ustoupit a nestavět si hlavu no.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Jakoby, já třeba od poloviny trestu chodím ven, na volný vycházky, na přerušení trestu a kdybych to porušil, tak to je taková silná motivace prostě vycházet dobře no.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

To těžko říct, možná by bylo lepší se zeptat jeho (*úsměv*) no. Ono už tu jsem tři roky, za tu dobu oni už si umí spoustu věcí vydedukovat. Ale s každým vychovatelem, že je to jakoby jinýjak třeba se znaj. Ne že by se člověk otvíral moc, ale že by mě znali nějak do hloubky, tak to určitě ne.

10) A ostatní vězně na ubytovně?

To já vůbec netuším. Já. A představu tak nějak. Já myslím, že je to hodně o těch lidech. Jakoby. Někdo pracuje,s někým pracuje víc, s někým míň. Jsou lidi, který o to vůbec nestojej.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Mě rozčiluje. Óóó (přemýšlí). Tak jakoby. Ony jsou dva druhy vychovatelů, jo. Jedni ti slibujou, nic není problém, jako si s váma hrajou a ve finále je to naopak, než vám řeknou. Což jako člověka rozčiluje hodně. No a pak jsou vychovatelé co pak mluvěj na rovinu, ale z nich cejtím, že vědí, že si uvědomují...že maj nad náma strašnou moc I ten výkon trestu tam je no. Já jakoby sám ee ze sebe jsem tak nějaký extra problém

s vychovatelem jakoby neměl...prostě to...mně přijde už je kolikrát lepší sklopit hlavu a počkat třeba hodinu...a potom vám může vychovatel pomoci no.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

Já už nic.

13a) Jaké má váš vychovatel vlastnosti?

Jaký je? Já to asi nedokážu, jaký jsou vlastnosti. Óóóó pan X no, uff. Pan X už na mě jako zkoušel no, prostě. Já jsem splachovací. Kdyby bylo něco aktuální, tak ji dokážu, tu situaci, popsat.

13b) Proč jste chodil za ním?

Byl můj hlavní vychovatel a měl poslední slovo, že jo. Tak potom jsem chodil za ním.

13c) Jakej von ještě je teda?

Nevím ty jeho. On furt uznává takovou tu...oko za oko a zub za zub.

Starozákonní....

On si hodně jako...hodně mě, hodně mě jakoby zkoušel. Třeba už jsem měl vycházky, už jsem mohl chodit ven, mohl jsem ven a on neměl s tím problém a když jsem šel potřetí...byl jsem s ním týden domluvenej a venku jsem to měl taky domluvené. A on zničehonic mi řekl, že ne, že to nejde. Tak čekal, jak budu reagovat, ale příště ne, příště zase nebyl problém.

Takhle prostě zkouší lidi. Nebo dělal to. Prostě zkouší, jak bude reagovat. Pak jsem zjistil, že je lepší pak ustoupit, většinou to dopadlo vcelku dobře. Na Vánoce jsem bylani ne tak mě, ale pro rodinu, že jsem třeba měl jít a to se domlouvá od listopadu. Od začátku listopadu. Abych o tom řekl rodině, že není problém, že můžu jet. Jak jsem se zeptal, jestli je třeba mít nějaký pochvaly. On mi řekl, že ne....A vlastně to bylo, já chtěl jet třeba od dvacátého druhého prosince. To si teď tu dobu vymejším, protože už si nepamatuju, jak to teďka bylo. No a on mi v pátek řekl. A já se ptám, jestli to dobře dopadlo, on mi řekl, že jo, že ať zavolám domů, jo. A v pondělí si mě zavolal do kanceláře. Potom, co jsem to s rodinou domluvil, oni už byli natěšení, že mně po takové době uviděj. A on si mě v pondělí zavolal do kanceláře a řekne, že ne, že nikam nepojedu, že jakoby....což mě švalo jako hodně, že jsem se těšil, tak hlavně kvůli rodině, že jsem jim to oznámil. Jo, takže já zase volal, že nepřijedu a třeba ve čtvrtek si mě zavolal znovu a řekl, že to nestihnem na to datum, ale že můžu přijít znova a že pojedu jindy. Což pro mě bylo hrozný, i na psychiku, takovou zkoušku, to by mně takhle nenapadlo jo jako.

Zas na druhou stranu mi přijde, že zas na oddíle chtěj mít pořádek, aby se tady nic neválelo, mít uklizenou skříňku,tak nevadilo jim třeba, že ležím, měl jsem od nich klid. Myslím, že tady ti vychovatelé, v Rýnovicích, hlavně ti tady, na oddíle myslím, mají dobrý přístup k lidem. Když jsem zažil ty Bory nebo Pardubice, tam se se mnou vlastně nikdo nebavil.

Myslím si, že hodně jakoby....prostě pomáhaj takhle. Hlavně těm, co mají děti, aby s nima byli v kontaktu. Aby se k nim člověk choval slušně, tak s ním není problém. Je všechno o domluvě a chování no. Je jasný, že když ně slyší za dveřma, že na ně nadávám, tak je jasný, že mi to někde vrátí no. Jakoby potom, když mě chytne spát, měl černý puntíky, negativní poznatky, za ty puntíky dá kázeňák. Ale nikdy se mi to nestalo, že to byly takový ty výhružky. Ale každej věděl, že to myslí vážně, že se podle toho pak zařídil no.

13d) Čemu přisuzujete, že jste s ním neměl problém?

Je to o chování všechno, je to jiný už daný tím, jak se kdo vyspí, já taky to je, jde se myslím. Je to o chování. Chápu i ty vychovatele. Já jsem si vybíral i dny kdy, kdy má vychovatel dobrou náladu, když jsem něco hodně potřeboval. To asi poznáte na člověku, jestli má dobrou náladu nebo není ve své kůži, že jo. Další věc si zatím už, že tady ti vychovatelé věděj hodně o těch lidech, protože tady trávěj hodně času. Takže viděj. Některý lidi že berou drogy, taky viděj, jestli občas vyjedete, taky viděj prostě.....i tady ve věznicí se ty drogy vyskytují, že chtěou tohle a támhleto a nechovaj se tak, jak by měli, tak je to. Potom ten vychovatel k nim má jinej...přístup no.

Příloha č. 13: Přepis interview s respondentem č. 10

Narozen roku 1987. Je vyučen.

V minulosti byl již desetkrát soudně trestán. Respondent uvedl, že předchozí tresty vykonával ve věznicích: Pankrác, Hradec Králové, Ostrov nad Ohří, Nové Sedlo, Vinařice, Oráčov, Ruzyně a dvakrát Rýnovice.

Nyní je ve třetím výkonu trestu odnětí svobody, a to za distribuci drog. Aktuální trest mu byl vyměřen v délce pěti let nepodmíněně včetně zákazu řízení motorových vozidel. Do konce trestu účastníkovi výzkumu zbývá rok a půl. V Rýnovicích je tři roky a čtyři měsíce.

Je umístěn na oddíle se středním stupněm zabezpečení a zařazen do třetí skupiny vnitřní diference.

Průběh kontaktu

Na chodbě mě oslovil vychovatel oddílu se sdělením, že pro mě má dalšího zájemce. Vychovatel jej oslovoval „můj bejvalej oblíbenec“ a sdělil, že: „...to býval dobrej kluk, ale strašně ho zklamal“ a už oblíbencem není.

Jedná se o mladého, vysokého, sympatického muže, který působí trochu nervózním dojmem, prsty si pročešává vlasy a usmívá se. Přitakává, že již patří mezi „vyvrhely“ a na dotaz vychovatele odpovídá, že si za to může sám. Respondent má příjemné vystupování a z jeho nesmělých úsměvů a klopení zřetelně v přítomnosti vychovatele lze tušit, že je mu připomínání nastalé situace nepříjemné.

Účastník byl pozván do kanceláře vězeňského psychologa, představila jsem se mu a byl usazen do křesla. Vysvětlila jsem mu, o jaký rozhovor se jedná a aby si pro jeho účely vybral jen jednoho vychovatele. Uvedl: „Pan X byl můj vychovatel. Jsem byl jeho oblíbenec, že jo. Než jsem udělal tu blbost, že jo. Jsem byl pozitivní no. V červnu. Tady po víkendu. Za tři roky poprvé.“ Respondentovi jsem sdělila, že budou zakódovány také veškerá jména, která ve výpovědi uvede.

K trestní minulosti respondent uvedl, že do Rýnovic chtěl jít. Chtěl mít „školák“, kvůli postupu.

Poté, co si respondent přečetl a vyplnil informovaný souhlas, jsme začali se samotným interview.

Po ukončení rozhovoru

Poté, co jsme spolu prošli všechny okruhy, jsem respondentovi zrekapitulovala jednotlivé otázky i s jeho odpověďmi a zeptala jsem se, zda by některou z nich chtěl ještě rozvést. Vrátil se k otázce týkající se toho, jak jej může vychovatel rozčítit. Tato byla doplněna o další výpověď.

Nakonec jsem mu poděkovala za spolupráci a popřála mu, aby měl bezproblémový zbytek trestu. Uvedl, že je rád, že mohl pomoci a také poděkoval „za popovídání“ a vyjádřil přání, že: „...vám to snad k něčemu bude.“ Rozloučili jsme se a společně s panem psychologem odsouzený opustil kancelář, aby se vrátil ke svým každodenním činnostem.

Doslovný přepis rozhovoru

Datum: 26.11.2018, čas: 09:30 – 10:30 hod.

Místo: Věznice Rýnovice, kancelář psychologa

1) Vzpomeňte si na první dny ve věznici. Jak byste popsal svůj první kontakt vychovatelem?

Tenkrát přišel pan vychovatel z příbylu. Hodně mi vyšel vstříc. Já chtěl zařídit návštěvu. On ví, že mám synka, tříměsíčního. S bývalou přítelkyní. Mohl. On věděl, že to budu potřebovat. Že mám synka. Tak mi vyšel vstříc, tak byl ochotnej. Tím, že jsme sem přišli přímo na školák, tak věděl, co a jak.

2) Co jste tehdy od něj očekával?

No.....jelikož nesedím poprvé, tak nic moc. Protože to znám už z minula, tak mě vlastně nic nepřekvapilo. Právě mě překvapilo, že mi vyšel vstříc. Každý ten vychovatel je jinej, že jo. Člověk od člověka.

3) Co od něj očekáváte teď?

Teď asi nic moc. Od té doby, co jsem... on to bere, on to říká a já doufám, že je to ze srandy. Měl jsem, našli to u mě v červnu. A teď nic z toho no, takže když mám poštu, když jdem na nákup a na návštěvu. Z té strany tam, nevím, jak bych to řekl. Předtím jsem šlapal.....chodil jsem dost ven, tady se chodí dost no. Dost pouštěj. Tak teď je to takový těžký no. Teď mi vychovatel řekl: „*Y, ty viš, že bys teď šel na deset dní domů, na Vánoce s klukem.*“ To ale vím, že si za to můžu sám.

4) S čím vám vychovatel pomáhá?

Teďkom mi pomoh s tím, že jsem měl. Tady po osmi měsících moh syn.. Už jsem tu moh mít tetu ex, že s ním přijela. Tak to myslím. S tím mi pomáhá, pomoh hodně. Tohle je pro mě teď tak nejdůležitější. Takže.....

5) Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?

(*Nadechl se*). Nic moc. Spíš nic než moc. Já tím, že chodím od rána do dvou do práce, takže můžu chodit dřív spát než ostatní. Takže tím, že máme víc s trojkou těch aktivit, takže teď nemám žádnou aktivitu.

6) Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel vede?

Tak každé tu má něco jinýho. Někdo má vaření, někdo má šipkařskej kroužek. Moc toho tady není. Ne na všechny jsem chodil. Fotbal mě bavil nejvíc, snažím se být sportovec ještě. Košíková ještě s panem Z. Oni se po čase točej. Takže teď na oddělení moc nesportuju.

7) Proč je ve věznicí dobré vycházet s vychovatelem dobře?

Hm. Tak s někým bojujete. Nebo s někým ...spíše se proti němu stavíte, tak vím, proč se vždy nevychází vstříc, že jo. To je tak i venku. Proto je být s ním, lepší být zadobře než potom na nože.

8) Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak. Kdybyste s nimi neměl dobré vztahy?

Tak jak to mám říct. Když vám, může vám dělat nějaký naschvály. Takže záleží, co chcete a když něco člověk chce, tak potom musí jít vejš, když vychovatel nechce vyhovět. Za panem pedagogem, takže potom jít za nadřízeným jo. Nebo taky můžete udělat ten krok, že si necháte požádat o přesun na jiný oddíl, že máte s vychovatelem odlišný názory.

Málo z nás přízná svoji chybu a vychovatel ji nemůže přiznat nikdy. Jsme všichni lidi a tady nejsme za odměnu, tak bychom měli sklopit hlavu dolů, když by se někdo hádal.

9) Jak dobře vás vychovatel zná?

No...tak zná vás dle toho, co mu o sobě řeknete. Čtou vám poštu, co o vás, co vám někdo píše, taky u telefonu, takže ví celkem dost. Ale do hlavy vám nevidí, co tam máte, to on stejně neví.

10) A ostatní vězňe na oddílu?

Asi tak stejně jako mě. Tak s někým jsem tady dýl, některý jsou tady kratší dobu.

11) Čím vás vychovatel rozčiluje?

Asi ne. Je to úplně, ale asi ne, takový aby to rozčilovalo.... stabilitu.

(*vrátil se k této otázce, kterou doplnil až na konci celého rozhovoru*) Ještě k tomu rozčilování. Chcete se s ním bavit o něčem důležitým a on vás odbude něčím: „*Jenze o tom se chtěj bavit všichni...*“ a to je.....nebo když chci napsat sestru do karty na návštěvu a on: „*Já si to promyslím.*“....a přitom za dva dny, a to mě taky štve, že řekne: „*Já jsem nad tím ještě nepřemýšlel.*“ Že má na starosti jiný, že má důležitější věci na řešení. Ale třeba pro mě (s důrazem) je to důležitý zrovna no.

12) Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?

(Úsměv). Tak určitě. Tak bych, určitě aby se mi nestal ten průšvih. To už neovlivním, ale tím způsobem, to nejde, hrát si na nějaký vrácení času. To asi nejde, ale je to o tom, o tom chování. O to jde. Když má člověk nějaký průšvih. Já když jsem to spáchal, tak taky se mnou měsíc nikdo nemluvil. Jako jo, bavili. Jó, i když se mi to stalo. Takový jo, chceš tohle a tohle, ale jinak.....

13) Jaké má váš vychovatel vlastnosti?

Vlastnosti. Hm (přemýšlí). Nevím, jaký vyloženě, že by měl nějaký, vyloženě. Jak kdy na mě působí. Někdy je nepotřebuju vůbec vidět, protože mají svoje dny, nálady, ale taky třeba vtipkují, dá se s nima povídat. Dokážou zavtipkovat, ale jak jsem vám říkal, jakmile se s nima bijete, tak se na vás koukají jinak.

13a) Čím je odlišný od ostatních, ten vychovatel. Jak na vás působí?

Jak působí. Těžko říct, já si je nějak nepřipouštím, a to je někdy nepotřebuju. S tím klukem mi promlouval do duše, s tím mi hodně pomoh. Že jsem udělal takovouhle blbost. „*Krásnýho chlapečka máte*“...jo, takovýchle, jakože. Že bude potřebovat tátu venku ne tady. Že jsem si to mohl zpříjemnit ten trest, místo tady toho.

Čeká mě ještě 1,5 roku. Ještě hodně.

Nebudu mluvit o panu B, on je B, on je takovej zamlkej.

Panu Z tomu jsem důvěřoval. Moh nám zkusit dát šanci ještě a on je nedává no. On nás po tom průšvihů takhle zapendelil. My jsme si to zapendili. Ale my jsme v dozoru. Dostali jsme trest ještě znovu. Dostali jsme, co jsme dostali, to nejhorší. Já jsem nevěděl, jak se s ním mám kdy bavit, jak někdy říkal: „*Tak co Y, co doma?*“ a já jsem nevěděl, jak se s ním mám bavit. Já se neumím nějak otvírat, no nevím jak, jak to říct, nevěděl jsem, jak se otevřít, když jsem potřeboval. Třeba jak. Jak jsem udělal tu chybu, taky jsem nevěděl. Právě že si myslím, já se tady snažím mluvit. Když je něco pro mě důležitýho, tak nelžu. Ti vychovatelé tady pracují hodně dobře, oni poznají, jestli lžu, nelžu. Někdy mi přišlo, že vůbec nevěděl, co jim říkám. A on potom po čase přesně věděl, co jsem tady říkal, o čem jsme se bavili. Já to nedokážu popsat. Ukazoval jakoby nezám a přitom. Nevím, jestli to dělal schválně, jestli je to jeho takový, jako tvář. Po rozhovoru jsem o něm neříkal nic hezkýho a přitom jak přišel, tak si říkám, sakra, no...ono je to asi jako takový, že si myslíte, že neposlouchal a nezajímá ho to a on to na vás potom vytáhne. Už tu dělá iks let, takže asi ví, jak má s těma lidma pracovat.....Nedává nic zadarmo. Hodněkrát vás zkouší. Úplně vás...jak to mám říct. Začne s váma debatovat o věcech, o blbosti a čeká, jestli začnete křičet a nebo, nebo sklopíte hlavu....jakmile on si vás takhle prozkouší, tak on taky hodně vychází vstříc. Potom za ním chodíte, když chcete vycházku, tak vám řekne tehdy a tehdy by to šlo. Jo tak potom s váma pracuje jinak. Oni tu říkají, že si dělá vychovatel vlastní pravidla a já si myslím, že to k něčemu bylo. Von je takovej typickej provokatér, ono se to stávalo tak dvakrát tejdně. A najednou: „*Jakto, že jste si nenapsal tu vycházku?*“, jo? „*Tohle už můžu?*“ On je takovej no. Vychovatel má vždycky pravdu, i když to tak není. Je dobrý svěřit hlavu a jít si po svém. I když to ve vás vě, tak jo, máte pravdu, a jdu. Vevnitř ale nadávám na cimře a ostatním si ulevíte, řeknete. Má takový zkoušky, a ne každý to pochopí no.